VREME

10. oktobar 2002, Cena 80 din, CG 1.50€, Broj 614

VREME ISTRAŽUJE:
NOVO MONAŠTVO

DA LI ZNA SRBIJA ŠTA JE NAJBOLJE ZA SRBIJU

UDŽBENICI: PROMENA ISTORIJE

Austria 2.60 EUR; Belgium 2.60 EUR; BH/KM 6; Croatia KN 12; Cyprus CYP 2.05; Denmark DKK 19; France 2.50 EUR; Germany 2.90 EUR; Greece 2.90 EUR; Italy 2.90 EUR; Luxembourg LUF 100; Macedonia DEN 80; Netherlands 2.50 EUR; Slovenia SIT 490; Sweden SEK 32; Switzerland CHF 4.30

www.vreme.com 011-3234-774 gcv@vreme.com

grafički centar vreme

Od 1992 godine brinemo o grafičkom izgledu nedeljnika Vreme

grafički dizajn · priprema za štampu · skeniranje i obrada fotografija · osvetljavanje grafičkih filmova · štampa na laserskom štampaču u boji · postavljanje, instalacija i organizacija DTP sistema · konsalting u oblasti štampe i pripreme za štampu · instaliranje i umrežavanje kompjutera · izrada baza podataka · web dizajn i web baze podataka · arhiviranje podataka...

A.ANĐIĆ

Teg

Ko uvek sâm drži kantar u ruci zaboravlja vlastitu težinu. Čitaocu ostajem dužan ime autora ove maksime. Ne mogu, prosto, da se setim. Ali sam se maksime setio sređujući pisma za ovonedeljnu porciju polemike u kojoj ćutim već devet nedelja, mada neki učesnici polemike, petljajući se u uređivačku i kadrovsku politiku "Vremena", ne doprinose mojoj strpljivosti. I neki političari, takođe. Najmanje jedan od dvojice pretendenata na mesto predsednika Srbije bolje bi napravio novine nego što ih mi pravimo. Ostaje samo jedno pitanje: ko će ih bolje od nas praviti kad polemika utihne a izbori prođu.

D. Ž.

VREME #614

POLITIKA

8 **Tema broja:** Kvadratura drugog kruga
10 **Izborna geografija:** Vojvodina, Beograd, Kosovo
14 **Skupština Srbije:** Poslanička matematika
18 **Javno mnjenje (2):** Izjave naspram istraživanja
20 **Potrošačka korpa:** Prosečno minimalno
23 **Afera „Dijamant":** Vredni gazda Savo
24 **Intervju:** Marian Lemke
25 **Istraživanje:** Novo monaštvo u Srbiji

KULTURA

36 **Umetnost:** Oktobarski salon na prekretnici
38 **Muzika:** Nenad Čanak preslušava Govedinu
41 **Knjige:** Kada je Niče plakao
42 **Film:** Fatalna žena

SVET

44 **Izbori u BiH:** Povratak nacionalnih stranaka
47 **SAD i Irak:** Puč, atentat ili rat

MOZAIK

50 **Užbenici:** Četnička čitanka za maturante
54 **Putovanja:** Slovenija zdaj

4 NEDELJA
13 STANJE STVARI
33 NUSPOJAVE
34 LJUDI I VREME
39 TV MANIJAK
43 SCENA
48 MERIDIJANI
55 LIK I DELO
56 REAGOVANJA
62 VREME UŽIVANJA

Naslovna strana: Vojislav Koštunica i Miroljub Labus s novinarima, **Fotomontaža:** Ivan Hrašovec

VREME #614
10. oktobar 2002.

Izdavač: NP "VREME" d.o.o.
Beograd, Mišarska 12–14

UPRAVNI ODBOR:
Stojan Cerović (predsednik),
Boris Popović, Dragoljub Žarković
V. D. DIREKTORA: Dragoljub Žarković
FINANSIJSKI DIREKTOR: Daniela Vesić
KOMERCIJALNA SLUŽBA: Vojislav Milošević

NEDELJNIK "VREME"
Beograd, Mišarska 12–14

GLAVNI UREDNIK: Dragoljub Žarković
ODGOVORNI UREDNIK: Filip Švarm
POMOĆNIK GLAVNOG UREDNIKA: Aleksandar Ćirić
SEKRETAR REDAKCIJE: Elena Krstanović

REDAKCIJA (redakcija@vreme.com)
Dejan Anastasijević, Duška Anastasijević, Aleksandar Anđić, Slobodanka Ast, Dimitrije Boarov, Miomir Brkić, Stojan Cerović, Sonja Ćirić, Vera Didanović, Jovan Dulović, Jelena Grujić (urednik rubrike nedelja, nedelja@vreme.com), Nebojša Grujičić, Predrag Koraksić, Slobodan Kostić (urednik rubrike kultura, kultura@vreme.com), Zoran Majdin, Saša Marković, Goranka Matić (urednik fotografije, foto@vreme .com), Milan Milošević, Teofil Pančić, Dušan Reljić, Tamara Skrozza, Vladimir Stanković, Zoran Stanojević, Seška Stanojlović (urednik rubrike svet, svet@vreme.com), Nenad Stefanović, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Svetlana Vasović-Mekina, Ljubomir Živkov

DOKUMENTACIJA:
Dragoslav Grujić (tekstualna arhiva, arhiva@vreme.com), Jelena Mrđa (foto-dokumentacija, foto@vreme.com)

GRAFIČKI CENTAR (gcv@vreme.com)
Boško Blažić, Ivan Hrašovec, Tanja Popović, Vesna Srbinović, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić

KOREKTORI: Jovanka Kljajić, Ivana Milanović, Stanica Milošević; DAKTILOGRAF: Zorica Nikolić; LEKTORI: Katarina Pantić, Živana Rašković, Sandra Šare

INTERNET IZDANJE – http://www.vreme.com
(webmaster@vreme.com)
Marjana Hrašovec, Ivan Ristić (CMS)

PRODAJA I PRETPLATA (prodaja@vreme.com)
Nikola Ćulafić, Tatjana Jovanović
RAČUNOVODSTVO: Mirjana Janković
VREME MARKETING (marketing@vreme.com)
Goran Kosanović (direktor)

RUKOPISI SE NE VRAĆAJU

Telefon: 011/3234-774, **Telefaks:** 011/3238-662
e-mail za kontakt sa redakcijom:
redakcija@vreme.com
e-mail za slanje zvaničnih saopštenja i opštih informacija: info@vreme.com
e-mail za slanje pisama čitalaca za rubriku Pošta:
posta@vreme.com
PRIPREMA: Grafički Centar Vreme
ŠTAMPA: Rotografika, Subotica
OBRADA TIRAŽA: Data Press
YU ISSN 0353-8028
VREME INTERNATIONAL Zeitschriftenverlags G.m.b.H.
Neudeggergasse 1–3/22, 1080 Wien, Austria,
Direktor: Vesna Vavić; Telefon: (+431) 408-9652
Telefaks: (+431) 407-5947 e-mail: vremeint@ping.at
Distribucija: Axel Springer Verlag, Hamburg
USSIN ATU 37757904

Detalji o pretplati na strani 61

Soja

Sojina sačma sa izmenjenim genomom godinama se legalno uvozi i primenjuje u ishrani stoke i niko se zbog toga do sada nije naročito uzbuđivao. Ali, kada je reč o donaciji, dva ministarstva poljoprivrede, savezno i republičko, razmenjuju oštre argumente "za" i "protiv" prihvatanja ovakve pomoći, ali i menjaju stavove u zavisnosti od toga kome je poklon upućen: kada je pre dve godine na saveznu adresu stigla ovakva donacija, u republičkom ministarstvu vrteli su glavom zabrinuti za budućnost domaćeg agrara, dok je sada, budući da je adresant promenjen, na republičkom nivou podržavaju a na saveznom osporavaju. I jedni i drugi se pozivaju na svetska iskustva i zakonodavstvo. Odavno završen predlog domaćeg zakona kojim bi se ova materija regulisala, od uvoza, preko obeležavanja do najvažnijeg – uzgoja, već se drugu godinu "kiseli" u nekoj fioci čekajući skupštinsku raspravu kojom bi se polemike na tu temu prekinule za sva vremena. U nedostatku zakona i službi koje bi ga primenjivale, genetski modifikovano seme stiglo je do njiva: neki poljoprivrednici, verovatno neobavešteni da je to zabranjeno uredbom savezne vlade, zasejali su ga u želji da ostvare bolji prinos s manje ulaganja. Niko ne zna koliki je obim setve niti može znati gde će požnjeveno završiti. Za sada je ovakav usev, mora se istaći, slučajno pronađen i zatim preoran samo na jednoj parceli od 40 hektara.

Terazije

Posle trostrukog probijanja roka za završetak radova i već dva odlaganja puštanja u promet centralne beogradske ulice, one koja počinje na Slaviji i završava se na Terazijama, nisu više u opticaju konkretni datumi kada bi čudo trebalo da se dogodi, već samo opšte vremenske odrednice tipa "ovih dana" ili "kad ovo završimo, onda ćemo…" Kolovoz je, doduše, završen, autobusi su se delimično vratili na stare trase, postavljen je i pušten u rad semafor na Čedinom prelazu. Trotoar je završen samo ispred parlamenta, oko predsedništva nedostaje opšivka dok su ostali delovi kako koji, a na dobrom parčetu ništa nije ni započeto. Sledeće u planu je, kažu nadležni, renoviranje Terazija, Takovske i Resavske ulice, završetak Krunske i možda još neke ulice. Sve to u sledeće dve-tri nedelje, koliko se može očekivati da će trajati Miholjsko leto.

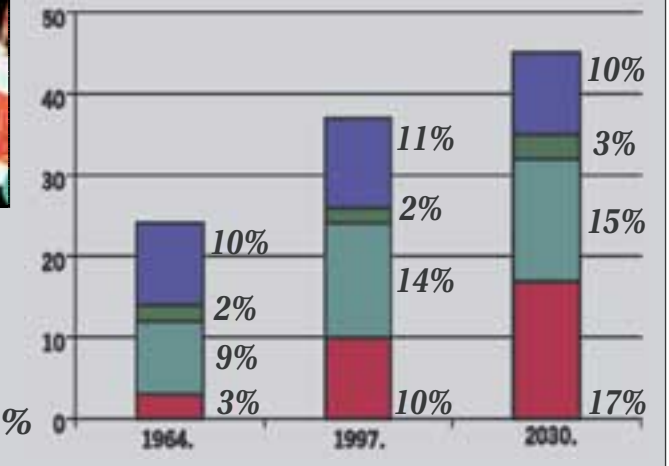
Pekara

Uzbudljiva istorija pekare Marka Milošević obogaćena je još jednom epizodom vrednom pamćenja. Verovatno u želji da obeleže dvogodišnjicu smene vlasti, predstavnici Lige za zaštitu privatne svojine ušli su i zauzeli tu pekaru baš petog oktobra. Objekat, kako tvrde, pripada porodici psihijatra Vojina Kuzmanovića, čiju je dozvolu Liga imala u trenutku zauzimanja "nacionalizovane imovine". O akciji su, na-

Potrošnja mesa u svetu

Potrošnja mesa u zemljama u razvoju za poslednjih dvadesetak godina se udvostručila i rasla je godišnje prosečno 5,6 odsto. Predviđa se da će se u narednih 20 godina ova stopa prepoloviti, delom zbog smanjenja stope rasta stanovništva i zbog toga što je u nekim zemljama potrošnja već prilično visoka (npr. Kina, Brazil), a delom i zbog običaja koji ne dozvoljavaju jedenje izvesnih vrsta mesa. Potrošnja mesa u razvijenim zemljama rasla je godišnje prosečno oko 1,3 odsto za poslednjih deset godina.

Izvor: www.fao.org
Priprema podataka: Centar za proučavanje alternativa CPA/CPS

vodi se dalje, "obavešteni čelnici lokalne samouprave i policija, a promena brave i ulazak u prostorije protekli su bez njihovog mešanja i bilo kakvih incidenata". Prostorije u kojima je predsednički sin onomad otvorio jedan od svojih sajber lokala biće korišćene za aktivnosti Lige "sve do donošenja pravednog zakona o denacionalizaciji".

Istog dana neki drugi nekadašnji vlasnici nisu uspeli u svojoj nameri. Prilikom javne aukcije na kojoj se prodavalo šabačko građevinsko preduzeće Dekor prisutnima se obratio predsednik Lige za zaštitu privatne svojine Slavenko Grgurević, koji je pokušao da objasni da je prodaja preduzeća nezakonita jer ono ima stare vlasnike. Nije poznato šta bi se dogodilo da su potencijalni kupci želeli da zaista čuju Grgurevića, ali dve istovremene intervencije "ligaša" ukazuju na činjenicu da su se metodi borbe za dedovinu donekle promenili. Sve je za sada prilično benigno, ali nije poznato šta će biti ako se živci istanje ne samo posednicima već i mnogima koji ovde čekaju "pravedne zakone". Pošto policija, očigledno, ne reaguje ni kad se obijaju brave, moglo bi se dogoditi da svako uzme stvar u svoje ruke i krene redom. Sa sve dozvolama nekadašnjih, navodnih ili budućih vlasnika.

Policajac

Kad su već shvatili da u vezi s pucnjavom na ulicama i inim kriminalnim delima za sada ne mogu da učine bogzna šta, nadležni organi beogradske policije preduzeli su mere protiv mangupa u sopstvenim redovima. Ovog puta stradao je saobraćajni policajac Jovica Dimitrijević koji je, regulišući saobraćaj, šutnuo nogom "jugo 45" izvesne gospođe Jovanović. "Pošto se izvinio kada mu je gospođa Jovanović prišla, pokušao je da utiče na nju, uzimajući joj podatke radi pisanja prijave za saobraćajni prekršaj, kako ona ne bi prijavila slučaj", navodi se u zvaničnom saopštenju u kome je Dimitrijevićevo ponašanje ocenjeno kao "krajnje nedolično". Kako ni saopštenje ni dodatna napomena da je policajac "teže povredio radne obaveze i dužnosti" ne objašnjavaju šta je sve tačno bilo nedolično, ostaje nepoznato da li će Dimitrijević biti kažnjen zato što je šutnuo "jugo" ili zato što je pokušao da metodom zastrašivanja utiče na svedoka.

Toalet

Odavno je poznato da su viđeniji predstavnici bivše vlasti znali da uživaju u životu, s podrazumevajućim vilama, bazenima, putovanjima, automobilima, skupom garderobom. Primer ergele "Ljubičevo" pokazuje, međutim, da je hedonizam bivših bio očigledan i na onom mestu gde "i car ide peške". Utvrđeno je, naime, da je upravo u toj ergeli izgrađen najskuplji toalet u Srbiji koji je koštao ni manje ni više nego tri miliona dinara (pedeset hiljada eura). Žiro-račun "Ljubičeva" inače je u višegodišnjoj blokadi, a novcem potrošenim za izgradnju toaleta moglo je da se isplati čak pet hiljada prosečnih radničkih plata.

Ne zna se tačno kako skupoceni toalet izgleda. Ne zna se ni ko je zapravo uživao u svim njegovim blagodetima. Ono što je za utehu jeste činjenica da zaposleni, ako im već kasne plate, bar neće imati problema s vodokotlićima, lavaboima ili držačima za toalet-papir. Ukoliko se novo rukovodstvo i novi hedonisti ne dosete da preuzmu ono što su im prethodnici ostavili u amanet.

broj nedelje

3,5

Svake tri i po sekunde umre po jedna osoba od gladi, ili dnevno oko 24.000 ljudi na svetu. Oko 800.000.000 ljudi leže u krevet s osećanjem gladi. Od toga, 14,5 miliona ljudi živi na jugu Afrike.

Izađi na žicu

SADA KADA JE KAMPANJA za izbor predsednika Srbije okončana, možemo mirno da kažemo da njen deo na internetu nije doneo nikakva iznenađenja. Ni dobra ni loša, pa neka ih svako posmatra sa strane koja mu više odgovara.

Dva najozbiljnija kandidata, koja su se i našla u drugom krugu, nisu propustila priliku da naprave internet stranice specijalno za potrebe kampanje, ali se sva inicijativa iscrpla relativno urednim ažuriranjem. Miroljub Labus nalazi se na adresi *www.labus.org.yu*, Vojislav Koštunica na *www.znasrbija.org*. Analiza adrese daje izvesnu prednost Labusu, što potvrđuje i "guglovanje", to jest "proterivanje" obaju kandidata kroz najpopularniji pretraživač interneta. Kada otkucate "Miroljub Labus", njegov izborni sajt pojaviće se na prvom mestu ponuđenih rezultata. Donekle mu pomaže i ASCII ime jer Labus ni u imenu ni u prezimenu nema slova kojih nema američka tastatura. Koštunici, za početak, sreću kvari jedno "š" u prezimenu te se pretraga mora obaviti i u izvornom i u amerikanizovanom obliku "Kostunica". Onaj bez "š" ne daje ništa vezano za kampanju ni u prvih 50 ponuđenih rezultata (preovlađuju tekstovi iz strane štampe i izveštaji brojnih nevladinih organizacija koji ga spominju). Drugi, sa "š", nudi sajt Demokratske stranke Srbije kao deseti izbor. Na njemu ćete brzo otkriti da su u toku izbori i da je za predsednika stranke i kandidata napravljen poseban sajt. Njegova adresa i slogan kampanje poklapaju se, što je simpatično, ali i krajnje nepraktično, jer nema nikakve veze s imenom kandidata. Kada se već sajt ne promoviše, treba odabrati praktičnije rešenje, poput onog koje je odabrao Labusov štab. Interesantno je da Koštuničina kampanja nije registrovana pod .yu domenom. Razlozi su, sigurni smo, krajnje praktični i nepolitički, ali se time nepotrebno ostavlja prostor za špekulacije, o čemu vlasnici sajta (naročito u ovakvoj kampanji) moraju voditi računa.

NAJBOLJE ZA SRBIJU

Sadržaj obaju sajtova je sličan, donosi programe i biografije kandidata, kao i kratke izveštaje o predizbornim aktivnostima. Nijedan kandidat nije se potrudio da koristi snicima interneta ponudi nešto specifičnije, recimo, govor o budućnosti domaće mreže. Srbijanski "netizeni" ne tretiraju se kao neka naročita kategorija birača te im se nude samo uobičajena saopštenja pripremljena za medije. Nije bilo ni inicijative i-mejlom, to jest neposrednog obraćanja kandidata biračima elektronskom poštom, za koju poznavaoci internet marketinga tvrde da je mnogo delotvornija od veb-sajta. Nema indicija da su timovi kandidata uopšte razmišljali o izbornom "četu" s korisnicima, što je uobičajeno u svetu gde se, doduše, traži svaki put do srca (ruke) birača. Moglo bi se reći da kandidati nisu zvanično posetili virtuelnu Srbiju iako su tamošnji putevi bolji od onih u realnoj.

MIROLJUB LABUS

Kao medij, internet ne poznaje izbornu tišinu. To što ova kampanja na internetu prolazi tiho stvar je nezainteresovanosti kandidata.

Z. S.

ČPU
Škola računara
Čačanska 14/V
(Dom Sindikata)
tel: 3234-317, 3233-628
e-mail: office@icpu.co.yu
Microsoft sertifikati

PROGNOZA VREMENA od 10. do 16. oktobra

Prognozu u ponedeljak 7. oktobra 2002. uradio Meteos, http://www.meteos.co.yu

	četvrtak	petak	subota	nedelja	ponedeljak	utorak	sreda
Beograd min. / max. °C	9/18	11/23	15/19	14/16	12/16	9/15	8/14
Vojvodina min. / max. °C	7/18	10/21	14/18	12/16	9/15	7/14	7/14
Centralna i Južna Srbija min. / max. °C	6/19	10/24	12/22	14/17	12/16	10/16	8/15
Crna Gora min. / max. °C	16/23	17/21	17/20	15/20	15/20	14/21	12/20

– sunčano, – promenljivo oblačno sa sunčanim intervalima, – kiša i sneg, – sunčano sa povremenim pljuskovima, – kišovito, – maglovito, – oblačno, – jaka kiša sa grmljavinom, – sneg, – sneg sa sunčanim intervalima

Dolaze kiše

Početkom perioda dnevne temperature će porasti. Duvaće južni i jugoistočni vetar i biće umerenog i jakog intenziteta u Pomoravlju i Podunavlju. U jugozapadnim oblastima Srbije od četvrtka do nedelje biće čestih i obilnih padavina, a kiša će padati i u ostalim krajevima za vikend. Temperatura bi mogla preći granicu od 20 stepeni u petak i subotu, a zatim sledi postepeno zahlađenje.

Na Crnogorskom primorju u petak i za vikend jake kiše i obilni pljuskovi.

Piše: Nadežda Milenković

BRAĆA® & Co.

Ako smo braća, kese nam nisu sestre

PRVU DOMAĆU MARKU koju stranac upozna ako u Srbiju stiže sa severa je – braća. Bilbordi: braća Mandić, braća Rodić, braća Karić... vode vas do Beograda u kojem ćete naići na autobuse braće Šarac, pa tako dalje na jug. Za zemlju koja ima dugu tradiciju zvanične institucije pobratima i poluzvanične institucije poslovanja na principu "baćo", "brale" i "brate", ovoliko braće na malom tržištu ne treba nikog da začudi. Postavlja se samo pitanje zašto bi stranci ili domaći potrošači imali poverenja u bilo čiju braću, naročito posle svih bratoubilačkih ratova? Ako pažljivo proučite dosijee naših zatvora, videćete da su sestre lojalnije – samo su dve robijale zbog ubistva brata (i to tek odnedavno), dok su sve druge porodične kombinacije (brat-brat, brat-sestra, roditelji-deca i obratno) i te kako zastupljene. Čak ni činjenica da celo čovečanstvo počiva na bratoubistvu, i to baš zbog konkurencije (poljoprivrede i stočarstva na malom tržištu), nije uzeta za nauk. Kontraargument mogao bi da bude da su, na primer, braća Worner napravila filmsku imperiju ili da se Bi-Džizi nikada nisu raspali, ali – to se sve dešava u kapitalizmu u kojem važi naša poslovica "ako smo braća, kese nam nisu sestre".

Dobro, porodična imena su oduvek uzimana za naziv kompanije. Čak je i većina svetskih brendova koje danas znamo (ford, rols-rojs...) nastala od prezimena nekih preduzimljivih ljudi ili, kao mercedes, od imena njihove dece. Kod nas je, zbog društvene svojine, čovek mogao da postane brend samo posthumno i samo uz titulu narodnog heroja. Neka imena su srećom, odmah zvučala kao ime kompanije ili proizvoda, npr. Josip Kraš ili Soko Nada Štark, a neka su tek skraćivanjem uspela da zvuče tako: Sim-Po. Ostale firme morale su da nose dugačka imena i prezimena koja su se gotovo sva završavala na "ić". Imena aristokrata mogli ste da uzmete jedino za vina i mineralnu vodu, ali i tada su u obzir dolazili samo davno umrli, i to pod uslovom da nisu iz dinastija koje bi još mogle da pretenduju na presto. Sve do početka devedesetih, jedine domaće marke nastale od imena živih ljudi bile su estradnog porekla kad smo se prvi put i susreli s braćom – Bajić. Ali, niko od njih nije postao i svetski prepoznatljiv brend (u najboljem slučaju osvojili bi rusko tržište koje je ludovalo za našim pevačima). Kad tako sagledamo stvari, ispada da smo za sve ove godine stvorili samo jedan jedini svetski brend – Slobodana Miloševića, pa i njega smo jedva uspeli da izvezemo, i to samo u Holandiju. Možda je trebalo prvo da pustimo čoveka da i ozvaniči svoj porodični biznis – Braća Milošević, na primer, ili "Milošević i sin" ili po ugledu na zapad: Milošević & Marković. Ili bi možda saradnicima priznao zasluge pa firmu nazvao Milošević & Co. d.o.o. (čime bi se sada lakše dokazivala "ograničena odgovornost" Miloševića i kompanije). Možda bi firma imala vremena i da izradi svoj logo (Hitler je imao svastiku). To me je podsetilo na misao vladike Nikolaja da "sva zla ovog sveta nastaju zato što pametniji popušta, a budala straha nema". Pa, ako vam je dosta da stalno popuštate (živčano, naročito), evo nama izbora – nije loše da se od njih počne.

KVADRATURA D

RUGOG KRUGA

A. ANDIĆ

Sve će to biti na televiziji. Samo će malo ko u ovim izborima uočiti ona teška kontroverzna strujanja u društvenom biću Srbije na kraju druge godine tranzicije

Finiš kampanje u drugom krugu predsedničkih izbora u Srbiji iz nekih razloga fokusiran je na organizovanje TV duela predsedničkih kandidata. Posle izvesnog sporenja izborni štabovi su potpisali sporazum o tome da se dvočasovni TV duel odigra u beogradskom Medija centru, da pored sučeljavanja kandidata bude obezbeđeno i vreme za propitivanje kandidata od strane petnaestak novinara. Labus je izazivao Koštunicu na ovaj duel još u toku kampanje u prvom krugu, ali ovaj to u delu trke u kome je bilo jedanaest kandidata nije prihvatao.

TV duel kao sredstvo političke kampanje spada u takozvanu tehnološku "amerikanizaciju" politike. Revolucionaran preokret bio je čuveni duel Kenedija i Niksona iz 1960. godine. Nikson je bio favorit, ali ga je bolela noga, znojio se i imao je mračan izgled, dok je Kenedi u studiju bio opušteniji i "htela ga je kamera". Duel se istovremeno prenosio preko radija i preko TV mreže NBC. Slušaoci radija, kako su pokazivale ankete, davali su prednost Niksonu, a brojnije TV gledalište Kenediju zbog toga što su njegovo držanje ocenjivali kao "više predsedničko". To neki izborni analitičari smatraju trenutkom kada je u političkim kampanjama stil počeo da dominira nad sadržajem, a zavođenje nad ubeđivanjem.

Verovanje u presudnu moć televizije u izbornom procesu vodilo je ovdašnje opozicione lidere iz devedesetih godina prošlog veka da u političkim borbama za demokratiju u Srbiji na prvo mesto stave "osvajanje TV Bastilje". Režim je tada koristio televiziju za crnu kampanju protiv opozicije i za umanjivanje njene snage, ali je pod pritiskom morao da popusti. Tome je verovatno doprineo i zaključak nekadašnjeg direktora RTS-a Dušana Mitevića da "kamera neće" Vuka Draškovića. Druga dosetka dolazila je iz činjenice da je prag za kandidaturu nizak i da se na izborima pojavljivalo i po više od trideset kandidata. To je automatski pretvaralo predsedničku debatu u humorističku emisiju.

Slobodan Milošević nije izlazio na TV duele. Od sukobljavanja predsedničkih kandidata ostaje sećanje na onaj slučaj iz 1997, kada je Vuk Drašković odlučio da protiv Šešelja krene Šešeljevim sredstvima i da u TV duelu svog kuma pita da li je po nacionalnosti Hrvat, zbog čega je Drašković popio tešku kritiku od svojih dojučerašnjih građanskih saveznika, skoro kao sada Velimir Ilić. TV duel Lilića i Šešelja iz 1997. jedva da je zapamćen, ako ga je uopšte i bilo – pošto su kandidati odgovarali na ista pitanja novinara.

IZBORI 2002

Bio je zanimljiv TV duel crnogorskih predsedničkih kandidata Bulatovića i Đukanovića na crnogorskim predsedničkim izborima 1997, kada je Bulatović pokušavao da kapitalizuje priču o švercu banana i cigareta i ponavljao da iz svoje kuće svake večeri čuje, kao i njegov sused Đukanović, kako na podgorički aerodrom sleću natovareni avioni, a Đukanović mrtav ladan cinično pozivao Bulatovića da iznese neke argumente.

RADIKALSKO PITANJE: Mada je razlika između dva prvoplasirana kandidata bila relativno mala, u javnosti se nije zagrevalo pitanje koje podgreva svaki derbi – ko će pobediti, već da li će utakmica biti priznata.

Budući da je bio relativno mali odziv birača u prvom krugu, jedna od glavnih nepoznanica bilo je to da li će drugi krug izbora biti uspešan, s obzirom na uobičajeno smanjenje broja birača u drugom krugu. Vuk Drašković je prepustio na volju svojim biračima da odluče za koga će glasati. Vojislav Šešelj je pozvao one birače koji su glasali za njega da ne izađu na izbore. To isto su učinili Branislav Ivković, Borislav Pelević i vladin DHSS.

DHSS, koji je u drugom krugu predsedničkih izbora svoje pristalice pozvao

Geografija prvog izbornog kruga

Mapa izbornih rezultata ukazuje na izmenjeni politički puls Srbije, a pre svega na nezadovoljstvo, kao i na podele po regionalnom principu. Miroljub Labus je osvojio Vojvodinu i Rašku oblast, Vojislav Koštunica centralnu Srbiju i Beograd, dok je Vojislav Šešelj ubedljivo prvi na Kosovu i na jugu Srbije, gde je pobedio u tri okruga (Jablaničkom, Pčinjskom i Topličkom), u tradicionalnim uporištima socijalista i levih partija. Granične oblasti i nerazvijeni delovi republike pripali su ekstremisti (Šešelj), centralni deo države glasao je za državotvornog tradicionalistu (Koštunica), a razvijeni sever i nacionalne manjine za evropejca (Labus). Od broja ukupno upisanih birača, dakle, i onih koji nisu glasali, Koštunica je dobio poverenje 17,14 odsto birača, Labus 15,19, a Šešelj 12,90 odsto. Prema konačnim podacima izbora, Vojislav Koštunica je većinu svojih glasova osvojio u centralnoj Srbiji (908.209), on je ukupno dobio 1.123.420, glasova. Miroljub Labus ima ukupno 995.200, od čega je u centralnoj Srbiji dobio 650.634 glasa. Trećeplasirani Vojislav Šešelj je ukupno dobio 845.308, od toga u centralnoj Srbiji 573.689. Koštunica je pobedio u 82 opštine. Miroljub Labus u 35 opština, dok je Vojislav Šešelj pobedio u 61 opštini. Dakle, Koštunica ubedljivo prednjači u centralnoj Srbiji gde je osvojio 34,10 odsto glasova, dok je Labusov bilans tu 24,43 procenta. Na Kosovu i Metohiji, međutim, Labus je doživeo debakl: ima svega 3,31 odsto osvojenih glasova, dok je za Koštunicu glasalo 21,94 odsto tamošnjeg življa, a apsolutni pobednik je Vojislav Šešelj koji je osvojio 61,72 odsto glasova.

Vidljivo je da su Koštunica i Labus podelili biračko telo DOS-a, na dva bloka: reformsko-demokratski okupljen oko Đinđićeve vlade i nacionalno-demokratski koji zastupa Koštunica. Treći blok političke scene čine zagovornici bivšeg režima, a lidersku ulogu u njemu je preuzeo Šešelj. Sociološki posmatrano, može se reći da se Srbija deli u tri grupe stanovništva: bogati vrh, srednja klasa malih preduzetnika i siromašni slojevi, koje podržavaju tri različite političke opcije. Politički, to je sloj stanovništva koji je za reforme (Labus), sloj koji reforme podržava, ali na njih gleda pesimistički (Koštunica), i sloj koji je protiv reformi (Šešelj), njegov izborni rezlutat je negativna reakcija na promene, odnosno zbir glasova onih slojeva stanovništva koji su gurnuti u stranu, osećaju se kao gubitnici u procesu vlasničke transformacije i u susretu s predstojećim promenama bez vidljive perspektive.

BEOGRAD – OSVETA PERIFERIJE

U izbornoj utakmici Koštunica je "osvojio" Beograd. Za njega je glasalo više od 300.000 Beograđana (304.781), a za Labusa 239.179 žitelja prestonice. Mimo očekivanja, najveći udarac Labus je pretrpeo u Beogradu. Labusu za utehu može da posluži podatak da je u gradskim opštinama izgubio za stotinak ili najviše hiljadu glasova, a da je prestonica pripala Koštunici zahvaljujući glasovima birača koji žive u prigradskim opštinama. Za Labusa je glasao onaj deo Beograda koji pripada preduzetničkoj eliti i sloju bogatih građana (Stari grad i Vračar). Ali njih je nadglasala armija siromašnih koja je poverenje dala Koštuničinom obećanju da će voditi računa o socijalnoj ceni reformi.

Za objašnjenje ovakvih rezultata može da posluži paradigma o paktu političke elite i radništva protiv menadžera i tehnostrukture. Radnici od političara dobijaju elementarnu socijalnu sigurnost, a za uzvrat političarima daju poverenje da vladaju u njihovo ime i štite ih od kapitala i njegovih zakonitosti.

VOJVODINA – ŠARENO DRUŠTVO

U prvom krugu predsedničkih izbora u Vojvodini izašla su 747.472 glasača (56,76 odsto). Pobedio je Miroljub Labus sa 278.520 osvojenih glasova (37,26 odsto). Drugo mesto zauzeo je Vojislav Šešelj sa 197.088 glasova (26,37 odsto), a treće Vojislav Koštunica sa 161.178 glasova (21,56 odsto), dok su preostalih 110.686 glasova (14,80 odsto) podelili ostali kandidati.

Ovaj osnovni raspored osvojenih glasova samo su neupućeni doživeli kao izvesno iznenađenje – ne zbog toga što je pobedio Labus, već zbog toga što je Šešelj zauzeo znatan deo biračkog tela i u najrazvijenijoj pokrajini i što je uzeo više glasova od Koštunice. Međutim, kada se ovaj rezultat pogleda malo bolje, u kontekstu svih dosadašnjih izbora u Vojvodini, onda iznenađenja i nema jer je Vojvodina već odavno relativno oštro podeljena na krajnosti – na ljude koji se tradicionalno bore za evropsku, autonomašku orijentaciju i na pristalice takozvane "jogurt stranke" centralističke opsesije, koja danas okuplja šareno društvo nezadovoljnika (sta-

IZBORI 2002

na bojkot izbora, u prvom krugu kampanje je ipak preko odluke svog predsedništva obznanio da je članica ove stranke Nada Kostić definitivno odustala od kandidature za predsednika Srbije.

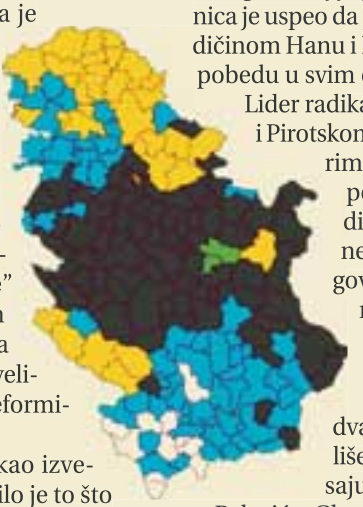
Kako se i moglo pretpostaviti, "izborno iznenađenje po šesti put", dr Vojislav Šešelj, pozvao je svoje birače na bojkot jer je šansa na koju on računa da još jednom uđe u izbornu trku i iskoristi političku štetu koja može proizaći iz neuspeha izbora. Nesposobnost vlasti da organizuje izbore, poljuljanost vladajuće koalicije, novi i stari sporovi, možda i novi problemi s kandidaturama njemu otvaraju šansu da u drugom turnusu poveća svoje šanse. Koštunica je posle Šešeljevog poziva onima koji su glasali za njega da na izbore ne izađu odahnuo, uz konstataciju da bi mu, da se tako nije desilo, prigovarali da se nagodio sa Šešeljem.

Labusov štab nije koristio taj argument, odustao je od prebacivanja Koštunici da će se okoristiti glasovima radikala, a jedna izjava upućena je i radikalima direktno – rečeno je da bi oni trebalo da vole odlučne ljude, a g. Labus je odlučan.

Sve će to biti na televiziji, ako već nije bilo. Samo će malo ko u ovim izborima uočiti ona teška kontroverzna strujanja u društvenom biću Srbije na kraju druge godine tranzicije. Neki ideolozi su nastavili priču da će Koštunica pobediti "Šešeljevim glasovima" (pozive Labusovog štaba nisu hteli ni da čuju) i tako se učvršćivala jedna "postmoderna dogmatičnost" koja pokazuje sklonost ka apriornoj diskriminaciji znatnog broja građana, ili bar ka ibijevskom "zamenjivanju naroda" ("Šta će mi takav narod! Promenim to...").

Ozbiljniji i angažovaniji pristup podrazumevao bi, međutim, da se uoči da li oko 12 odsto biračkog tela (ili 22 odsto izašlih) glasa za Šešelja iz tvrdokornog ubeđenja ili zbog neke političke, regionalne, socijalne, istorijske, nacionalne ili kakve druge fru-

rih radikala, razočaranih socijalista, obogaćenih kolonista i osiromašenih izbeglica), kojima "umereni nacionalizam" nije dovoljan. Šešelj svoj obnovljeni relativni uspeh u Vojvodini verovatno najviše duguje Miloševićevim "siročićima", koji su u Vojvodini uvek bili veoma odani starom vođi, pa su i ovoga puta poslušali njegov savet iz Haga. Uostalom, Šešelj na izvestan način prirodnije personifikuje Miloševićevu politiku od njega samog, pa je možda veće iznenađenje da nije uzeo sve glasove socijalista koji su preostali na političkom tržištu Vojvodine nego što iznenađuje njegovo drugo mesto u Pokrajini.

Koštuničina pozicija u Vojvodini nikad nije bila jaka, a u borbi za stare glasove socijalista nije mu mogla pomoći, već samo odmoći, izvesna korekcija stava oko vojvođanskog pitanja, u pravcu priznanja potrebe za "asimetričnim preuređenjem Srbije" (u kome bi Vojvodina imala veća prava od drugih regiona u Republici) u okviru ustavnih promena za koje se promptno zalaže. U tom smislu nije mu od velike pomoći bilo ni to što su ga pre izbora podržali Reformisti Vojvodine, sa Miodragom Isakovom na čelu.

Zapravo, jedino što je u Vojvodini doživljeno kao izvesno iznenađenje povodom predsedničkih izbora bilo je to što su se Reformisti Vojvodine opredelili da podrže Koštunicu. No, kad se malo bolje proanaliziraju potezi Miodraga Isakova i njegove stranke u protekle dve godine, ni ta odluka se ne može oceniti kao iznenađujuća. Isakov je na sednicama Predsedništva DOS-a uglavnom glasao protiv većine – i kada se zauzimao stav o Koštuničinom zahtevu za prevremene izbore, i kada se odlučivalo o "zameni" poslanika DOS-ove koalicije u Skupštini Srbije, to jest kada su Koštuničinim poslanicima oduzimani mandati, a na javnoj sceni gotovo da je kontinuirano ponavljao kritičke ocene DSS-a o radu Vlade Srbije, o novim oblicima kriminalizacije izvršne vlasti, nepravednoj i mutnoj privatizaciji itd.

Pošto se, kao i mnogo šta drugo u prvom krugu predsedničkih izbora, i deobe oko predsedničkih kandidata na vojvođanskoj političkoj sceni moraju posmatrati povezano s dolazećim parlamentarnim izborima, tako bi trebalo shvatiti i odluku Isakova, koja sugeriše zaključak da je on procenio da će Koštunica pobediti na predsedničkim izborima, pa je naumio da svoju oslabljenu stranku za vremena pridruži "pobedničkoj grupaciji".

Zbog svega toga, uoči drugog kruga predsedničkih izbora u Vojvodini postoji izvesno razočaranje povodom okolnosti da je u prvom krugu razbijen "autonomaški blok", ali to ne znači da Labus u ovoj pokrajini ne ostaje favorit – iako se on sam nije eksplicitno izjasnio oko ustavne sudbine autonomije Vojvodine, ali je istakao da se o Vojvodini neće odlučivati mimo volje njenih građana.

KOSOVO I JUG SRBIJE – RADIKALIZCIJA

Šešelj je, osim na Kosovu, ubedljivo trijumfovao i u okruzima juga Srbije. U Topličkom je dobio 16.326 glasova, što je 33,22 odsto, dok drugoplasirani Vojislav Koštunica ima 27,04 odsto glasova, odnosno njemu je poverenje ukazalo 13.290 birača. U Pčinjskom okrugu Šešelj je prvi sa 29.585, odnosno 35,42 odsto glasova. Koštunica je uspeo da pobedi Šešelja u dve opštine Pčinjskog okruga – Vladičinom Hanu i Bosilegradu. U Jablaničkom okrugu Šešelj je odneo pobedu u svim opštinama, osvojio je 43.698, odnosno 36,76 odsto. Lider radikala je izgubio u dva okruga juga Srbije – Nišavskom i Pirotskom. O razlozima Šešeljevog relativnog uspeha na izborima može se naširoko pričati. Činjenica je da Šešelj postiže dobre rezultate u nacionalno mešovitim sredinama i u sredinama o čijoj budućnosti postoje razne ekstremne koncepcije. Šešelj je socijalno deprivilegovanim i nacionalno ugroženim biračima nudio jednostavan izborni program – "Uništiću mafiju i sprečiću komadanje Srbije". Ne treba zanemariti ni Miloševićevu podršku kandidatu SRS- a, kao i to da su socijalisti na izbore izašli podeljeni između dva svoja kandidata, a lider radikala uspeo je da mobiliše veliki broj simpatizera crveno-crne koalicije da glasaju upravo za njega, a ne za Živojinovića, Ivkovića ili Pelevića. Glasove na severu Kosova podelili su Koštunica i Šešelj, dok su svi ostali kandidati prošli katastrofalno. Prema poznavaocima prilika na Kosovu i Metohiji, rezultati izbora svedoče o poražavajućim rezultatima protektorata UN. Protosinđel Sava (Janjić) u listu "Danas" objašnjava da "Šešelj, osim razmetljive nacionalističke retorike, nije ponudio nikakav konkretan program", a to što su kosovski Srbi svoj glas dali zagovorniku projekta velike Srbije i ratu "jeste, pre svega, stanje duboke razočaranosti politikom koju međunarodna zajednica, Beograd i albanski lideri sprovode na Kosovu i Metohiji". Po njemu, većina kosovsko-metohijskih Srba svoj glas dala je "upravo onoj politici koja je sve vreme tvrdila da će međunarodna zajednica i kosovski Albanci, uz prećutnu podršku demokratskog Beograda, zaboraviti na kosovske Srbe i ostaviti ih na smetlištu istorije".

SANDŽAK – PLEBISCIT

Na izborima za predsednika Srbije Labus je u Sandžaku dobio plebiscitarnu podršku u opštinama Novi Pazar (74 procenata), Sjenica (68 odsto glasova) i Tutin (92 odsto glasova), a pobedio je u Priboju i Prijepolju. Da se slika koju izborni štabovi predstavljaju biračima razlikuje od percepcije koju o kandidatima imaju birači, vidi se na Labusovom primeru. Tokom kampanje on se predstavljao kao ekonomski reformator, a posle njih vidimo da su ga birači u Sandžaku i Vojvodini prepoznali kao političara koji će biti neka vrsta nacionalnog ombudsmana za manjine (sandžački Muslimani i vojvođanski Mađari).

DRAGOSLAV GRUJIĆ i DIMITRIJE BOAROV

stracije. Malo ko gleda da li su im slični ili se od njih razlikuju i onih 45 odsto ćutljivih, koji nisu presavili glasački listić.

Sve je kod nekih novih ideologa zabašureno nadmenim prezirom "Šešeljevih glasača", skorojevićkim stidom od besne prljave sirotinje. Kako da se njima napravi neki pristojan *workshop*? Oni su neosetljivi na sofisticiranost prosvetiteljske uloge brenda i marketinga. I da glasaju orasima, "ne bi im uzeli orah iz ruku". To gadljivo skretanje pogleda od gubitnika tranzicije, to zanemarivanje mogućnosti da se taj bes na vreme ublaži, pretoči u strpljenje, socijalno pacifikuje ili drugačije kanališe, to opasno zabašurivanje ozbiljnog signaliziranja socijalnog vrenja, možda ilustruje onu dosetku jednog ciničnog analitičara da mi u Srbiji sada, zapravo, imamo posla s malograđanima na vlasti.

U ekspertizi socijalnog profila stranačkih pristalica istraživača Instituta društvenih nauka (*Partijska scena Srbije posle 5. oktobra 2000*, članak Zorana Slavujevića "Socijalna utemeljenost političkih stranaka pre i posle izbora 2000") nalazimo podatak da je SRS stranka s najvećim učešćem najsiromašnijih birača u strukturi pristalica (65 odsto ukupnog broja). Profilisanje SRS-a išlo je u pravcu povećanja starosti pristalica, ali i održavanja visokog učešća niže i srednje obrazovanih pristalica i prirode SRS-a kao radničke partije. SPS se, po istom autoru, transformisao od izrazito radničke stranke u ruralnu partiju, partiju poljoprivrednika, stranku najstarijih, najmanje obrazovanih i siromašnih birača.

Jednu reč ovde gotovo niko ne pominje: Argentina. Na sreću, ova izborna trka, kao i one koje očito slede možda su blagovremeni socijalni ventil i još nema povoda da se pominje taj slučaj sloma.

Radikalski birači reaguju ciklično. U istoj knjizi (Slavujević: "Partijska identifikacija građana pre i posle izbora 2000") uočava se na primer da je SRS stranka izrazitih konjunkturnih oscilacija, ali i stranka koja vešto koristi povremene bojkote izbo- ▶

ra od strane drugih stranaka za postizanje značajnih izbornih rezultata. Toj dijagnozi ide u prilog ono što je ostalo u beležnicama vašeg izbornog hroničara. Šešelj se očito nada da bi mu se ponovo mogla namestiti ona situacija iz 1997, kada bojkot izbora od strane dela raspavše se koalicije Zajedno 1997. nije uspeo. Ukupan učinak tadašnje intenzivne kampanje za bojkot izbora, u kojoj su glasači koji hoće da izađu na biralište uvredljivo poređeni s magarcima, nije prelazio 120.000 birača, a Šešelj je u odnosu na prethodne (savezne parlamentarne) izbore iz 1996, te 1997. godine uvećao skor za pola miliona glasova u prvom krugu. Drugi krug tih izbora je "Figaro", ako se sećate, opisao kao "trku marionete i strašila".

DRŽAVNO PITANJE: Pored izvesnih znakova razoračaranja među Labusovim pristalicama, položaj njegove polovine DOS-a unekoliko je pogoršan i eskalacijom političke krize vezane za mandate DSS-a u Skupštini i nagoveštajima da OEBS dovodi u pitanje našu zakonsku regulativu i praksu koja slabi položaj narodnih poslanika, kao i činjenicom da je vojni tužilac podigao optužnicu protiv Momčila Perišića, bivšeg potpredsednika srpske vlade.

U osnovi umirivši kampanju, glavni kandidati su ipak davali znake da posle svega jedan s drugim u narednom periodu moraju računati. Koštunica je nudio Labusu da nastavi pregovore o asocijaciji sa EU-om, a ovaj je to isto ponudio njemu (doduše, uz ironičan dodatak da će sada on, Labus – da brine).

I jedan i drugi ukazivali su na to da s obzirom na političke prilike neuspeh drugog kruga izbora može uticati na produbljivanje institucionalne krize i da može ugroziti ili bar odložiti završavanje nekih važnih započetih državnih poslova kakvi su ustavna konsolidacija, ulazak u Savet Evrope, priključenje Partnerstvu za mir i početak pregovora o asocijaciji sa EU-om. To mišljenje delili su i neki od najistaknutijih državnih funkcionera kao što su potpredsednik srpske vlade Nebojša Čović i ministar spoljnih poslova Goran Svilanović. Tom pozivu se priključio i poglavar SPC patrijarh Pavle, koji je uputio javni poziv da se izađe na izbore.

Srpski premijer Zoran Đinđić je, braneći se od optužbi da mu je neuspeh predsedničkih izbora od nekog taktičkog interesa i da je možda on taj koji "tajno sarađuje sa Šešeljem" da izbori ne uspeju, izjavio da to nikako ne može biti tačno jer vlasti koja je raspisala izbore neuspeh tih izbora može da snizi kredibilnost.

BIRAČKI SPISAK: Najspornije izborno pitanje ovog puta ticalo se obima biračkog

N. ŽIVANOVIĆ

Da li oko 12 odsto biračkog tela (ili 22 odsto izašlih) glasa za Šešelja iz tvrdokornog ubeđenja ili zbog neke političke, regionalne, socijalne, istorijske, nacionalne ili kakve druge frustracije

tela. Formalni prigovor Srpske radikalne stranke odnosio se na nepostojanje jedinstvenog biračkog spiska i njegovu neuređenost. Iznošene su sumnje da od ukupnog broja stanovnika u Srbiji tj. 7.478.820 (bez Kosova i Metohije) izborno telo koje čine 6.553.042 upisana birača ne odražava realno stanje i da nije verovatno da onih ispod osamnaest godina koji nemaju glasačko pravo ima samo oko milion i sto hiljada.

IZBORI 2002

Republička izborna komisija odbacila je prigovor Srpske radikalne stranke vezan za ovaj problem proglasivši se nenadležnom. Vrhovni sud je poništio ovakvo rešenje Republičke izborne komisije i vratio ga na ponovno odlučivanje. Ta odluka nije implicirala poništenje rezultata izbora od 29. septembra niti je sud poništio odluku o ponovnom glasanju za predsednika Republike. Republička izborna komisija je 7. oktobra stala na stanovište da je blagovremeno, na zakonit način, objavila birački spisak, da je prihvatila kompakt-disk na kome se nalazi birački spisak, a da su nedostaci koji se odnose na nepostojanje jedinstvenog spiska, kao i na netačnosti i neažurnosti biračkog spiska posledica rada drugih organa. Srpska radikalna stranka ima mogućnost da se još jednom žali, a konačnu odluku doneće Vrhovni sud.

Za proveru i uređenje biračkog spiska, međutim, potrebno je vreme, a pre toga verovatno i izvesna poboljšanja izbornog zakonodavstva.

Šta je tu je. Polovina ovog, možda ipak naduvanog biračkog tela iznosi 3.276.521. Izbori važe ako izađu 3.276.522 glasača. To je "za jedan Niš" manje birača nego što je sad izašlo, a "za jedan Niš i jedan Leskovac" manje birača nego što je ikad izašlo na birališta u Srbiji. Naime, u prvom krugu 29. septembra 2002. glasalo je 3.637.062; do sada je najmanja brojka izašlih iznosila 3.524.257 glasača, što se desilo u drugom krugu prvog turnusa predsedničkih izbora u Srbiji 1997.

No, tada je odnos organizatora izbora bio mnogo relaksiraniji i kad su u pitanju bili matematički aksiomi i izborna pravila. O tome govori anegdota o tome kako se Miladin Ivanović iz Peći u trenutku neke nemilosti žalio: "A kad sam vam bio potreban, do ponoći ste urlali u telefon: 'Puni Miladine, puni Miladine', a od ponoći: 'Prazni Miladine, prazni Miladine...'." ■

MILAN MILOŠEVIĆ

Bekstvo u lancima

Predsednički izbori će uspeti ovako ili onako, a predsednik će postati Vojislav Koštunica, kad-tad

Piše: Stojan Cerović

LABUS NEMA ZA ČIM DA ŽALI jer za nekoga ko proba prvi put odlično se snašao u ulozi koja mu inače nimalo ne pristaje. S jedne strane, on je preterano kvalifikovan, zna više i sigurno bi hteo i da radi više nego što se od predsednika zahteva i nego što mu zakon dopušta. Ali, on nije čovek koji lako i prirodno staje na čelo bilo čega i reklo bi se da je prosto napravljen od potpredsedničkog materijala. Predsednik ne radi mnogo, samo sedi, gleda i ponekad prozbori nešto svečano.

U Srbiji će dve glavne političke snage imati da se bave drljavim poslom deobe vlasti

Koštunica ima više iskustva s najvišim funkcijama, hoda onim karakterističnim sporim predsedničkim korakom, mada bi i njemu možda više pristajalo da vodi neki šahovski klub nego državu. Ali, dobro, nećemo o tome. Nije nam uostalom ni država više baš toliko velika, važna i ozbiljna, a ni predsednička funkcija ne omogućuje nikome da nas odvede nekud kuda ne želimo.

Može biti da je Koštunici prednost donela i bolja izborna parola. Svako je mogao da razume ono "Zna Srbija" kako mu najviše odgovara, da izabere šta to zna, a nema toga ko nešto ne zna, dok je ono Labusovo "Najbolje za Srbiju" ispalo malo preteško. Koštunica je prosto svakome delio potvrde i diplome ne pitajući šta znaju, a Labus je nudio i zahtevao najbolje, što zvuči kao da se oslanja samo na odlikaše i štrebere.

Bilo kako bilo, ako se u nedelju ne dogodi čudo, imaćemo nove izbore za neka dva meseca. U međuvremenu, a i posle nekih uspelih izbora, pošto Koštunica nekako ipak zauzme Milutinovićevo mesto, u Srbiji će dve glavne političke snage imati da se bave drljavim poslom deobe vlasti. To teško ide i u zemljama s velikim demokratskim iskustvom, a ovde je dosad obično vodilo u deobu zemlje i stvaranje novih država. Zato mi se nimalo nisu dopale one mape Srbije na kojima se videlo ko je od predsedničkih kandidata gde pobedio.

Ali, valjda je s tim ipak gotovo, što znači da će morati da se traži neka nova formula kojom se deli vlast na istoj teritoriji. Ovo što smo videli na predsedničkim izborima, a i sve što se dešavalo u poslednje dve godine, ukazuje na to da smo dobili dva bloka koji će trajati dugo, koji su približno izjednačeni i koji su specijalizovani za razne stvari.

Koštunica misli i priča samo o zakonima i načelima, a neubedljiv je i nesiguran čim dođe na teren ekonomije, biznisa i novca. Čudno je, međutim, da je nekako time zarazio celu svoju stranku: niko od njegovih ljudi ne ostavlja utisak da se u to razume. Đinđić, opet, ne mari previše za legalitet i oko sebe okuplja sebi slične operativce koji odgovaraju na sva pitanja i stalno isporučuju neka rešenja. Ali, na toj strani nema nikoga ko liči na predsednika, ko bi mogao da simbolizuje državu i pobedi na izborima.

Ispada, dakle, da su njihove stranke dobile profil svojih lidera, ili čak samo njihovih sadašnjih funkcija, tako da imamo predsedničku i premijersku stranku koje uzalud pokušavaju da ugroze jedna drugu. Ako će Koštunica po svoj prilici postati predsednik, izgleda da će i Đinđić ostati premijer. Ako Labus ne može da pobedi Koštunicu, ni Maršićanin ne izgleda kao dobra zamena za Đinđića.

To bi značilo da se još neko vreme niko nikome neće umešati u sektor i to je već neka podela vlasti. Ako Đinđić bude imao više uticaja na policiju, a Koštunica brinuo za sudstvo, to bi opet bila neka logična podela posla. Ako pri tom obe strane nastave da paze jedna na drugu, da love i kažnjavaju tuđe greške, utoliko bolje. Hteli smo demokratiju, a to znači stalnu napetost. To znači imati protivnika kojeg nikad nećeš pobediti i uništiti, niti ćeš se od njega rastati i ograditi.

To znači da treba zaboraviti stari patrijarhalni san o složnoj zajednici, o životu u ljubavi i sveopštoj harmoniji. Demokratija je kontrolisana i civilizovana svađa. Osim kad nije kontrolisana ni civilizovana, što će reći da ima da se učimo i vežbamo kako da doziramo reakcije i pristajemo na kompromise i polovična rešenja. To nije sloboda o kakvoj sanjaju robovi, to je napor i disciplina.

Kroz konfrontaciju dvaju izjednačenih stranačkih blokova Srbija dobija dobru priliku da brzo uči pravila ponašanja i života u tom poretku koji je ovde dobrim delom nov i nepoznat. Ne sasvim, ali bolje je da pokažemo želju da nešto naučimo nego da se pozivamo na stare demokratske tradicije. Naravno da bi stranke, ako već ne mogu da podele zemlju, rado među sobom podelile sve ostalo, kao što bi se i Đinđić i Koštunica najradije zauvek razdvojili, ali oni su kao ona dvojica, crnac i belac iz filma *Bekstvo u lancima*.

Dakle, oni su sad u situaciji da nam pruže primer nečega vrlo važnog. Bilo bi svakako lepše da su malo štedeli jedan drugog, da nisu svakome pokazali koliko se ne podnose jer će još morati da se u javnosti pojavljuju zajedno, nasmejani. Ali, najzad, i to je neka lekcija. Oni treba da pruže ne samo primer saradnje nego upravo nevoljne, neželjene saradnje. Delovaće licemerno, ali zar na tome ne počiva svaki građanski red?

Srbija je u tom pogledu još donekle čedna i sklona da suviše iskreno uzima u obzir osećanja ljubavi ili neprijateljstva. Građanske vrline nisu na velikoj ceni. Očekujemo, dakle, da nam ovi novi demokratski političari pokažu kako umeju da budu ljubazni sa svojim neprijateljima. Pa neka vide da li im je to lakše ako se prethodno dobro izvređaju. ■

A.ANĐIĆ

PARLAMENT NA PRINUDNOM ODMORU

Skupštinska ma

Prema verziji Miodraga Isakova, poslanički spisak trenutno okuplja oko 300, i procena Nove demokratije – oko 280 – podrazumeva višak poslanika, a u "reformističkom DOS-u" trude se da nadoknade manjak od 13 poslanika. A u skupštinskim klupama, po Zakonu, trebalo bi da sedi 250 zastupnika narodne volje

Kada je, umesto za to nadležne predsednice Skupštine Srbije Nataše Mićić, u ponedeljak najavio održavanje sednice Parlamenta u drugoj polovini meseca, šef novoosnovanog poslaničkog kluba DOS – reforme Srbije Čedomir Jovanović ni na koji način nije nagovestio kojim predstavnicima kojih stranaka će pripasti čast da odblokiraju rad teoretski jedne od najznačajnijih institucija u zemlji.

Letošnje dosta originalno redefinisanje parlamenta rezultiralo je, naime, pojavom jednog broja duplih rezervacija za zakonom predviđenih 250 poslaničkih sedišta: prema računici potpredsednika vlade i lidera Reformista Vojvodine Miodraga Isakova, trenutno sebe kao poslanika doživljava oko 300 punoletnih građana Srbije, dok portparol Nove demokratije Dragana Jovanović tipuje na nešto manje okrugao broj – 280. Višak poslanika, koliki god da je, osnovni je razlog za to što parlament (u kome na usvajanje čeka više od 70 zakona) ne samo da nije radio tokom leta, iako je to već pomenuti Jovanović ranije najavljivao, već nije uspeo da se sastane ni 1. oktobra, kada, prema jos važećem Ustavu, počinje njegovo redovno jesenje zasedanje.

Da je spor oko mandata blokirao skupštinu, potvrdio je i potpredsednik Vlade Srbije i lider Demokratske alternative Nebojša Čović u radijskom gostovanju samo nekoliko sati pre nego što je Jovanović govorio o izvesnosti poslaničkog okupljanja do kraja meseca. Ne baš u skladu s novinskim špekulacijama o postojanju već sklopljenog dogovora između Đinđićevog DS-a i Koštuničinog DSS-a o povratku deesesovaca u skupštinu, Čović je prognozirao da će način na koji će čitava zbrka biti rešena zavisiti od rezultata predsedničkih izbora. Propustivši da precizira kakav bi rasplet parlamentarne krize mogao da prati koji od tri moguća ishoda izbora (pobeda jednog ili drugog kandidata ili neuspeh izbora), lider DA je ipak ocenio da bi najbolje bilo da se sukobljene strane posle izbora dogovore o oročenom (šest meseci) ispunjavanju nekoliko ključnih zadataka (usvajanje novog ustava Srbije, donošenje novih izbornih zakona) i sve to uz obavezan moratorijum na međusobne sukobe.

Nije u pitanju nikakav izolovan predlog: nekako sinhronizovano s odlukom stranaka dvaju potpredsednika Đinđićeve vlade – Čovićeve DA i Vojvođanskih reformista Miodraga Isakova, kao i Demokratskog centra Dragoljuba Mićunovića da izborno podrže Vojislava Koštunicu, predsednički kandidat koji se zalaže za obaranje vlade čiji ga potpredsednici podržavaju odustao je od dotadašnjeg upornog zalaganja za hitno raspisivanje prevremenih parlamentarnih izbora. Koštunica je desetak dana uoči prvog izbornog kruga došao do stava da je potrebno da aktuelni Parlament najpre usvoji novi ustav Srbije, za šta je potrebno oko pola godine, pa da se tek tada ras-

REUTERS

SAD IH VIDIŠ, SAD NE VIDIŠ: Poslanici i skupštinske klupe

tematika

pišu parlamentarni izbori. A Koštuničini novi partneri skladno tvrde da do donošenja novog ustava neće podržati obaranje vlade jer je njihov osnovni motiv za podršku kandidatu s kojim nemaju ideoloških sličnosti "podela vlasti". Istovremeno, oni najavljuju formiranje novog stranačkog saveza koji bi se pred biračima oprobao na budućim parlamentarnim izborima, a u kome "vide" još i Ljajićev SDP i neke druge stranke (verovatno i Novu demokratiju koja je odlučila da ne podrži nijednog predsedničkog kandidata, prema nekim verzijama, zato što je Koštunica odbio saradnju s tom strankom). Doprinos uverljivosti teorije o "dogovoru" dao je i potpredsednik DS-a Zoran Živković izjavom da su parlamentarni izbori mogući nakon donošenja novog ustava. Živković, međutim, nije govorio o tajmingu usvajanja najvišeg pravnog akta, a njegov stranački šef nastavio je da objašnjava da bi parlamentarni izbori samo usporili neophodne reforme. Iz izjava koje su pratile DS–DSS svađu oko OEBS-ovog stava o zameni republičkih poslanika mogao bi se nazreti neki drugi mogući pokušaj razrešenja krize parlamenta. Prvo je Zoran Živković protumačio da je OEBS zaključio da su mandati DSS-u oduzeti po zakonu, koji je problematičan pa ga treba promeniti, a onda je ministar pravde Vladan Batić dodao da novi zakon neće važiti retroaktivno. I još je iskoristio priliku da podseti da je lično njemu, po istom kriterijumu ("prestanak članstva u stranci ili koaliciji na čijoj je listi izabran za poslanika"), a na zahtev DSS-a čiji je do tada bio član, maja 1997. oduzet poslanički mandat.

Da će i nakon odluke Čovića, Isakova i Dragoljuba Mićunovića da izborno podrže Vojislava Koštunicu grupacija okupljena oko premijera Đinđića pokušati da zadrži podršku poslaničke većine, bilo je jasno nakon Jovanovićevog promovisanja novog poslaničkog kluba DOS – reforme Srbije koji, prema njegovim rečima, okuplja čak 154 zastupnika narodne volje. Jovanovićeva računica deluje krajnje jednostavno: od prvobitnih DOS-ovih 176 poslaničkih mandata, Jovanović je oduzeo mandate DA, DC-a i RV-a i Nove Srbije gradonačelnika Čačka Velimira Ilića.

Tom prilikom, Jovanović je odlučio da u novi poslanički klub kojim, naravno, predsedava, vrati ranije izdvojene poslaničke klubove – Batićevu Demohrišćansku stranku Srbije (devet mandata), klub koji čine koalicija Vojvodina Dragana Veselinova i SPOT Momčila Trajkovića (pet mandata), Savez vojvođanskih Mađara Jožefa Kase (sedam poslanika), deo poslaničkog kluba koji su činili Reformisti Vojvodine i Sandžačka demokratska partija Rasima Ljajića (ukupno šest mandata, od kojih Ljajićevoj stranci pripadaju dva) i klub koji okuplja sedam poslanika članova Lige socijaldemokrata Vojvodine Nenada Čanka i Lige za Šumadiju Branislava Kovačevića. Da sve bude zanimljivije, nakon Jovanovićevog obznanjivanja postojanja novog poslaničkog kluba DOS – reforme Srbije, Socijaldemokratska partija kojom predsedavaju Žarko Korać i Slobodan Orlić najavila je formiranje zasebnog poslaničkog kluba, a na skupštinskom veb-sajtu još uvek stoji spisak poslaničkih grupa na kome DOS-u pripada 91 mandat, Batić i ostali i dalje se vode kao članovi posebnih poslaničkih klubova, a tu je, makar na ekranu, i klub koji okuplja 36 poslanika Koštuničinog DSS-a.

Skupština, naime, još nije konstatovala prestanak mandata svih 45 poslanika DSS-a kako je u julu odlučio Administrativni odbor, uz obrazloženje da je DSS isključen iz DOS-a, na čijoj listi su isključeni poslanici izabrani. Skupština, međutim, nije konstatovala ni drugu (hronološki prvu) odluku Admini- ▶

Pravno ili pravedno

Osuda oduzimanja mandata poslanicima DSS-a tokom vikenda stigla je i od G17 plus, o čijem se prerastanju u stranku sve više govori. Predsednik Političkog saveta Predrag Marković ocenio je da se "mandati poslanika izabranih na listi DOS-a ne mogu oduzimati bez saglasnosti stranke kojoj pripadaju, jer to onda remeti realno predstavljanje volje građana u parlamentu", podsetivši da je, pre DSS-a, madat oduzet Slobodanu Vuksanoviću, ali uz saglasnost DS-a, kome je pripadao.

Predsednički kandidat grupe građana, članova G17 plus, ali i član DS-a Miroljub Labus, sa svoje strane, ocenio je da je oduzimanje mandata "pravno, ali ne i pravedno".

A analitičari su se, nakon prvog izbornog kruga, potrudili da na osnovu rezultata predsedničkih izbora, naprave projekciju zastupljenosti stranaka u parlamentu: prema proceni Srbobrana Brankovića, na primer, ako bi se glasovi predsedničkih kandidata preračunali u poslaničke mandate njihovih stranaka, DSS bi imao 96 poslanika, DOS 84, a radikali 70. Reč je, naravno, o gruboj proceni koja ne uzima u obzir razne faktore, ali je jedno izvesno: ni DOS, ni DSS ne mogu da računaju na samostalno formiranje vlade. Teško da bi se neko usudio da otvoreno sarađuje s radikalima, što znači da su, sviđalo im se to ili ne, i dalje "osuđeni" jedni na druge.

www.vreme.com 011-3234-774 gcv@vreme.com

grafički centar vreme

Od 1992 godine brinemo o grafičkom izgledu nedeljnika Vreme

grafički dizajn · priprema za štampu · skeniranje i obrada fotografija · osvetljavanje grafičkih filmova · štampa na laserskom štampaču u boji · postavljanje, instalacija i organizacija DTP sistema · konsalting u oblasti štampe i pripreme za štampu · instaliranje i umrežavanje kompjutera · izrada baza podataka · web dizajn i web baze podataka · arhiviranje podataka...

Slovo zakona

ODIHR-ovo saopštenje o potrebi usaglašavanja pravne regulative s konvencijom iz Kopenhagena odnosi se na članove 88 i 92 Zakona o izboru narodnih poslanika. Sporni član 88 glasi:

Poslaniku prestaje mandat pre isteka vremena na koje je izabran:

1. ako mu prestane članstvo u političkoj stranci ili koaliciji na čijoj izbornoj listi je izabran za poslanika,
2. podnošenjem ostavke,
3. ako je pravosnažnom sudskom odlukom osuđen na kaznu zatvora bezuslovno u trajanju najmanje šest meseci,
4. ako je pravosnažnom sudskom odlukom lišen poslovne sposobnosti,
5. preuzimanjem posla ili funkcije koji su, prema ovom zakonu, nespojivi s funkcijom poslanika,
6. gubljenjem državljanstva,
7. ako mu prestane prebivalište na teritoriji Republike Srbije,
8. ako nastupi smrt poslanika,
9. brisanjem iz registra kod nadležnog organa političke stranke, odnosno druge političke organizacije na čijoj izbornoj listi je izabran.

Poslaniku mandat prestaje danom nastupanja slučaja iz stava 1 ovog člana.

Dan prestanka mandata konstatuje Narodna skupština Republike Srbije na prvoj narednoj sednici posle prijema obaveštenja o razlozima za prestanak mandata poslanika.

Dodela mandata novom poslaniku regulisana je članom 92, koji kaže:

Ako na osnovu člana 88 stava 1 ovog zakona poslaniku prestane mandat pre isteka vremena na koje je izabran, mandat se dodeljuje novom poslaniku, na način utvrđen ovim članom.

Kad poslaniku prestane mandat pre isteka vremena na koje je izabran u slučajevima iz stava 1 ovog člana, mandat pripada političkoj stranci s čije je izborne liste bio izabran poslanik kome je prestao mandat i taj mandat se dodeljuje kandidatu na izbornoj listi za koga stranka nije dobila mandat.

Kad poslaniku prestane mandat pre isteka vremena na koje je izabran u slučajevima iz stava 1 ovog člana, a na izbornoj listi s koje je poslanik bio izabran nema kandidata za koje podnosilac izborne liste nije dobio mandat, mandat pripada podnosiocu izborne liste koji ima sledeći najveći količnik, a za njega nije dobio mandat.

Mandat novog poslanika traje do isteka mandata poslanika kome je prestao mandat.

U slučajevima iz st. 2 i 3 ovog člana od kandidata se pre utvđivanja mandata pribavlja usmena saglasnost da prihvata mandat.

MATEMATIČAR: Čeda Jovanović

V.ANDIĆ

strativnog odbora, donetu na istoj sednici, kojom je poništena prethodna odluka o oduzimanju mandata "nedisciplinovanim poslanicima". Namera Administrativnog odbora bila je da "rehabilituje" prvobitno isključene "neradnike" iz redova stranaka lojalnih premijeru, a rezultat je postojanje nekoliko verzija sastava Skupštine: prema Jovanoviću, u parlamentu nema poslanika DSS-a, zvanični skupštinski sajt prebrojao je 36 pripadnika Koštunićine stranke (pridržavajući se prvobitne odluke Administrativnog odbora, čije poništenje parlament još nije konstatovao), a sam DSS tvrdi da svih 45 prvobitno izabranih poslanika stranke i dalje poseduje poslanički mandat.

Poučen primerom žalbe koalicije Zajedno na izbornu krađu s jeseni 1996, koja je rezultirala dolaskom OEBS-ovog predstavnika Felipea Gonsalesa u Beograd i potonjim Miloševićevim leks specijalisom kojim je izborna volja građana priznata, DSS se, zbog izbacivanja iz skupštine, osim Saveznom ustavnom sudu (čija se odluka, prema proceni DSS-a pozitivna za tu stranku, još očekuje), žalio i OEBS-u. Prema verziji koja se prepričava u delu stranaka članica DOS-a, OEBS-ova kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava iz Varšave (ODIHR) sačinila je pozamašan izveštaj u kome je odluka o oduzimanju DSS-ovih mandata oštro kritikovana. Izveštaj je, kaže ta priča, dopao u ruke jednom broju stranačkih lidera i predstavljao je glavni razlog za odluku Čovića, Isakova i Mićunovića da izborno podrže Koštunicu. Prema verziji koja, uprkos demantijima svih zainteresovanih strana i dalje opstaje, objavljivanje ODIHR-ovog izveštaja stopirano je kako ne bi uticalo na rezultat predsedničkih izbora. Verzija "dobro obaveštenih izvora" ovde više nije potrebna – u prošli četvrtak oglasio se Miodrag Isakov tvrdeći da je OEBS već prihvatio žalbu DSS-a i da će nakon izbora zatražiti vraćanje poslaničkih mandata te stranke.

Usledila je razmena oštrih saopštenja na relaciji DS–DSS, a predstavnici OEBS-a prvo su se trudili da odbiju da komentarišu "navode iz štampe". Hrair Balian, šef odseka za izborna pitanja ODIHR-a, podsetio je na ranije izneti stav da su propisi koji omogućavaju kontrolu poslaničkih mandata od strane partija i koalicija u suprotnosti s međunarodnim standardom definisanim konvencijom iz Kopenhagena (paragraf 7.9). Samo dan nakon što je Vojislav Koštunica na konferenciji za novinare ocenio da će "Skupština Srbije biti protresena nakon stava OEBS-a" i dodao da "očekuje dosta brz odgovor OEBS-a", na adresu potpredsednika DSS-a Dragana Maršićanina (kao i američkog i danskog ambasadora u Beogradu Vilijama Montgomerija i Rubena Madsona, OEBS-ovog predstavnika u Beogradu Marka Dejvidsona i Verene Tejlor, predstavnika Saveta Evrope) stiglo je pismo direktora ODIHR-a, ambasadora Gerarda Študmana, u kome se kaže da Maršićaninovo pismo od 26. septembra ne daje nikakve nove elemente zbog kojih bi trebalo revidirati već izrečeni stav OEBS-a o nesaglasnosti domaćeg zakonodavstva s konvencijom iz Kopenhagena (vidi prilog).

Sve i da je time otklonjena mogućnost da neki novi Gonsales sleti na Surčinski aerodrom i "ohrabri" skupštinu da overi poslaničke legitimacije predstavnika DSS-a, to ne znači i da je Jovanovićeva ideja o 154 poslanika DOS-a sasvim ostvariva. Da bi se našla zamena za 45 prvobitnih poslanika DSS-a, neophodno bi bilo da se povuku ranije ostavke i odricanja od mandata (jedno je, recimo, i Đinđićevo) za šta je potrebno kreativno tumačenje propisa. Ali ni to ne bi bilo dovoljno jer je DOS od prvobitnih 57 "rezervnih poslanika" (u parlament mogu ući samo ličnosti s izborne liste) već na različite načine "potrošio" jedan broj kandidata – potrebno je, naime, bilo zameniti poslanike koji su isključeni zbog ranijih unutarstranačkih sukoba, ili su stupili na ambasadorske i konzulske funkcije, a bilo je i smrtnih slučajeva. Prema računici krajnje teškoj za prepričavanje, koja uzima u obzir poništavanje ostavki (čemu se Čović već usprotivio), ali i povlačenje jednog broja konzula i ambasadora, DOS bez reformisanja osnovnih matematičkih operacija nema načina da "namakne" 13 poslanika kojima bi mogao zameniti najurene deesesovce.

Cinici (valjda su to još uvek samo ciničnі komentari, a ne i neki plan?) pominju i mogućnost ustupanja DSS-ovih mandata kandidatima s izborne liste neke opozicione stranke, a može se čuti i procena o planiranom pokušaju kupovine pojedinačnih poslaničkih glasova. Demanti zlobnih komentara mogao bi stići krajem oktobra kada bi, prema nezvaničnim informacijama, republički poslanici trebalo da se sastanu kako bi usvojili Ustavnu povelju redefinisane zajednice Srbije i Crne Gore. ■

VERA DIDANOVIĆ

Istraživanje izjava naspram istraživanja javnog mnjenja

BORANKA MATIĆ

"Nisu ovo prvi napadi i jedine insinuacije koje prate mene i firmu koju vodim. Kada je to radio 'Patriotski savez' pred sam raspad čitave Miloševićeve piramide, smatrao sam to paničnim gestom gubitnika"

Piše: Srđan Bogosavljević

Izgleda da je kod nas običaj da se teške optužbe olako izgovaraju, kad god je to nekome iz političkih, poslovnih ili ličnih razloga zgodno. Jedan takav tekst, čiji je autor Srbobran Branković, objavljen je u "Vremenu" broj 613. Mene poimence autor nije pomenuo, ali se rečeno nedvosmisleno odnosilo na mene, Srđana Bogosavljevića i, posredno, na istraživačku kuću koju ja vodim Strategic Marketing. Branković se predstavio kao zaštitnik profesije, pre svega jer sam ja taj koji od te profesije pravi piljarsku radnju za trgovinu podacima. Ja sam bar tako shvatio taj tekst, koji je ceo baziran na analizi jedne izjave istrgnute iz konteksta, a ne na analizi samog istraživanja.

Nisu ovo prvi napadi i jedine insinuacije koje prate mene i firmu koju vodim. Kada je to radio "Patriotski savez" pred sam raspad čitave Miloševićeve piramide, smatrao sam to paničnim gestom gubitnika, a kada se to događa u novija vremena, nezadovoljni onim što se u našim istraživanjima o njima očitava, prigovarali ili čak, kao Šešelj, na sopstvenom promotivnom mitingu napadali, smatrao sam to političkom igrom sa kojom nema smisla polemisati. Ni najrazličitije komentare "dobro obavešteni" krugova, tipa ko mi je drug, a ko kum, nisam nikada uzimao ozbiljno. Pre svega, čak i da je nešto od toga istinito (iako nije), ja i ljudi s kojima radim znamo da naprosto ništa ne može da utiče na rezultate istraživanja, osim samog istraživanja. Zluradi i neobavešteni nama su zamerali zbog relativno visokog rejtinga koji je Milošević imao u našim istraživanjima pre promena 2000. godine te zbog opreza koji je nametao naš rezultat da Koštunica ima oko 50 odsto opredeljenih birača za sebe i odnos prema Miloševiću jedan prema jedan i po, a ne da je duplo ili trostruko jači. Nismo ni na to reagovali. Sada, kada Branković dovodi u pitanje ne samo stručnost nego i moral, moram da reagujem.

"Imao sam podatak da je Šešeljevo biračko telo odlučno da glasa, ali i da je veliki procenat birača Koštunice i Labusa spreman da izađe na biralište"

Znam da bi bilo bolje da stanemo ispred table ili da na nekom ozbiljnom kongresu prodiskutujemo kako ko pravi uzorke, kako upitnike, koje sve mehanizme terenske kontrole primenjuje, kojom matematikom prevodi uzoračke procente u ocenu za celu populaciju, koji sve izvori grešaka postoje i kako se oni minimiziraju... Tako se struka unapređuje. Sad je kasno. Branković čak kaže da mu se prelila "čaša strpljenja" kao predstavnika (pa možda i jedinog!) onih koji "svoj mukotrpan posao obavljaju pošteno" i postaju tako taoci nepoštenih – pre svega mene, koji svoj posao ili ne radim pošteno ili ne radim mukotrpno.

Moram da potvrdim da mi posao nije mukotrpan. Naprotiv. Radim puno i sa velikim zadovoljstvom bavim se statističkim istraživanjima jako dugo. Statistiku sam doktorirao, statistiku predajem na univerzitetu i imam mnoštvo projekata iza sebe. Osećam malu nelagodu da, sa iskustvom koje imam, ulazim u polemiku ne o statističko-matematičkim finesama koje prate uzoračke ankete, nego o jednoj od mnoštva mogućih interpretacija već dobijenih podataka. Pogotovo što Branković u tekstu koje je "Vreme" objavilo izjavu, odnosno deo onoga što sam rekao, a što je kada se prevede u brojke veoma prost račun, predstavlja u formi nauke. Da zazvuči. A ceo račun i sva ta "nauka" bazirani su na mojoj, moguće ne najpreciznijoj, telefonskoj izjavi, koja je izvorno skraćena malo, a kada je reemitovana skraćena još više i tako potpuno istrgnuta iz konteksta.

Suština tog teksta je dokaz da je 50 veće od 31,5 sa podvarijantom da je 29,5 manje od 58,5. To je, naravno, tačno. I ne verujem da je ta činjenica predmet bilo polemike bilo zabune. Moguće je da je moja skraćena izjava mogla nekog da zbuni. Naime, ta izjava data telefonom, iz grada, za TV BK, dobila je punu promociju u emisiji "Utisak nedelje" Studija B. Veoma oštre kritike već joj je uputio gospodin Nikša Stipčević, priznati i poznati filolog. Njega je, izvučena iz konteksta, ta izjava zbunila. Ali, ako je, čak i tako van konteksta, zbunila Brankovića, onda je to jako loše za njega kao istraživača, a ako ga nije zbunila, onda je to loše za njega kao čoveka. Naime, to sam rekao kao usputni komentar odgovarajući na pitanje da li je uopšte moguće da pobedi jedan kandidat, ako na izbore izađe 63 odsto birača realno prisutnih u Srbiji ili nešto preko 58 odsto birača sa biračkog spiska. A SM je procenio da će upravo toliko izaći na izbore. Naravno da nije moguće da se izbori u kojima učestvuju jedanaest takmaca i dva prilično izjednačena kandidata,

(1) Zamke u prezentovanju i interpretaciji rezultata istraživanja

a) Veoma ozbiljni analitičari čitaju najpre trendove i relacije – količnici se po pravilu kvalitetnije ocenjuju od parametara populacije, a u trendovima se nalaze baš količnici. Kada je više istraživanja u nizu sprovedeno po istoj metodologiji, onda se jako lako uočavaju relacije s konkretnim događajima. U našim istraživanjima bilo je vidljivo da je momenat objave kandidature fokusirao birače na Koštunicu, da je podrška Miloševića Šešelju bila značajna, da je nejasna poruka koja deli one koji su stalno bili u Srbiji od onih koji su živeli i u inostranstvu bila loša...
b) Ako se čitaju procenti, onda treba znati i na koju se populaciju oni odnose. Veoma često se u istraživanju naglasi da se oni odnose na prisutno stanovništvo u Srbiji bez Kosmeta, a ipak se čita kao procenat biračkog tela. Treba znati da je birački spisak jedini pravnovaljan opis biračkog tela, ali i da je on vidno veći od realnog biračkog tela. Na primer, na njemu se nalazi mnoštvo onih koji su se iselili iz zemlje, ali se nisu prijavili. Važno je znati na šta se odnosi procenat – na čitav birački spisak, na realno prisutne stanovnike, na opredeljeno stanovništvo ili na one koji najverovatnije izlaze. Naravno da ta konfuzija nastaje najpre u predizborna vremena, kada mnoštvo novinara zove svaki čas malobrojne istraživače i kada se svima po pravilu žuri.
c) U našim uslovima, u kojima se do poslednjeg trenutka ne zna broj birača, pre svega zbog nesretnih okolnosti na Kosovu i Metohiji, bolje bi bilo da su umesto procenata korišćene ocene tačnog broja onih koji su spremni da za nekog glasaju.

(2) Razlike između izmerenog podatka i prognoze rezultata

a) U interpretaciji, pa i u prognozi izbornih rezultata treba poći od anketom na uzorku izmerenog broja da bi se dobila ocena za čitavu populaciju. Na tu ocenu treba primeniti procenat onih koji su opredeljeni a koji će najverovatnije izaći na izbore i procene mogućeg ponašanja onih koji odbijaju da kažu za koga su.
b) Tek na osnovu toga valja praviti prognozu šta bi bilo kada bi izbori bili u vreme sprovođenja istraživanja. Ali ne i šta će biti u vreme samih izbora – tu još treba uzeti u obzir trendove, kao i to šta se dešavalo između merenja raspoloženja javnog mnjenja.
c) Treba reći da se rezultati izbora mogu pogoditi. Postojala je i kladionica, a postoje i ljudi koji su po svom osećaju rekli kakvi će biti rezultati. No, to je pogodak, bez ili sa uzimanjem u obzir snimljenih podataka o javnom mnjenju.

(3) Domet različitih metoda merenja

a) Branković upetljava u čitavu diskusiju telefonske ankete. Za ono što je rekao nisu bitne. Za štošta drugo jesu.
b) Sve što smo mi objavili rađeno je klasičnim terenskim anketama. Ali, CATI (kompjuterski potpomognute telefenske ankete) ima perspektivu i mi često tim metodom eksperimentišemo i štošta radimo. Ako se izbegnu najjednostavniji modeli neslučajne reprezentativnosti, matematika je prilično teška, ali ima tipova istraživanja za koje su rezultati izvanredni, a za praćenje promena više je nego dobra metoda.

po našem zakonu, lako završe u prvom krugu. A kada postoji i treći jak čovek, kao što je bilo, to je u praksi apsolutno nemoguće. U praksi. Teorijski je moguće. Sve što sam hteo da kažem jeste da anketno istraživanje pokazuje više opredeljenih za pojedine kandidate nego odlučnih da izađu na biralište i da je tu moguće zamisliti scenario da se završi sve u prvom krugu, ali i da je taj scenario praktično neverovatan. Naime, imali smo procenu da na dve nedelje pred izbore 82 odsto ljudi, od onih koji su realni potencijalni birači, zna za koga bi glasalo, ali da svega 63 odsto kaže i da će glasati. Ako se najavljeni apstinenti rasporede proporcionalno svim kandidatima, jasno je da nema ništa od završetka izbora u prvom krugu. Imali smo i podatak o tome kolika je odlučnost da na biralište izađu glasači pojedinih kandidata. I na osnovu tog podatka jasno je da nema ništa od završetka izbora u prvom krugu. Postojala je samo teorijska mogućnost da se sve završi jednim izlaskom na biralište i to tako da se svi najavljeni apstinenti prenesu na sve druge, sem na jednog od dvojice prvoplasiranih. Upravo to sam hteo da kažem – da čak i ako se svi apstinenti rasporede na ostale birače, a ne na primer na Labusa, opet mu fali nekoliko procenata. Rekao sam isto i za Koštunicu – da i njemu, pod pretpostavkom da apstinenti budu samo birači njegovih protivkandidata, a svi opredeljeni za njega izađu na biralište, opet fali nekoliko procenata da dobije više od svih ostalih zajedno.

Ja sam imao istraživački podatak da je Šešeljevo biračko telo veoma odlučno da glasa, ali i da je veliki procenat birača Koštunice i Labusa spreman da izađe na biralište. Snimili smo i šest odsto onih koji su odbijali da kažu za koga su, a rekli su da će glasati. Na osnovu svega toga lako se izvodi procena koliko ko ima naklonosti koja se može pretvoriti u glasove na biralištu. I upravo takvu procenu dao sam u emisiji na TV B92, a u kojoj smo učestvovali Srbobran Branković i ja. Doslovce sam rekao da u drugi krug sigurno ulaze Koštunica i Labus, da će Koštunica imati prednost, a da će Šešelj dobiti znatno više nego što ankete pokazuju. U nekoliko navrata davao sam slične izjave, kao i izjavu da ne vidim realnu mogućnost da se išta završi u prvom krugu – pre svega zato što imamo dva izuzetno jaka i izjednačena kandidata, još jednog već jakog, a snažnijeg nego što se snimkom javnog mnjenja očitava i da, pri tom, na birališta neće izaći više od 3,75 miliona glasača.

Zapravo, cela ta igra brojki kristalno je jasna i ceo se tekst svodi na optužbu da sam sigurno falsifikovao, a da možda i ne znam šta radim. Godine rada iza mene i formalno obrazovanje kažu da ipak znam šta radim, tako da ostaje da falsifikujem. Verovao sam da tako nešto može pasti na pamet samo neozbiljnim i veoma neobaveštenima. Ili nekome ko misli da je konkurente bolje diskreditovati, nego se sa njima nadmetati u znanju. Naravno, intrige, predrasude, podmetanja, pa čak i policijska podmetanja, deo su našeg, nadao sam se zaboravljenog, folklora.

Nekako u pozadini teorijskog dokaza da je 30 manje od 60 i u pozadini svoje brige za struku koju ja ugrožavam baveći se njom, Branković se postavio kao da brani Koštunicu od mene. Kao da ja Koštunicu napadam i kao da je u takvim slučajevima njemu potrebna odbrana. A usput je i provukao nekoliko teza koje u najmanju ruku zahtevaju razjašnjenja. Ovde pre svega mislim na razjašnjenje (1) zamki u načinu prezentovanja i interpretaciji rezultata istraživanja, (2) razlike između izmerenog podatka, prognoze i pogađanja rezultata i (3) dometa različitih metoda merenja. Ako išta ima smisla u ovoj našoj prepisci, onda bi to bilo otvaranje tih i sličnih tema.

P.S. Mislim da bi nakon teških reči o zloupotrebi položaja i falsifikovanju rezultata Branković morao konkretno da imenuje mene kao krivca i podnese dokaze o zloupotrebi i falsifikatu sudu. Naravno da neće jer tako nešto i ne postoji. Ali, slutim da Branković neće odoleti pritisku svojih savetnika i da će se negde pojaviti sa novim tekstom. Odgovoriću ako bude bezobrazan. Tužiću ga sudu ako bude klevetao. U suprotnom neću, ni jedno ni drugo! ■

ŽIVOT NAŠ NASUŠNI

Prosečno min

Permanentno praćenje i poređenje mesečnih troškova pretpostavljene prosečne porodice i prosečne neto zarade, naročito kretanje odnosa tih veličina tokom vremena, pokazuje, izraženo brojevima, stanje ekonomije društva. Standard građana je direktno proporcionalan odnosu plata – troškovi i u ova tranziciona vremena važi pravilo: ako je količnik veći od jedan – dobro je, ako je manji – ne valja. Svaka vlada koja drži do sebe statističke rezultate povremeno saopštava javnosti trudeći se da pokaže da je stanje, ako baš i nije cvetno, onda nije ni mnogo strašno a poređenjem s rezultatima prethodnih meseci da je, ako ništa drugo, na putu ka boljem.

Početkom oktobra, na redovnoj konferenciji za novinare republički ministar trgovine, turizma i usluga Slobodan Milosavljević objavio je da je plan Vlade Srbije da do kraja godine prosečna plata prestigne potrošačku korpu ostvaren četiri meseca ranije, i to potkrepio statističkim podacima Republičkog zavoda za statistiku za avgust ove godine: "Minimalna potrošačka korpa u avgustu bila je u potpunosti pokri-

imalno

Sadržaj korpe je svojevrstan reprezentant razvijenosti društva i visine opšteg standarda i svedoči šta o potrebama građana misli onaj ko je zadužen za vođenje ekonomije države. Tako u korpi može biti, figurativno rečeno, samo hleba i s hleba, ali u nju može stati i kozmetičar i frizer, račun za mobilni telefon, sto litara benzina ili godišnji odmor

vena prosečnom isplaćenom neto zaradom u Republici Srbiji, odnosno 0,99 prosečnih neto zarada bilo je potrebno da bi se pokrila minimalna potrošačka korpa." Drugim rečima, prvi put posle mnogo godina, plate su sustigle troškove. Ovo, ipak, treba s rezervom primiti.

Po rezultatima do kojih su došle obe zvanične institucije kojima je praćenje tržišta u opisu posla, Republičkog i Saveznog zavoda za statistiku, prosečna avgustovska plata iznosila je nešto manje od 10.000 dinara. Potrošačka korpa, iako tretirana kao jedinica mere, nije standardizovana i može sadržavati samo hranu, ali u nju može stati i odeća, obuća, komunalne usluge i sve ono što se može smatrati neophodnim potrebama za urbani život. U zavisnosti od toga šta su statističari prihvatili kao neophodno, potrošačka korpa je rastegljiva kategorija i njena vrednost, po objavljenim rezultatima, varira od malo manje od 10.000 do skoro 16.000 dinara.

NESTANDARDNI STOMACI: Sadržaj korpe je svojevrstan reprezentant razvijenosti društva i visine opšteg standarda i svedoči šta o potrebama građana misli onaj ko je zadužen za vođenje ekonomije države. Tako u korpi može biti, figurativno rečeno, samo hleba i s hleba, ali u nju može stati i kozmetičar i frizer, račun za mobilni telefon, sto litara benzina ili godišnji odmor kao legitimne potrebe prosečnog domaćinstva.

U korpi Saveznog zavoda za statistiku ima mesta samo za hranu, dok Republički zavod za statistiku ima čak dve korpe, minimalnu i prosečnu. U obema su, pored onoga što se jede, mesta našli i neprehrambeni troškovi. Sve tri se razlikuju po broju pozicija, ali i po količini i kvalitetu artikala, dok su pojedinačne cene, budući dobijene na osnovu statističkih uzoraka, slične. I za jedne i za druge retpostavljena prosečna porodica ima četiri člana.

Savezna korpa je definisana pre 12 godina kada je i svedena samo na prehranu. Prethodna je sadržavala i stavke koje još mnogo vremena neće biti svrstavane u standardnu potrošnju. I tada su rezultati, kao i sada, kritički komentarisani u javnosti, ali ne zbog predviđene količine životnih namirnica, već zbog, koliko god zvučalo neverovatno, simbolične sume pod stavkom "kultura" i "razonoda". Ovaj spisak potrepština podsećanje je na neka davna vremena kada se, ako ništa drugo, bar pristojno jelo. Tada važeći nutricionistički standard danas se mnogima čini preteranim, moglo bi se reći da je gurmanski, naročito kad se uporedi s današnjim republičkim korpama koje su, treba li naglasiti, takođe određivali nutricionisti, ali prema sadašnjim mogućnostima i sniženim standardima koji danas važe.

"Potrošačka korpa koja je usvojena kao model sadrži samo prehrambene artikle i zato se, uostalom, i zove korpa", objasnio je za "Vreme" Miladin Kovačević, pomoćnik direktora Saveznog zavoda za statistiku, koji dodaje da ona ne odražava realne potrebe, već samo osnov za praćenje tržišnih trendova. Formirana je u skladu s utopističkom socijalističkom teorijom i praksom jednakih stomaka – da i oni koji malo zarađuju imaju pravo da omaste brk. U Republičkom zavodu, pak, mišljenja su da obe današnje korpe, minimalna i prosečna, predstavljaju realne današnje potrebe prosečnog domaćinstva.

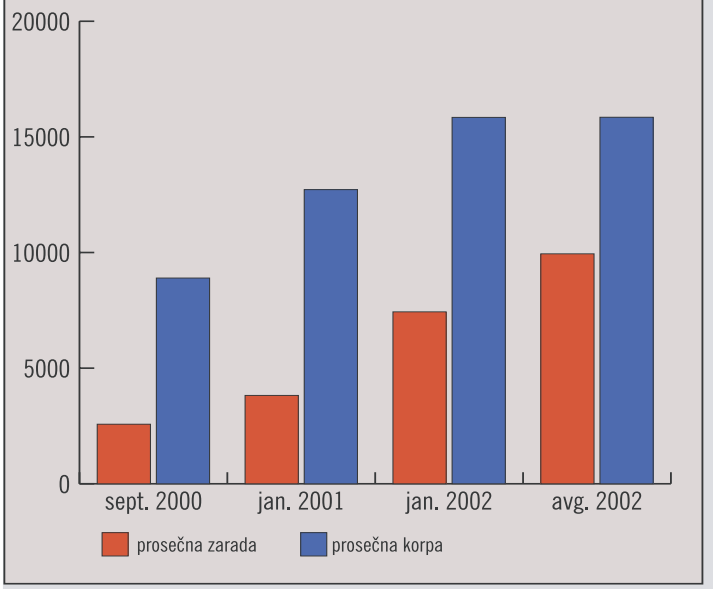
SIROTINJSKA, PRISTOJNA, GURMANSKA: Minimalna, sirotinjska korpa, ima 59 pozicija od kojih 44 za hranu i piće i 15 za komunalne, zanatske i druge neprehrambene troškove. Košta 9838 dinara i nešto "žutih" para i nju je dostigao tek prosečni dohodak, ne minimalni, što bi inače bilo logično. Može se očekivati da će ovaj spisak robe i usluga postati osnov za određivanje socijalne pomoći.

Ona druga, iz nejasnih razloga nazvana prosečnom (s obzirom na to da je za većinu nedostižna), po zamisli autora sasvim je pristojna: ima ukupno 82 stavke, 56 jednih i 25 drugih i košta 15.849 dinara. Skromnu ali po nutricionistima dovoljnu ishranu valja platiti 6588, dok je za onu proširenu, po važećim merilima pristojnu, potrebno 9988 dinara.

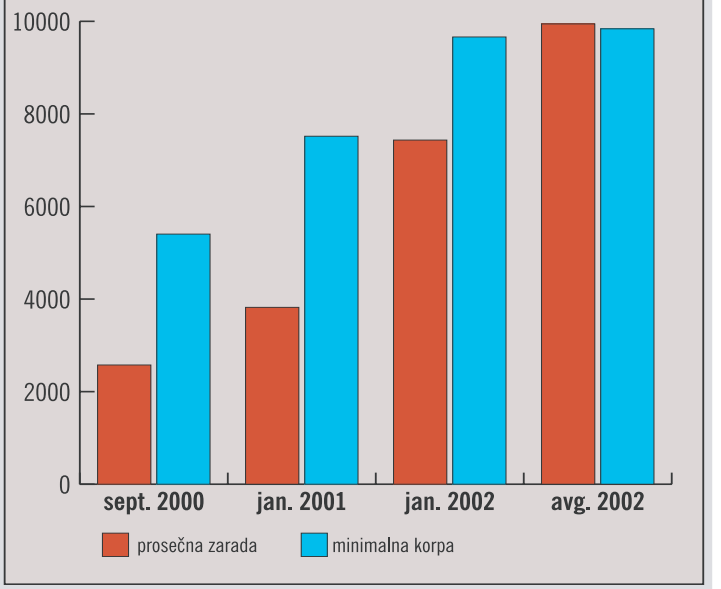
Gurmanska korpa, s ukupno 65 stavki, košta 11.665 dinara. Kako je odnos hrana – ostalo približno 1:1,5, može se zaključiti da bi ukupni nezaobilazni mesečni troškovi četvoročlane porodice, po davnašnjim standardima, iznosili oko 17.500 dinara.

POUZDANO–NEPOUZDANO: "Statistički podaci nikad ne mogu biti odraz realnog ▶

Odnos prosečne mesečne zarade i prosečne potrošačke korpe

Odnos prosečne mesečne zarade i minimalne potrošačke korpe

Zvanične brojke i slova

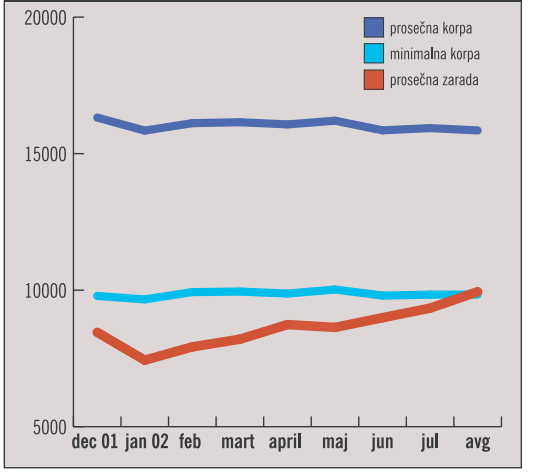
Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, minimalna potrošačka korpa četvoročlanog domaćinstva za avgust 2002. godine iznosila je 9838,38 dinara, a prosečna potrošačka korpa 15.849,66 dinara. Minimalna korpa bila je 0,03 odsto skuplja od julske, prosečna je bila 0,54 odsto jeftinija. Dok je minimalna potrošačka korpa u avgustu bila svega 0,5 odsto skuplja od iznosa iz decembra prethodne godine, prosečna potrošačka korpa u avgustu bila je jeftinija od decembarske čak 2,9 odsto.

Cene na malo u Srbiji u avgustu 2002. godine porasle su 0,4 odsto ili ukupno od početka godine 9,0 odsto, dok su troškovi života u avgustu porasli 0,1 odsto, što ukupno u ovoj godini iznosi 7,6 odsto. Prosečna mesečna zarada po zaposlenom u republici za avgust 2002. godine iznosila je 9944 dinara i veća je 6,4 odsto u odnosu na prethodni mesec, odnosno 17,6 odsto u poređenju s decembrom prethodne godine.

U avgustu 2002. godine za pokriće prosečne potrošačke korpe bilo potrebno izdvojiti 1,59, a za pokriće minimalne potrošačke korpe 0,99 prosečnih zarada u republici. Na životni standard je uticalo povećanje prosečne republičke zarade za 6,44 odsto, ali i sezonska sniženja cena povrća i voća. Izdaci za hranu i piće smanjeni su za 0,8 odsto u minimalnoj odnosno za 1,3 procenata u prosečnoj korpi. Školski pribor je skuplji za 9,4 odsto zbog poskupljenja udžbenika pa su povećani izdaci za neprehrambene proizvode i zanatske usluge, ukupno 1,2 odsto. Na avgustovske iznose obeju potrošačkih korpi odrazili su se uvećani izdaci za komunalne usluge i električnu energiju od 2,5 odsto zbog povećanja cena vode s kanalizacijom (9,3 procenta) i grejanja (2,8 odsto). Međutim, ukupni izdaci za te usluge povećani su oko dva odsto.

stanja", mišljenja je Srđan Bogosavljević, profesor statistike na Beogradskom univerzitetu i direktor agencije Stratedžik marketing. "Prava enigma je šta je to prosečna plata, naročito kad se uzme u obzir da je ukupni ostvareni dohodak u privatnom i društvenom sektoru podjednak, a pri tom odnos broja zaposlenih je jedan prema sedam u korist privatnika, tako da iznos dobijen pukim deljenjem ukupnog registrovanog platnog fonda s brojem zaposlenih ne može biti uzet zdravo za gotovo jer u obračun ne ulaze plate isplaćene u malim privatnim firmama." Druga nepoznanica je koje potrebe prosečnog domaćinstva zaista treba staviti u korpu i kolika je zaista prosečna porodica: troročlana ili četvoročlana. Najzad, prema istraživanjima, četvoročlana porodica prosečno iz radnog odnosa ostvaruje 1,2 ličnog dohotka, ali i 0,8 na drugi način, što znači da je prihod pretpostavljene prosečne porodice dvostruko veći od prosečne plate. "Odnos dobijenih rezultata tokom vremena, trend, pod uslovom da se jednom usvojena metodologija ne menja, jedini je podatak koji je nesumnjiv", kategoričan je.

Prosečna mesečna zarada i potrošačke korpe u 2002. godini

Iako egzaktna, statistika je fleksibilna nauka i rezultati se mogu bitno razlikovati u zavisnosti od metode obrade parametara, ali i odabira ulaznih podataka, zavis-no od toga šta želi da se pokaže ili postigne.

Naravno, nije baš moguće crno prikazati kao belo, mada se takvih pokušaja zlopamtila sećaju, ali učiniti da voda liči na vino jeste moguće. I obrnuto, takođe. Maliciozan bi rekao: statistika naša dika, šta zamisliš – to naslika. S druge strane, način na koji se rezultati predstavljaju može navesti na pogrešne zaključke pa ovu nauku mnogi porede s bikinijem koji, istina, otkriva mnogo, ali i sakriva ono što bi svi želeli da vide. Istinska dobra vest je da nam je danas bolje nego juče i čini se, lošije nego sutra. Obećanje ministra prosvete Gaše Kneževića da će dogodine prosvetarska plata, koja je oduvek bila sinonim za prosek, dostići petsto eura uliva nadu da mesečna nadnica ubuduće neće biti ekvivalentna socijalnoj pomoći.

Ministar Milosavljević je optimista: "Trend rasta zarada očit je i neosporan jer smo u avgustu došli do prosečne neto zarade od 166 eura, koja je u septembru 2000. godine iznosila 42, a u januaru 2001. godine 63,6 eura." Jedared ćemo i mi, valjda, na zelenu granu: ako ne drugačije, ono bar statistički. ■

ZORAN MAJDIN

AFERA "DIJAMANT" (9)

Vredni gazda Savo

Godinu dana pošto se upisao u anale sumnjivih privatizacija, sedam meseci pošto je otišao u pritvor i četiri meseca pošto je pušten, direktor zrenjaninske uljare Dijamant Savo Knežević i dalje mirno radi svoj posao, odlazi na važne privredne sastanke i prima ugledne goste

U trenutku kada je direktor Dijamanta Savo Knežević uhapšen, 22. marta 2002. godine, činilo se da je višemesečnoj medijskoj i kampanji zrenjaninskog Otpora došao kraj i da je priča o privatizaciji najveće uljare na Balkanu konačno prepuštena onima koji su nadležni da je ispitaju. Knežević je tada okrivljen za zloupotrebu službenog položaja, poresku utaju i falsifikovanje službene isprave, pokrenuta je istraga, a 30-dnevni pritvor mu je dva puta produžavan zbog eventualnog uticaja na svedoke.

Posle toga, istražnim organima preostalo je da se pozabave spiskom najvećih akcionara na kome se, između ostalih, nalaze imena ljudi umrlih godinama pre privatizacije i penzionera neupućenih u svoj imetak, zatim potvrdama da su isti ti pokojnici i penzioneri platili milionski iznos na ime poreza za ekstraprofit, Kneževićevom naknadnom tvrdnjom da lično poseduje 49 odsto fabrike i sličnim zanimljivim dokumentima. Direktor je, međutim, imao mnogo važnija posla.

POVRATAK (OTPISANOG): Mesec dana pre nego što će Knežević biti pušten iz pritvora, bilo je jasno da se, uprkos svemu što je do tada bilo objavljeno, on ipak neće predati tako lako. Razni sindikalci, predstavnici rukovodstva i advokati tvrdili su tada kako "tajna policija i Otpor uništavaju Dijamant da bi ga prodali strancima", kao i da se u "takozvane demokratske, slobodne i nezavisne medije" ne može "progurati nijedan kontraargument na račun neosnovanih optužbi". Čim je pušten, direktor se potrudio da znatno smirenijim tonom ispriča istu priču medijima koji nisu "takozvani demokratski" (u prevodu: onima čiji novinari nisu doživeli da im Knežević, posle niza uvreda, zalupi slušalicu). Već prve rečenice jednog od tih intervjua pružile su jasnu sliku: "Istog dana kada je izašao iz skoro tromesečnog pritvora... Savo Knežević otišao je na posao! Kožna direktorska fotelja čekala je na svom mestu. Svuda okolo suncokreti – simbol Dijamanta. Čak i na kesicama za šećer. Bila je sreda 12. jun. Već u petak bio je, kao i mnogo puta ranije, na skupu privrednika u beogradskoj skupštini grada, na poziv premijera Zorana Đinđića." Da bi bilo jasnije kako će direktor insistirati na tezi da je sve pod kontrolom, on sam nastavlja: "Poziv je stigao dok sam bio u pritvoru. Kad sam došao u Beograd, niko me ništa nije pitao. Šta ima da me pitaju kad se svi dobro znamo. Znaju ko je Knežević i šta može da uradi, a šta ne... Susret s premijerom bio je kratak i protokolaran." Još nekoliko puta ponovivši da je njegovo pritvaranje proizvod opšte medijske, debeovske i otporaške zavere, koja je "stopirala kredit koji je fabrika trebalo da dobije od Evropske banke za obnovu i razvoj", Knežević se zatim angažovao skoro isključivo u svom pašaluku.

IZ LISTA "ZRENJANIN"

NOVA PRIVREDNO-POLITIČKA KOREKTNOST: Savo Knežević

Za početak, smenio je Đuru Kesića, finansijskog direktora. Ne, naravno, zbog sumnje da je ovaj nešto "mutio" u njegovom odsustvu, već vođen potpuno neverovatnim razlozima: Kesić je smenjen zbog toga što se protiv njega vodi istražni postupak! Da li je direktor zaboravio da je i on sam predmet znatno kompleksnijeg istražnog postupka i da ga je zbog toga suspendovao Upravni odbor, nije poznato. Poznato je, međutim, da je Kneževićev povratak na posao protekao bez ikakvih problema i da je propraćen jedino anonimnim protestima zaposlenih. U razgovoru za "Vreme" zrenjaninski zvaničnici ocenjuju kako je vraćanje u direktorsku fotelju bila stvar ličnog morala, a ne zakonskih odredbi i da se cela stvar može objasniti time što se "on i inače ponaša kao car".

IMIDŽ: Posle sređivanja situacije u firmi, Knežević se uglavnom posvetio marketingu, odnosno neumornoj izgradnji imidža uspešnog banatskog biznismena. U tu svrhu, angažovan je profesionalac: prema Ugovoru o delu do kojeg je došao zrenjaninski Otpor, novinar lista "Zrenjanin" Momčilo Stojkov obavezuje se da u medijima "plasira poslovne informacije (izvan lista 'Zrenjanin'), da kontaktira s redakcijama tih medija i novinarima; da prati protok tih informacija, da priprema konferencije za novinare i angažovanje novinara kada treba afirmisati neki poslovni, sportski ili drugi protokolarni događaj, kao i prezentaciju od interesa za Dijamant, da pripremi prigodne fotografije koje bi pratile informaciju za novine, odnosno snimanje za TV, kao i radio-izveštaj". Iako se Stojkov obavezao da naređene dužnosti obavlja od 1. septembra do 21. decembra 2002, lokalno čitateljstvo već je moglo da se uveri kako bi priča o uljari mogla da izgleda u budućnosti.

U listu "Zrenjanin" od 2. avgusta objavljen je, na primer, tekst o poseti britanskog ambasadora Čarlsa Kroforda sa maštovitim nadnaslovom "Dijamantski susreti" i više nego dirljivim momentima o tome da je Knežević ambasadora dočekao sa svojom familijom, da je zatim priređen "porodični ručak", da je "lepoti i značaju posete" doprinela "prilično opuštena, besprotokolarna atmosfera, što inače karakteriše privatne i prijateljske posete". Samo tri sedmice posle toga, "Zrenjanin" objavljuje sličan tekst o poseti Majkla Đorđevića, američkog

biznismena srpskog porekla. Uz tezu kako kod "naših ljudi u belom svetu" postoji "snažna ljubav ili nostalgija za rodnim podnebljem", navodi se da je ugledni gost prilikom posete rekao da su mu "aktuelni utisci vrlo pozitivni", kao i da je "u svom životu video neke slične stvari, i kada pogledate, odmah osetite da li je to dobro".

Tek što su se utisci posle ovih poseta slegli, direktor politički korektno reaguje na najavu sniženja cene ulja – za razliku od ostalih proizvođača koji su se odmah usprotivili akciji vlade, on tvrdi: "Ako tržište odredi da ulje treba da bude 20 dinara i ako moramo, prodavaćemo ga po toj ceni." Ni reči o problemima, ni reči o optužbama da on lično stoji iza navodnog "uljarskog kartela", ni reči o gubicima s kojima bi uljari mogli da se suoče. Sve u svemu, Savo Knežević za neupućene trenutno izgleda i dela kao čovek koji, izuzev zlonamerno nastrojenih otporaša i medija, nema nikakvih problema. Pošto se slično ponašanje do sada pokazalo kao ispravna taktika, za očekivati je da direktor uskoro primi još nekog ambasadora ili uglednog biznismena, da lokalni i ostali mediji objave dirljive storije o tim posetama i da, ukoliko baš ustreba, Knežević smelo ustane u odbranu ekonomske strategije ove ili one političke opcije. Koliko će vremena imati za praktikovanje sličnih poteza, za sada je nepoznato jer se još ne zna kada će i da li će protiv njega biti podignuta optužnica. "Mi smo preduzeli sve što je bilo do nas, a predmet je od jula u beogradskom Zavodu za veštačenje. Pošto materijala ima veoma mnogo, za prve rezultate potrebna su najmanje tri meseca", kaže u razgovoru za "Vreme" istražni sudija Okružnog suda Bogoljub Stankov. Kako su ta tri meseca već skoro prošla, konačno razrešenje misterije "Dijamant" očekuje se ovih dana.

Brzini razrešenja možda bi mogla da doprinese poreska prijava do koje je Otpor došao 8. oktobra 2002 – prijavu je 30. jula 2001. svojeručno potpisao "akcionar" Borivoje Tasić, upokojen 16. septembra 1992, dve godine pre nego što je kupio akcije i skoro deceniju pre nego što je platio porez! Iako je već godinu dana jasno da su neki zrenjaninski pokojnici uspeli da se obogate, njihovi potpisi "crno na belo" još nisu viđeni – u nekoj normalnoj priči to bi, naravno, bila presudna tačka. U ovoj, i inače prebogatoj apsurdima, potpis pokojnika samo je još jedan apsurd u nizu. Trenutno mu konkuriše samo (nezvanično potvrđen) podatak da se Knežević ovih dana sprema za učešće u visokoj privrednoj delegaciji koja uskoro putuje u inostranstvo. I naravno, da ovaj, deveti po redu tekst u "Vremenu" posvećen direktorovom liku i delu, očigledno nije i poslednji. ■

TAMARA SKROZZA

INTERVJU: MARIAN LEMKE, PRVI DIREKTOR UPRAVE ZA JAVNE NABAVKE U POLJSKOJ

Ministri pod lupom prodavaca

"Zakon o javnim nabavkama daje sredstvo pomoću koga se prati aktivnost vlade u trošenju budžetskog novca, a novinari i kompanije koje državi isporučuju robe, usluge ili radove biće u poziciji da uvek objave sve informacije vezane za tendere i da javno postave pitanje vladi zašto je kao isporučioca robe ili usluga izabrala ovu ili onu firmu"

Za javne (državne) nabavke Vlada Srbije potrošila je prošle godine 1,1 milijardu dolara (ili 10,1 odsto bruto društvenog proizvoda). Kupujući ove godine robe, usluge i radove za državu, Vlada će potrošiti 1,45 milijardi dolara (ili 11,3 odsto bruto društvenog proizvoda). Da bi u oblasti javnih nabavki smanjila korupciju, da bi sve ponuđače stavila u isti položaj i da bi Evropskoj uniji na delu pokazala da želi asocijaciju, Vlada Srbije je predložila, a republički parlament u julu usvojio Zakon o javnim nabavkama. Ovim zakonom precizno su popisane procedure i uslovi pod kojima država i njena nadleštva mogu da kupuju određene robe, usluge ili radove. No, ono što je mnogo važnije jeste osnivanje posebne komisije za zaštitu prava ponuđača koja bi ubuduće mogla da bude jedna od najvažnijih "noćnih mora" bilo kakvim korupcionaškim snovima nekog od ministara ili načelnika u državnoj administraciji.

Šta Zakon o javnim nabavkama znači za Srbiju, može li smanjiti korupciju i hoće li njegovim usvajanjem biti zadovoljni poreski obveznici, razgovarali smo sa Marianom Lemkeom, prvim direktorom poljske Uprave za javne nabavke a sada konsultantom OECD-a u projektu SIGMA koji je imao nekoliko misija u Turskoj, Bugarskoj i Rumuniji. Lemke je radio na prvom nacrtu poljskog zakona o javnim nabavkama iz 1992. i 1993. godine i bio je osnivač Uprave za javne nabavke koja je osnovana 1995. godine.

"VREME": Postoji li zajednički imenitelj u iskustvima svih zemalja u tranziciji kad je reč o suzbijanju korupcije u javnim nabavkama?

MARIAN LEMKE: Korupcija je veoma velik problem ne samo kod vas u regionu i u zemljama u tranziciji nego uopšte u celom svetu, uključujući i razvijene zapadne zemlje. Može se reći da korupcija u javnim nabavkama jeste na izvestan način logična pojava jer u svim zemljama kad se neki državni službenik nađe u prilici da zaključuje ugovor čija je vrednost daleko iznad njegove plate, postoji rizik od korupcije.

Prvi i osnovni korak da bi se rešila korupcija u javnim nabavkama jeste dobar zakon koji će definisati precizna pravila u postupcima i precizne mere. Druga važna stvar je transparentnost, odnosno pravilo da su javnosti dostupne sve informacije vezane za javne nabavke, uključujući na primer i one o kriterijumima za procenu ponude i za izbor najpovoljnijeg ponuđača. To zapravo treba da bude zakon koji će ograničiti slobodu državnih službenika koji se bave javnim nabavkama. I ono što je najvažnije, taj zakon treba da ponudi realne garancije svim učesnicima koji se pojavljuju na javnim tenderima koje raspisuje država. Te garancije može da pruži nezavisna komisija za zaštitu prava ponuđača koji se pojavljuju kao učesnici u procesu javnih nabavki. To znači da, ukoliko uoče neke nepravilnosti ili kršenje zakona u javnim nabavkama, ponuđači imaju pravo da protestuju i zaustave proceduru. Mislim da je vaša vlada ispunila većinu ovih uslova i kriterijuma.

Uz ovaj zakon, naravno, treba da idu i neki podzakonski akti, koji će u detalje definisati sva pravila javnih nabavki.

Ali, sve to nije dovoljno da biste imali dobar sistem javnih nabavki. Od jednake je važnosti dobra primena zakona, ali i obuka ljudi. Važna je i kampanja razvijanja svesti kod ljudi da postoji zakon koji reguliše javne nabavke tako da svi učesnici znaju svoja prava i mogu da se žale ukoliko nisu zadovoljni načinom na koji se njihova prava ostvaruju. Uspeh reforme javnih nabavki nije moguć bez uključenja, poverenja i odlučnosti poslovnih ljudi da koriste sve prednosti koje zakon nudi.

Ono što je veoma važno, a pokazalo je iskustvo iz svih zemalja u tranziciji, jeste postojanje jednog jakog nezavisnog tela u okviru vlade koje je zaduženo za primenu zakona. U Poljskoj, Estoniji, Litvaniji, Mađarskoj, Sloveniji... to telo je Uprava a njen zadatak je da bri-

ne o primeni zakona o javnim nabavkama.

Kako ta uprava može biti nezavisna kad je formirana pri vladi?

Postoje različiti mehanizmi. Na primer, u Slovačkoj predsedavajući Uprave ima mandat od pet godina i nikakva politička volja ne može ga smeniti sa tog položaja, izuzev sudske odluke ukoliko je prekršio zakon. U Mađarskoj, Uprava je kolektivno telo koje nominuju vlada i parlament.

Direktora srpske uprave za javne nabavke postavila je republička vlada. Koliko on može biti nezavisan kada bude ocenjivao postupke državnih institucija u procesu javnih nabavki?

Hmmm... Odlično sam razumeo vaše pitanje. Sećam se razgovora sa direktorkom slovačkog ureda za javne nabavke. Rekao sam joj da je veoma srećna jer postoji zakon koji ne dozvoljava da bude smenjena sa funkcije nečijom političkom voljom pre isteka mandata od pet godina. Ona mi je odgovorila: "Ali, parlament može da promeni zakon." Mislim da prava garancija nezavisnosti ne leži u zakonu, nego u dobroj praksi da ovakva institucija ne može da bude izložena političkom pritisku. Svakoj državi potreban je dobar mehanizam koji će garantovati da će uvek u tenderskim procedurama posao dobiti firma koja je dostavila najjeftiniju i najkvalitetniju ponudu, a ne zato što je njen generalni menadžer prijatelj s nekim ministrom.

Ova uprava ne samo da treba da bude nezavisna već i svi zvaničnici koji su na bilo koji način uključeni u javne nabavke moraju da budu potpuno nezavisni u primeni zakona i ne smeju da podležu bilo kakvim političkim pritiscima.

Mislim zaista da je vaš zakon odličan, ali najveći izazov je promeniti ono što je u ljudskim glavama.

Šta ćete sugerisati direktoru naše uprave za javne nabavke?

Da nema potrebe da ponovo izmišlja točak jer su procedure javnih nabavki širom sveta veoma slične i postoji mnogo standardnih modela koji se primenjuju. Ali, preneću mu mnoga iskustva zemalja u tranziciji koja će mu, nema sumnje, biti od koristi. Pre svega, potpuna harmonizacija domaćih sa propisima Evropske unije čija su osnovna načela funkcionisanja transparentnost i zaštita od arbitrarnih odluka državnih institucija.

Prema dosadašnjim iskustvima zemalja koje su reformisale oblast javnih nabavki, kakva je od toga korist za poreske obveznike?

Jedan od načina da se ostvare uštede je – konkurencija. Konkurencija obara cenu nekoj robi ili usluzi koju država kupuje od neke kompanije. Naravno, važan je i kvalitet. Dakle, ukoliko su pravila jasna, svi će biti spremni da uđu u utakmicu i smanjuju cenu.

A. ANDIĆ

Iskustvo eksperata Svetske banke kaže da je prosečna ušteda u javnim nabavkama, kada postoje jasna pravila igre, oko 25 odsto, dakle toliko novca ostaje više u državnom budžetu.

Postoje li primeri kršenja zakona o javnim nabavkama u zemljama koje sprovode tržišne reforme i, ako postoje, kakva je bila reakcija ovog regulatornog tela tj. nezavisne uprave?

Svaka od tih zemalja ima drugačiji sistem, pa su i reakcije na kršenje zakona različite.

Postoje dva aspekta kontrole. Prvi je nezavisna spoljna i unutrašnja revizija, koju obično sprovodi jedna revizorska kuća sa zadatkom da proveri finansije svih javnih nabavki u državnim institucijama. Drugi, još važniji aspekt koji nameću sami ugovarači jeste njihova želja da budu odlično informisani. Ukoliko primete bilo kakvo kršenje zakona o javnim nabavkama, oni imaju realne mogućnosti da se žale nezavisnoj komisiji za zaštitu prava ponuđača. Ta mogućnost reakcije dobavljača zapravo je najbolja stvar. Drugim rečima, nemoguće je ustanoviti jednu državnu instituciju koja će moći da prati svaku nabavku, ali zato postoji institucionalna mogućnost da se svako od učesnika uključi u posmatranje procesa javnih nabavki.

U svakom zakonu o javnim nabavkama postoji poglavlje koje se odnosi na kazne. Ali, korupcija u ovoj oblasti uglavnom se kažnjava po krivičnom zakonu.

Sve zemlje u tranziciji pre nego što su započele reforme imale su visok nivo korupcije u javnim nabavkama. Da li je novi zakon automatski isključio korupciju ili je i dalje bilo korupcionaških afera u sektoru javnih nabavki?

Sam zakon ne može da eliminiše korupciju. Ključni problem u iskorenjivanju korupcije jeste primena zakona, a najvažniju ulogu ima nezavisna štampa. Sve važne informacije vezane za javne nabavke moraju da budu objavljene iz dva razloga: prvo – zbog potencijalnih učesnika na tenderima za javne nabavke; drugo – da bi te informacije došle do javnosti koja preko nezavisne štampe može kritički da prati da li se proces neke javne nabavke obavlja po zakonu.

Konkretnih istraživanja koja bi pokazala da je korupcija smanjena posle donošenja zakona – nema. Ali, sasvim jasno, na osnovu nekih poređenja, može da se zaključi da je nivo korupcije u zemljama, kao što je na primer Estonija ili Litvanija, znatno opao u odnosu na period od pre deset godina.

Posle iskustva koje ste imali u Poljskoj i sada kao nezavisni konsultant, šta biste savetovali kolegama u Srbiji?

Vi ste na dobrom putu, pre svega zato što već imate usvojen Zakon o javnim nabavkama koji sadrži osnovne principe kao što je transparentnost i koji je u znatnoj meri harmonizovan sa evropskim standardima. Vidim da je osnovana i Uprava za javne nabavke i ona će objaviti standarde i priručnike koji će biti od koristi svima na koje se Zakon odnosi. Reforma javnih nabavki priča je bez kraja i dugo godina u taj proces biće uključeni javne institucije, poslovni ljudi i posmatrači iz civilnog sektora. Kao što sam već rekao, nemojte očekivati da će sâm Zakon rešiti sve probleme preko noći, on je samo sredstvo za sprovođenje reformi u javnim nabavkama, ali korak po korak u dugogodišnjem periodu.

Najvažnije od svega je da Zakon daje sredstvo pomoću koga se prati aktivnost vlade u trošenju budžetskog novca, a novinari i kompanije koji državi isporučuju robe, usluge ili radove biće u poziciji da uvek objave sve informacije vezane za tendere i da javno postave pitanje vladi zašto je kao isporučilac robe ili usluga izabrana ova ili ona firma. ■

MIŠA BRKIĆ

NOVO MONAŠTVO

S verom, bez podataka

Malobrojni dostupni podaci o broju monaha i monahinja u manastirima Srpske pravoslavne crkve i još ređi slični podaci o ranijim periodima ne potvrđuju rašireno uverenje da poslednjih godina manastire opsedaju mase mladih, lepih i pametnih budućih kaluđera, "lepih staraca". Čini se da su najnovija otvorenost političke javnosti za crkvena (više nego verska) pitanja i, posebno, medijsko otvaranje za do juče zanemarivane teme doprineli stvaranju slike o "novom monaštvu". Ipak, (samo)ispitivanje mogućnosti za odlazak u manastir postaje jedna od novih (starih) dilema koju razrešava svako za sebe

GORANKA MATIĆ

Na predlog polaznika, u trećem ciklusu kursa istraživačkog novinarstva "Vremena" jedna od tema bilo je istraživanje opravdanosti raširenog uverenja da se u proteklih desetak godina znatno povećao broj iskušenika i monaha u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Istraživanje su obavili Andrea Trkulja, Dragana Smiljanić, Jelena Velić i Uroš Miloradović. Koordinator teme: Aleksandar Ćirić

Helenizovani i hristijanizovani istok je kolevka monaške civilizacije, pokreta koji je nastao s utvrđivanjem hrišćanstva kao državne religije Rimskog carstva, Milanskim ediktom Konstantina Velikog (iz Niša) 313. godine. Ove činjenice poznate su svim pritežaocima osnovne i srednje stručne spreme, kao i ljubiteljima ukrštenih reči i TV kvizova, koliko god ozbiljna istraživanja upućuju i na druge (verske i civilne) korene i izvore monaštva kao oblika izdvojenog, usamljeničkog života. U "pošljednja" vremena – jer je svako ljudsko, mirsko, svetovno vreme poslednje od poslednjih u udaljavanju od Boga – drastično se povećao broj vernih. Do koliko juče osporavani, hrišćani su ovde i sada opet postali ispovednici jedine ispravne, centrirane i centralizovane slike sveta. Ironija sudbine ili Prst božji, tek kroz širom otvorena vrata obećanog spasenja pohrlilo je mnoštvo, s njim i svi razlozi zbog kojih je Gavril Stefanović Venclović odavno sročio stihove:

Doista bakali i vinokrčmari,
a ne duhovnici!
Na vranu konju sedioci
S dvomerilom ceneći
Zakon za dinar i po dva...
(Ovo je sveštenikom rečeno, a nije kamenu...),

a mnogo kasnije, gotovo juče, Ivan V. Lalić u *Vizantiji:*

Nicale su kupole
Kao zlatne čaške
Kada se na zapadu
Još išlo natraške
I vonjavi vitezi
Trebili su vaške.

Hrišćansko monaštvo prati onaj, u jevanđeljima ponovljeno apostrofiran iskaz Isusa Hrista: "Koji ljubi oca ili mater većma nego mene, nije mene dostojan; i koji ljubi sina ili kćer većma nego mene, nije mene dostojan" (Matej 10, 37), ili "... ako ko hoće za mnom ići, neka se odreče sebe, i uzme krst svoj i ide za mnom" (Matej 16, 24). Hrišćanski sledbenici tih poruka bili su isprva pojedinci koji su se obavezali na osamljen i povučen život u potrazi za Bogom, ispunjen odricanjima i molitvom, eremiti (pustinjaci), anahoreti (usamljenici) ili asketi (isposnici). Kratka pravoslavna početnica, koja pruža ova osnovna obaveštenja, dalje kaže da je sledeći korak u institucionalizaciji monaškog pokreta bilo organizovanje zajednica zvanih *kinovija*, u svrhu zajedničke molitve i služenja liturgije. Tako su nastali manastiri. Kao mesta *opštežića*, zajedničkog života, manastiri u početku nisu imali i zajednička, obavezna pravila života. Na teritorije koje će kasnije ući u sastav srpske srednjovekovne države monaštvo je prispelo zajedno s hrišćanstvom, dakle pre no što su tu stigli Srbi. Kao i pretežna većina naprednih tekovina, u vreme uspostavljene srpske države kanonizovao se model sa izvorišta, ravno iz Vizantije. Iz Vizantije su došle i mantije. Zlatno doba srpskog monaštva počinje s Rastkom Nemanjićem, potonjim svetim Savom, i njegovim ocem Stefanom, potonjim svetim Simeonom. Njihov primer kasnije su sledili mnogi članovi i naslednici vladarske porodice a s njima i njihova vlastela, zatim i seljaci.

MONAŠKO PRAVILO

Glavnica čitavog sistema pravila monaškog života leži na tri zaveta: bezženstvu (čistoti), poslušnosti i siromaštvu (odricanju od svakog ličnog vlasništva). Pravila monaškog života regulisao je *tipik*, "knjiga koja sadrži sistematska uputstva o načinu i redosledu bogosluženja u pravoslavnoj crkvi". Prve tipike u nas sastavio je sveti Sava – Karejski, Hilandarski i Studenički. U njima se propisuje život u nekom posebnom manastiru, koji se utvrđuje kao ekskluzivna ekonomska i simbolička celina za sebe, kao mala država ili univerzum, ograđen zidinama (krst u krugu – što je u srednjovekovnoj Srbiji arhitektonska simbolika manastira). Pored bogoslužbenih odredbi, redosleda molitvi u određene časove, načina provođenja postova, služenja liturgija i praznovanja praznika velikih i malih, postojali su i odredbe vezane za izbor igumana i drugih zvanja (ekonom, eklisijarh, ključar...), propisi za vođenje računa i administracije, obezbeđivanje neometanog rada manastirske uprave, kuhinje, biblioteke, pisarnice, pekare, bolnice, radionica i ostava. Čitav prostor i vreme podređeni su jednoj jedinoj simboličnoj svrsi – služenju Bogu, pa i u stvarima koje se tiču najtričavijih zemaljskih poslova. O tome, na primer, govore naslovi poglavlja Hilandarskog tipika: *O pojanju prvoga časa i molitvama posle svršetka jutarnje službe, O svetoj liturgiji..., O redu devetog časa i o večernji..., O duši spasonosnom ispovedanju, O bdenijima i kako treba da bivaju, O trpezi..., O slobodi manastira, O postavljanju igumana, Ukaz o zavesama, ikonama i knjigama crkvenim, O upisivanju svega što treba da se upisuje, Da niko nema u ćelijama ni jela, ni pića, ni voće, i nijednog novčića, O tome da bratija nemaju rabotnika, Kako treba davati odeću i obuću, O onima koji rabotaju u manastiru, O ključarima, hlebarima i ribarima, O bolnicama i bolničarima.*

Danas je u SPC na snazi *Monaško pravilo*, Uredba Svetog arhijerejskog sabora iz 1963. godine. Njome se – kratko, koncizno i sasređeno – definišu sve oblasti monaškog i manastirskog života, utvrđuje raspodela nadležnosti i pravilnost administrativnih procedura, propisuju pravila za ulazak u red, ponašanja u redu, kao i moguće kazne tj. penali za kršenje pravila. Uredba je obavezujuća za sve manastire i njihove žitelje. (U članu 67. glave šeste ove uredbe, kaže se: "Pušenje je zabranjeno kako iskušenicima, tako i monasima." Možda će u nekoj boljoj budućnosti i u sređenija vremena na paklicama cigareta uz akciznu markicu i opomenu trudnicama biti obznanjen i ovaj podatak.)

ROKENROL MONASI

Bez obzira na stvarnu zasnovanost uverenja o obnovi monaštva, protekle dve decenije u Srbiji znatno su promenile tradicionalni okvir popunjavanja crkve (ali i vojske i policije) iz redova siromašnih, brojnih porodica, kada je osnovni motiv bio egzistencijalno zbrinjavanje, besplatni kašika, tanjir i krov nad glavom. Ovakav preporod karakterističan je za sve pravoslavne zemlje koje su manji ili veći deo prošlog veka proživele u relativno sličnim istorijskim okolnostima, pod nekim oblikom komunizma i dogmatski propovedanog ateizma. Tradicionalno nepoverljiva prema novotarijama, SPC je u pomenutim godinama pokazala veliku vitalnost i sposobnost asimilacije mladih ljudi koji su joj prilazili. Ali, takođe, i rezerve: jedan sagovornik "Vremena" na ovu temu, inače sveštenik, primećuje da "mladi često sa sobom donose nepostojanost i konformizam u manastir i hram". "Mi sada monašimo rokenrol generacije. Njihovo prisustvo je, međutim, neophodan znak koji svedoči da je i u ovakvo vreme spasenje moguće. Ja očekujem da će konačna uloga ovih generacija, njihov doprinos, steći svoj vid i obličje tek u vremenu koje dolazi. Mislim da će s prilivom ovih obrazovanih ljudi ojačati i prosvetna uloga monaštva, jer ako je pored molitve obaveza monaha i neprekidan rad, bolje je da uče nego da kopaju i obrađuju njive."

GORANKA MATIĆ

S druge strane, sumnjiva je i sintagma "novo monaštvo". Protosinđel Longin ističe: "Monaštvo je oduvek staro, jer kaluđer na grčkom znači 'lep starac', što znači i *ozbiljan, pun vere*, ali isti ti monasi žive u novom dobu, u promenjenim okolnostima. Novi monah treba da se suoči sa izazovima novog vremena jer živi u XXI veku, u doba modernih tehnologija i kompjutera. Danas, kada su svi pismeni, učeni, kada može svašta da se vidi i čuje na ulici, kada među omladinom ima manje stida nego nekada, monah se ne može ponašati kao njegov prethodnik. On ne treba da se zatvori i pobegne od naroda ili da kritikuje taj narod i omladinu zbog grehova, zato što mora da tu gde jeste, u tim okolnostima, svedoči Hrista i hrišćansku veru. Samo tako će uspeti da više ljudi privuče Bogu i spasenju. Nije greh čitati novine i informisati se preko televizije, koristiti kompjuter ili internet."

Jeromonah Gerasim iz manastira Đurđevi stupovi nekada je živeo u Beogradu, slušao modernu muziku – posebno Ekatarinu Veliku – udarao bubnjeve, intenzivno se bavio sportom. Krstio se sa devetnaest, 1987. godine, i tri dana po krštenju otišao je u manastir Crna Reka. "Kako se postaje monah, uglavnom je tajna. Odlazi se slobodnom voljom, ali i voljom Boga. Ja nisam imao hrišćansko vaspitanje, u mojoj porodici se nije živelo pobožno. Sve je upućivalo na to da ću se baviti muzikom ili sportom. Ali, počeo sam da razmišljam o nekim suštinskim pitanjima, o smislu života, o večnom životu. Još kao nekršten obilazio sam crkve i čitao knjige o pravoslavlju, s tim da tada nije bilo ni upola literature o tome kao danas. Onda je moj brat odlučio da ode u manastir, i ja za njim."

MOTIVI I MITOVI

"Po crkvenim propisima", piše njegova svetost patrijarh Pavle, "monah može postati svaki odrastao čovek, bez obzira na pol, školsku spremu, visinu moralnog uzrasta i dotadašnjeg života, jer je život monaha život kajanja."

O motivima za odlazak mladih ljudi u manastir, Vladeta Jerotić, psihijatar, u jednom intervjuu časopisu "Iskon" kaže: "Motivi su različiti i ne uvek ubedljivi. Neke mlade kao da zbilja Bog poziva u manastir (oni trajno ostaju u manastiru i nepokolebljivi su u veri i nadi), drugi hoće da isprobaju svoju veru baš u manastiru, treći beže iz života iz neurotičnih i psihotočnih razloga, neki se svesno odlučuju za manastir posle neuspelih bračnih i vanbračnih odnosa, dok se neki čedni venčavaju za Hrista i Bogorodicu, opravdano zaplašeni pred raspadljivim brakovima i porodicama danas."

Psiholog Petar Jevremović smatra da postoji bezbroj motiva zbog kojih ljudi idu u manastire, kao i onih zbog kojih u njima ostaju ili iz njih beže. "Valja priznati da ljudi ne idu u manastir samo da traže Boga. Viđao sam ljude koji su išli u manastire pokušavajući da sebi pomognu, da izađu na kraj s nekim mukama, problemima." Ali, dodaje naš sagovornik, u manastirima su i "granice nedvosmisleno utvrđene. Hijerarhija je čvrsta, svako ima svoje mesto. Izvesnim ljudima u izvesnim životnim situacijama sve to može biti od nemale koristi. Slabo integrisanim, labilnim, dezorijentisanim ljudima jasna struktura manastirskog života može pružiti neophodnu potporu, okvir i granice." Upozoravajući da u tome nema generalizacija, Jevremović govori o mogućim patološkim modalitetima ispoljavanja religijskih potencijala i ljudske duše uopšte. "I monasi su ljudi. Uprkos njihovom deklarativnom religijskom maksimalizmu, poput ljudi koji žive u svetu oni mogu biti manje ili više psihički integrisani, zreli ili, ako hoćete, zdravi. Često navodim reči svetog Grigorija Sinaita, značajnog – mada, nažalost, nedovoljno poznatog – asketskog pisca, koji veli da *nema te svetinje koju čovekova uobrazilja ne može izopačiti.* Pri tom, nikako ne smemo apriori samu religioznost, odnosno nečiju monašku vokaciju smatrati patološkim fenomenom. Sasvim je moguće autentično monaštvo, ukoliko neko ide svojom slobodnom voljom, iz nekih svojih razloga, bez potrebe da uništava svoj prethodni život i živote onih oko sebe, bez potrebe da ruši sve mostove za sobom. Onda je to pravo izbora."

Muka živa

"Uvek je postojalo neko 'novo monaštvo'. Ono iz XIV veka malo je ličilo na ono iz VI veka, a danas je monaštvo mnogo bolje obrazovano nego ono pre 30 ili više godina", kaže za "Vreme" pisac i publicista Pavle Rak. "Ja, osim Hilandara, bolje poznajem rusko nego naše monaštvo. Novo rusko monaštvo ima manje jasne predstave o tome kuda i zašto ide. Manje poznaju to što se od njih traži, povrh svega u teškoj su materijalnoj situaciji. Zato u tom 'novom monaštvu' ima mnogo lutanja, uprkos čestoj i nesumnjivoj želji da se uradi najbolje. Muka živa a ispada, po ruski, 'kao obično'. U Grčkoj je stanje znatno bolje, tamo je tradicija življa, pa i jedni i drugi, i monasi i uprave, bolje znaju šta im je posao."

Koliko promene u obrazovanju ljudi mogu da utiču na monaški red, na njegov imidž i da li se promenilo poreklo onih koji žele da se zamonaše?

Životni uslovi su se promenili, manje poreklo. U Rusiji postoji prekid sa tradicijom, u Grčkoj navike na komfor nove generacije sa sobom donose u manastir. Ugled monaha se popravio u krugovima onih koji nisu baš mnogo duhovno obrazovani. Intelektualcima se dopadaju monasi intelektualci. Ali, manje je srdačnosti i jednostavnosti koje plene kad vidite nekog od "poslednjih Mohikanaca".

Da li se "obnovom" menja uloga monaštva?

Prava i jedino bitna uloga monaštva ne može se tako lako izmeniti: da rade na sebi, kako bi postali Bogu sličniji. Ostale nove uloge su sporedne. Među njima je trenutno naglašena uloga misionarenja u dehristijanizovanom svetu. Paradoksalno, ali to misionarenje često ide na uštrb duhovnosti. Ne bih da objašnjavam sopstveno viđenje "novog monaha", ali s njim u vezi postoji problem neofitstva. Kao bengalska vatra. Veliko oduševljenje u početku, i razočaranje stvarnošću posle nekog vremena. Ima tu dosta psihičkih lomova. Motivi današnjih "novih monaha" uglavnom se ne razlikuju od "starih", ali se danas sve ostvaruje na nešto drukčiji način. Postoje i sporedni motivi, ponekad sasvim banalni, kakvi su rat i opšta beda. Ali, to ne zamračuje činjenicu da, posebno neofiti, izgaraju od ljubavi prema Gospodu. Pa, često – sasvim izgore. Pored neofitstva, koje vuče u pravcu radikalne realizacije vere, razlog za "novo monaštvo" je nepodsticajno stanje parohijskog života, zatim rastuće otuđenje današnjeg potrošačkog društva. Ima i političke motivisanosti, ali je to malo interesantno, to uglavnom rađa fanatike – i to ne religiozne, nego ideološke.

Sociolozi govore o postojanju harizmatskih ličnosti u manastirima kao o motivu monašenja. To potvrđuje i Petar Jevremović, posebno kada je reč o mladim ljudima kojima je potreban autoritet u dobrom značenju te reči. Ako je čovek sposoban da voli, da podnese tuđu ljubav, ako je pri tom u stanju da tvori, da bude živ, aktivan i kreativan, ako ima snage i za smeh i za žalost, za ljudskost, ako može da podnese različitost, on je autentičan, i to važi bio on u braku ili u monaštvu. Ipak, "postoje harizmatici i *harizmatici*. Neki od njih su autentični, neki nisu. Neki čak mogu biti opasni. Ili, bar, anahroni... Naprosto, dešava se, srećom ne uvek, ali dešava se da mladi ljudi, stupajući u svet iza manastirskih zidina privučeni nečijom harizmom, ne dobiju ono što su tamo tražili, ono za čim su žudeli. Bivaju uvučeni u jednu suštinski nezdravu igru moći, privida i ideologije."

Ozbiljnije sociološke analize koje bi odgovorile na pitanja kako određene društvene okolnosti utiču na opredeljivanje ljudi za monaški život ne postoje.

ISKUŠENJA VASPITANJA

Jeromonah Gerasim kaže da se u periodu iskušeništva uviđa da je za monaški život i ostanak u manastiru potrebna i Božja pomoć. "Bez božje pomoći teško je izdržati period u kome nastupa velika promena – odricanje od sveta, rodbine, prijatelja. Ako tokom iskušeništva ostanete i sazrite u toj nameri, dajete zavet na siromaštvo, bezbračnost i poslušnost, i postajete monah." Iskušenici se klone kontakta s posetiocima manastira, razgovora ili pogleda. Susreću se s odlikom života u manastiru – a to je celodnevno suočavanje sa samim sobom. Iz manastira Crna Reka, otac Gerasim je prešao u Sopoćane da potom, pre dve godine, sa ocem Petrom i ocem Vasilijom, pređe u gotovo razrušeni manastir Đurđevi stupovi. Danas bratija ovog manastira broji sedam članova, uključujući i dva iskušenika. Dan za monahe Đurđevih stupova počinje različito. Kad god se koji monah probudio, u šest ujutru svi se okupljaju na zajedničkoj, sabornoj molitvi. Molitva kojom se iskazuje ljubav prema Bogu, bližnjima i celom svetu najveća je dužnost monaha. Zatim se služi liturgija, potom zajedničko posluženje (čaj ili kafa). U deset sati je ručak. Monasi uglavnom ne jedu meso, redovno poste i ponedeljkom; "mrsi" se mlekom i mlečnim proizvodima, na praznike se jede riba. Uz ručak neko čita žitija ili pouke o monaškom životu. "Namera je da se tokom ručka uzima i duhovna hrana", objašnjava otac Gerasim. Posle ručka monasi se vraćaju poslušanju, nekom poslu ili obavezi koju određuje iguman. To mogu biti kuhinja, biblioteka, nabavka, doček gostiju... U pola tri je zajednička molitva. Odmor je do 18 sati, do kad "svaki monah, po savetu duhovnika, ima lična pravila kako provodi vreme". U 18 sati je večernja služba, pa zajednička molitva. Posle večere svako se povlači u svoju keliju i provodi vreme po savetu duhovnika – u molitvi i čitanju duhovne literature.

Monasi napuštaju manastir uz blagoslov igumana manastira, zbog predavanja, nabavke, ponekad posete porodici ili, kako je to sad slučaj sa bratijom Đurđevih stupova, dogovaranja akcija za prikupljanje sredstava za obnovu manastira. Ocu Gerasimu često se događa da satima putuje od beogradskog Doma omladine do ulice 27. marta: mnoštvo ljudi ga kao Beograđanina prepoznaje i zaustavlja. Uverljivije zvuči objašnjenje da mu kao mladom monahu mladi ljudi lakše prilaze. U manastiru sve goste jednako dočekuju, seljaka iz okoline kao i predsednika države, osim što bi prilikom posete predsednika "malo više čistili konak". Mnogi mladi ljudi s ocem Gerasimom dele prethodno ateističko vaspitanje. Dušan (31) priča: "Nisu nam zabranjivali veru, ali smo bili pod nekom stalnom presijom. Upoznao sam gladne mlade ljude koji su, kao i ja, osećali bunt i težnju za nečim duhovnim. Nažalost, mnogi su u tom traganju završili na heroinu." Pita se da li bi takav bunt osećao da je živeo u hrišćanskoj porodici. Ipak, prelom se dogodio tokom služenja vojnog roka usred rata, kada je u jednom trenutku kao osamnaestogodišnjak bio na mestu "gde je mogao da odluči koga će da ima a koga ne". Gubeći najbliže drugove, osetio je i gubitak tla pod nogama. Iako je danas čvrsto u veri – posti, pričešćuje se i odlazi na liturgije – smatra da je veoma daleko od manastirskog života: "Mada izgleda drugačije, iskušenja u manastiru su mnogo veća nego u ovom našem ludom i brzom svetu. Ovde je dovoljan i minimalan trud da bi se napravila hrišćanska vrlina."

DUHOVNI PRILIV

Jovani (24) se suočavanje sa samom sobom desilo pri odlasku na studije. U Cetinju je upoznala neke monahe. "Verujem da oni, odricanjem od materijalnih stvari, zaista mogu podići svoj život na viši duhovni nivo", kaže: "Često sam razmišljala o pronalaženju duhovnika među monasima."

Živica Tucić, urednik lista "Pravoslavlje", potvrđuje da je primetio talas traženja duhovnika – osobe koja prati nečiji duhovni razvoj – među monasima. To smatra nepotrebnim: "Neki monasi dolaze u situaciju da ih 50 ili 70 ljudi stalno, svakodnevno juri telefo-

GORANKA MATIĆ

Uslovi i činovi

Navršenih 16 ili 17 godina smatra se zrelošću za svest o sopstvenim postupcima; iskušenički period traje bar tri godine, ali monaški zavet muškarci mogu obaviti tek sa punih 25, a žene sa 40 godina starosti. U monahe ne mogu stupiti osobe vezane brakom, maloletnik bez dopuštenja roditelja ili staratelja, osoba u javnoj službi kojoj to vlast ne dopušta, lica koja su pod sudom ili opterećena dugovima, niti oni koji za prijem nude novac. Budući monah odriče se svake imovine u korist porodice i/ili manastira.

Rasfor je monah primljen u čin, prošao iskušeništvo i pokazao se dostojnim, ali još nije dao monaški zavet. Maloshimnik je svako ko je svečano dao monaški zavet, po kom samovoljno ne može istupiti iz monaštva. Velikoshimnici, monasi "anđeoskog" oblika, to postaju po naročitom svečanom obredu u kom ponavljaju strožu formu zaveta male shime, dobrovoljno se obavezujući da život provedu u najstrožem postu i neprestanoj molitvi.

nom s pitanjima 'kako da protumačim taj i taj san', 'imam ispit – molite se za mene da položim, i slično. Tu je reč o zavisnim i nezrelim ličnostima. Dobar duhovnik daje kratke savete i ne upušta se u diskusije. Dobar duhovnik u sebi spaja ulogu psihologa, veroučitelja i duhovnog staratelja. On treba da ohrabri, ne da sudi. On vas ne osuđuje kao grešnika ili grešnicu, već osuđuje greh."

Tezu da postoji velik priliv mladih i obrazovanih ljudi u monaške redove teško je – s obzirom na nepostojanje podataka – potvrditi ili opovrgnuti. Po dostupnim podacima moglo bi se govoriti o prilivu iskušenika u Raško-prizrensku eparhiju, jedinu u kojoj su monasi brojniji od monahinja. Psiholog Petar Jevremović kaže da o eventualnom prilivu "nemamo dovoljno jasne, adekvatno obrađene, poverenja dostojne podatke. U svakom slučaju – videćemo. Brojevi sami nisu dovoljni, statistika ovde ne može dati poslednju reč. Potrebno je vreme. Važni su plodovi. U ovoj zemlji manastiri su nekada bili centri kulture i istinske prosvećenosti, duhovnosti. Neki zbilja autentičan priliv mladih i obrazovanih ljudi u monaške zajednice – naravno, ako one same budu dovoljno zrele da ih na pravi način prihvate, da ih ne upropaste – ne može ostati bez odjeka u ovoj našoj, po mnogo čemu, nažalost, ozbiljno istrošenoj i posustaloj kulturi."

Postrig je čin kojim neko i formalno stupa u monašku zajednicu: budućem monahu se "postriguje" unakrst kosa na glavi. Postriženje se smatra tajnom u ravni tajne krštenja i braka. Osoba koja je primila monaški čin nikada ga se više ne može odreći, pod pretnjom anateme.

Fizička izolovanost manastira, mir, tišina i spokojstvo – zadivljujući i danas usred gradske vreve onim što ih ponekad čini nalik na "učaurene gusenice iz kojih će jednog dana odlepršati leptiri" – narušena je opštim šumom. U tom šumu – posebno ovdašnjem, ratnom, koji je mnoge svetinje učinio nedostupnim – visoke tehnologije pokazale su svoju dobru stranu. Neki manastiri dostupni su samo na internetu, na veb-sajtovima i i-mejl adresama. Pažljivi posmatrači mogu uočiti da takvi oblici komunikacije/prezentacije nisu s jednakim odobravanjem primljeni ni u SPC ni među vernicima. To se može tumačiti kao odjek socrealizma ili kao posledica dugogodišnje izolovanosti i vere i Crkve iz javnog života – ali danas više podseća na ritualno, obredno i tradicionalno izražavanje "ilegalne" vere nego na ispovedanje hrišćanskog (ili pravoslavnog) duha. Kaže se da je monaštvo pokazatelj zdravlja i snage Crkve; najveća teškoća u proceni mere i razloga odlaska mladih ljudi u manastire jeste sam prilaz problemu. Onaj kome dan prolazi u osmočasovnom poslu, čitanju novina i popodnevnoj dremci nema vremena da razmišlja o tome; ateista će se u tumačenju pojave pozvati na autoritet Crkve, ulogu moći i hijerarhiju; onaj ko je sklon duhovnom životu uočiće prostor za njegov razvoj. Neposredno iskustvo proteklih godina uzdrmalo je sve, mnogi su sahranili rodbinu, prijatelje – ili sebe, onakve kakvi su bili. Možda su osvanuli jednog jutra upoznajući sopstveni odraz u ogledalu. Jedni kažu da je u takvim situacijama potreban oslonac, osovina, drugi da je to ogromno iskušenje.

ĐURĐEVI STUPOVI

ANGAŽOVANJE: Jeromonah Gerasim ispred konaka Đurđevih Stupova

Manastirsko dvorište može biti mesto fizičkog mira, psihičke relaksacije ili duhovnog uspokojenja – a to zavisi od čoveka. "Teško je objasniti šta je to monaštvo i zašto se ljudi okreću pastirskom životu... To je isto kao i kada bi vas upitali zašto ste se rodili ili zašto ste se rodili danas a ne juče... Odgovor je da je tako trebalo jer je sve negde zapisano", kaže otac Stefan, duhovnik ženskog manastira Velika Remeta. "Monasi nisu prosto fenjeri koji svetle po gradskim ulicama da se ljudi ne bi saplitali, nego su pre svetionici na stenama koji daju pravac brodovima sveta svojim svetlucanjem."

SREDNJOŠKOLCI NA VERONAUCI

Kako, ko, zašto

"Lepo je prepustiti se Bogu u pravom smislu te reči, ali ja ne bih mogla"

Devet polaznika jednog razreda veronauke u srednjim školama (uzrasta od 15 do 19 godina) odgovorilo je na pitanje istraživača "Vremena" o tome kako vide život u manastiru, ko se i zbog čega odlučuje na takav život.

Manastirski život je nadmoć duhovne smirenosti nad ovozemaljskim životom, svakodnevica izvan pritiska spoljašnjeg sveta, strogo organizovan život poslušnih i pokornih po sopstvenoj volji. Manastirski život podrazumeva isto toliko vere kao i mirjanski, samo što je vera u manastiru stvorena u drugačije delovanje i život koji ima više misaonog nego konkretnog delotvornog iskušenja. Život u manastiru treba da bude uzvišen i isposnički, drugačiji od svetovnog: treba da se kroz stalno pokajanje i odricanje života približimo Bogu.

Odlaze oni koji misle da je uzaludno živeti u svetu, pa u manastiru traže utehu i mir. Verovatno zato što je u ovom svetu teže živeti u skladu s Božjom voljom i zato što se mnogo huli na Boga (delima i rečima). Odlaze skromni, pokorni, mudri – iz ljubavi prema Bogu. To su posebno jake i stabilne ličnosti svesne svoje odluke i duboko posvećene ljubavi prema Bogu, drugim ljudima i svemu uzvišenom i nadzemaljskom. Verovatno ni njima nije bilo lako da to učine, okolnosti i život kojim su živeli verovatno su ih naveli na to. Monasi imaju u izvesnom smislu mnogo više iskušenja nego u svetu i mnogo više postavljaju pitanja o sebi i svojoj iskrenoj veri u Boga.

Manastir ne bi trebalo da bude utočište psihički labilnih, razočaranih, obolelih i iskompleksiranih ličnosti. Ne postoji nijedna posebna karakteristika koja bi trebalo da odvaja hrišćane u manastiru i van njega. Znamo i sami kakav je svet u kome živimo, kakvi su ljudi, sve što je oko nas, ali i u nama. Nerazumevanje drugih za nečije duhovne potrebe često navodi pojedinca da u manastiru potraži duhovni mir. Ponekad može biti bežanje od stvarnosti, ali možda ne toliko od stvarnosti koliko od drugih ljudi i njihovog nerazumevanja. Mislim da su neki od njih imali neku životnu situaciju koju nisu mogli da prevaziđu u ovom svetu pa su se prepustili ljubavi Božjoj u manastiru. Verovatno zato što su nešto pogrešili.

FIZIČKA OBNOVA

Otac Stefan smatra da slika o monahu kao pogrbljenom starcu u mantiji sada nestaje: "Situacija je mnogo življa u odnosu na onu od pre dvadesteak godina. Mladi se sve više posvećuju ovakvom životu i imaju više motiva za njega. Dostupnije im je znanje o monaškom životu, a imaju i od koga da nauče. Mlad čovek bolje zna zašto ide u manastir od starijeg. To dokazuje i činjenica da se prošle godine zamonašilo pet, šest mladića, a nisu prešli ni dvadesetu godinu života. Devojaka je u manastirima više nego mladića, a više je i sredovečnih ljudi između trideset i četrdeset godina."

Igumanija fruškogorskog manastira Ravanica majka Anastasija priča: "Baš je ovog leta mlada iskušenica Fotina (30) primila čin monaštva, kao i četiri devojke iz manastira Grgeteg koje su zamenile stare monahinje u velikim shimama; a i u manastir Jazak došle su relativno mlade i obrazovane devojke koje su se odlučile da služe Bogu i narodu svome. Priliv mladih monahinja postoji, ali nije ni blizu kakav je bio pre deset godina. Ranije smo na godinu dana dobijale mlade sestre koje su bile željne monaškog života. Sada to nije baš tako. Dosta se promenilo. Ne pridaje se pažnje ovom načinu življenja kao nekada, a onda je bilo drugačije vaspitanje i, samim tim, veća zainteresovanost."

Problem je što iskušenici, mladi monasi i monahinje najčešće izbegavaju kontakt s posetiocima i radoznalcima. Zatvoreni su i kada imaju dopuštenje da govore. Majka Anastasija priča o sopstvenom iskustvu: "Sa osamnaest godina otišla sam u manastir Bogovađu, to je bilo 1964. Četiri godine sam bila iskušenica, a 1968. sam se zamonašila. Moj odlazak u manastir vezan je za tadašnje okruženje u kom sam živela. Jednostavno, dopao mi se smisao takvog života, način na koji su monasi tumačili svete knjige. Njihova blaga i duboka reč povela me je tim Božjim putem. Nas Bog jednostavno predodredi za ovaj smireni život. Kada sam odlučila svojom voljom upustiti se u ovaj 'angelski život', bilo je teško komunističko doba. Za mnoge smo tada bili baksuzi... Danas, njihova deca i unuci ljube nas u ruku..." S druge strane, "ako bi neka mlada devojka otišla u manastir iz nekog razočaranja, ona tu neće ostati. Nju lomi u njenoj glavi i duši ono prethodno... Ta ni slučajno ne ostaje u manastiru".

Uz uslov da se ne navodi njeno ime, devojka koja je diplomirala teologiju na beogradskom Bogoslovskom fakultetu objašnjava da "monaški život nije za svakoga... Za divljenje je kada vidite mladog čoveka koji vidi prolaznost u ovom svetu, ostavlja sve ovo zemaljsko, odriče se svega i prepušta se da živi manastirski – anđeoski. Pravi monah odlazi u manastir svojom slobodnom voljom, ali ako osoba dolazi u manastir bežeći od stvarnosti i pri tom primi monaški postrig, a tu teskobu u duši nije mogla da otkloni, za nju je ovakav način života tragedija i ona ne može biti srećna, ostavlja manastirski život i na taj način gubi svoju dušu..."

JEDNA NAPOMENA

Po ustrojstvu Srpske pravoslavne crkve, poglavari, patrijarh i vladike regrutuju se iz monaških redova. Zato su sada svi pridošli i promene duha u monaškim zajednicama važni za budućnost Crkve i mogu biti značajni za društvo u celini. U današnjoj Srbiji manastiri žive skromno. Izdržavaju se od prihoda vernika i od onoga što proizvedu. Problem oduzetih crkvenih poseda i crkvenog vlasništva posle 1945. godine još nije rešen. Kada je reč o manastirima ili crkvama koji imaju status kulturno-istorijskih spomenika, država preko Zavoda za očuvanje kulturno-istorijskih spomenika ima obavezu da finansira njihovu popravku, obnovu i zaštitu, ali je to, zbog teškog finansijskog stanja u preduzeću zvanom Republika Srbija, uglavnom i pored dobre volje nemoguće. Što se tiče pravnog statusa, sveštena lica su izjednačena sa slobodnim umetnicima. Crkva je posle dužeg perioda uspela da se izbori za zdravstveno osiguranje monaha, što znači da mogu da odu u bolnice kada se razbole. Sveštena lica primaju i penziju. ■

ANDREA TRKULJA, DRAGANA SMILJANIĆ, JELENA VELIĆ, UROŠ MILORADOVIĆ

Brojno stanje

Krajem dvadesetih godina prošlog veka profesor Bogoslovskog fakulteta dr Radoslav Grujić beleži da je u 213 manastira SPC pobrojano 442 monaha i 70 monahinja (podaci o iskušenicima ili iskušenicama nisu navedeni ili ih nema). Godine 1996. objavljen je Šematizam SPC u kom se, pored ostalog, navode i svi manastiri, monahinje i monasi koji im pripadaju, poimence i u svojim držećim činovima. Ako se presavije tabak i prilježno proberu podaci, izlazi da je u 207 manastira 1996. godine bilo 233 monaha, 706 monahinja, 56 iskušenika i 74 iskušenice. Laičko oko uočiće da se u periodu koji obuhvata šezdesetak godina broj monaha umanjio gotovo za polovinu, a broj monahinja udesetostručio. To bi moglo značiti da je srpsko monaštvo uglavnom opstalo zahvaljujući ženama.

Od 1945. do osamdesetih godina prošlog veka, muško monaštvo je u Srbiji prolazilo kroz ozbiljnu krizu, mnogi muški manastiri postali su ženski. Zanimljiv je podatak da pre samo sto godina ženskog monaštva nije ni bilo i da su sad najnapuštеniji vojvođanski manastiri tada bili najpuniji; u proseku sedam-osam monaha na jedan manastir, dok su južno od Save i Dunava u proseku bila tri monaha na jedan manastir. Po jednom tumačenju, opadanje je rezultat "manjka" harizmatičnih pojedinaca, na kojima često počiva jedna monaška zajednica. Raško-prizrenska eparhija, na čijem čelu je već niz godina vladika Artemije, jedan je od primera obnove muškog monaštva u današnje vreme. Poslednji ženski manastir, Stari Jazak u Vojvodini, zatvoren je 1774. godine. Žensko monaštvo obnovilo se dvadesetih godina prošlog veka, dolaskom ruskih monahinja. Prvo je obnovljen sremski manastir Hopovo, u koji dolazi mati Ekatarina sa još pet monahinja. Zbog brojnosti sestrinstva uvećanog prilivom Srpkinja, kasnije nekoliko monahinja prelazi u Kuveždin, koji tako postaje drugi ženski manastir. Pred kraj Drugog svetskog rata ruske monahinje u Srbiji, zajedno sa sveštenstvom, u strahu od Crvene armije napuštaju Hopovo i odlaze u okolinu Pariza. Danas je najbrojnije žensko monaštvo u Braničevskoj eparhiji, s centrom u Požarevcu.

www.vreme.com 011-3234-774 gcv@vreme.com

grafički centar vreme

Od 1992 godine brinemo o grafičkom izgledu nedeljnika Vreme

grafički dizajn · priprema za štampu · skeniranje i obrada fotografija · osvetljavanje grafičkih filmova · štampa na laserskom štampaču u boji · postavljanje, instalacija i organizacija DTP sistema · konsalting u oblasti štampe i pripreme za štampu · instaliranje i umrežavanje kompjutera · izrada baza podataka · web dizajn i web baze podataka · arhiviranje podataka...

Veliki Razmatrač

U Novom Sadu se zgodio jedan od onih Slatkih Malih Uličnih Spektakala koji nam toliko mnogo govore o naravi "političkog establišmenta" zemlje Srbije

Piše: Teofil Pančić

Neka od progresivnih društvenih nauka trebalo bi da se pozabavi bizarnim fenomenom Neke Tajne Veze mlađanih japi-revolucionara koji predstavljaju udarnu iglu aktuelne vlasti sa gradskim saobraćajnim prekršajima i sličnim nepodopštinama: sećate se, onomad je nekada onoliko omiljeni Čeda "Oženi me" Jovanović prekonoć postao odbojni Čeda Zebra, a sve zbog fertutme oko onog već čuvenog pešačkog prelaza kod Skupštine Srbije. Ono, jeste da je cela stvar bila malčice prenaduvana iliti *pakosno napakovana* – kao da se javnost na slučajno izabranom povodu simbolički svetila bivšem ljubimcu zbog nekih drugih nemilo gledanih stvari (džipovi, zanimljivi prijatelji Od Ranije Poznati Organima Gonjenja etc.) – ali izgleda da je to tadašnje ljuljuškanje bure u čaši vode ipak bilo početak jedne lepe tradicije...

Na "kapiji" pešačke zone verovatno će zapošljavati friško doktorirane sociologe i politologe

Nu, što slučilos? U Novom se Sadu, krajem septembra, zgodio jedan od onih Slatkih Malih Uličnih Spektakala koji nam, u svoj svojoj naizglednoj *sitnoći*, zapravo toliko mnogo govori o hereditarnoj i nepopravljivoj naravi onoga što bi imalo biti "političkim establišmentom" zemlje Srbije, odnosno o jednom teško izlečivom shvatanju – *filozofiji*, takorekuć! – politike i vlasti. Beše običan dan Miholjskog leta, uredno se varile supe i rindflajši po karakteristično zaobljenim stomacima, vetroviti panonski *spleen* u punom jeku, kada je službeni automobil Jožefa Kase, potpredsednika Vlade Srbije, došao do mesta u Ulici Modene od kojeg nije moguće – bez specijalne propusnice – voziti dalje ka centralnom gradskom trgu, jerbo tu počinje pešačka zona. Često prolazim onuda: prolaz automobilima preče stubići povezani masivnim lancima koji kao da su zaostali iz nekog srednjovekovnog kazamata, a tu je i dežurni momak koji je jedini ovlašćen da te lance raskine i propusti vas, ako mu pokažete uredan *ausvajs*. U protivnom – šetnja! To je zdravo! Kasa, međutim, nije posedovao taj dokument, a trebalo je da poseti televiziju Apolo (koja se, *by the way*, nalazi svega stotinak metara dalje od lančane Rampe, prevaljivih u vidu lagane šetnje ukoso preko Trga slobode; meštani i istraživači se slažu da usput nema ljudožderskih urođeničkih plemena niti Trgom vitla cunami), i na kraju do posete nije došlo, što je izazvalo omanji "diplomatski skandal". Gospodin Potpredsednik je kasnije, doduše, šeretski odmahnuo rukom na sve to, izjavivši kako je "radnik obezbeđenja savesno radio svoj posao i ja se uopšte ne ljutim na njega. On je čovek dobio taj zadatak da nikog ne pusti, i hvala bogu što neko tako revnosno radi u Srbiji." Ovo su razumne reči, ama ostaje nejasno zašto se onda Kasa okrenuo na petama – alias točkovima – i zaždio nazad neobavljenog posla? Da ga nisu boleli tabani, izašao mu plik, uzbućkala se voda u kolenu, ili šta?! Mislim – šta je to bilo ako ne impulsivan, demonstrativan gest Uvređenog Veličanstva?

Samo, nije Kasin ljutiti *zurück* tema ovog teksta, kao što to nije ni sam narečeni Događaj, "po sebi" beznačajan do mikronskih razmera. *Dešava se*, jaka stvar, možeš misliti, sve je to za ljude... Ono što, međutim, Događaju pridaje "političko" – pre bih rekao: *civilizacijsko* – značenje, ono što ga "transcendira" do jedne od mogućih metafora Trenutka, jesu Reakcije koje su usledile, osobito ona koju je izvoleo izreći mlađani Bojan Pajtić, potpredsednik gradske vlade Novog Sada: "Razmotrićemo naše odnose s preduzećem kojem smo poverili obezbeđenje pešačke zone. Oni su ispoštovali našu odluku da u zonu puštaju ograničen broj vozila, i to samo ona koja imaju dozvolu za ulazak, ali pošto je u interesu grada da ima dobre odnose s jednim potpredsednikom republičke vlade, trebalo je da ga puste." ("Građanski list", 24. 9. 2002)

Hajde da malo razmotrimo Pajtićevo *razmatranje odnosa*: dakle, koliko je do njega, gradska bi vlada NS trebalo da se možda i zahvali na poverenju firmi koja je zgrešila tako što su njeni delatnici vredno i nediskriminatorno radili svoj posao – ne ulazeći, dakle, u arbitrarno filozofiranje o "dobrim odnosima" bilo s kojim motorizovanim Subjektom na planeti koji nema važeću Propusnicu – i da, umesto toga, valjda angažuju neku firmu koja će imati više sluha za "politički interes", šta god to u narečenom trenutku bilo... A na "kapiji" pešačke zone verovatno će zapošljavati friško doktorirane sociologe i politologe (Antoniću, Vukadinoviću – šta čekate? Plata je sigurno bolja nego na Univerzi), pošto bi oni najstručnije procenjivali ko bi, u "interesu grada", ipak trebalo da se proveze onuda gde, po propisu, i car ide peške!?

Pajtićev nasekirani duševni izliv jedna je od onih tipičnih *detonacija* koje otkrivaju dražesno "izdajničku" prirodu jezika: to je ono kada jezik sam počinje da nam govori o Govorniku, bez i mimo njegove volje i kontrole. A nije mi ovde, jakako, važan sam Govornik, nego jedan karakterističan mentalni kod, kulturna matrica koju njegovo verbalizovano rezonovanje emituje i reprodukuje-do-u-lošu-beskonačnost, "korčaginovska" politička tradicija iz koje nesvesno (a oh, tako eruptivno!) izvire. Taj je iskaz, dakle, toliko ukorenjen u stanovite predobro poznate kultur-mentalitetske kodove da počinjem da se pitam da li narečeni građanin Bojan Pajtić u ovodimenzionalnoj "stvarnosti" uopšte postoji, ili ga je napisao Nušić, samo što je, eto, tek posthumno pronađen i *izveden*?! Mada mi ni Gogolj glede očinstva nije baš tako nesumnjiv. Nemojte se mnogo čuditi mojoj zebnji jer NS potpredsednik nipošto ne bi bio prva Tvorevina Mašte koja vlada ovim krajevima, naprotiv, bilo je mnogo drastičnijih slučajeva: jeste li ikada uistinu dobro pogledali i poslušali likove koji su drmali tokom devedesetih – sve one voje i vukove, marjanoviće i rakaradoviće? Zar vam se ne čini da su nekako *animirani*? Neke je crtao Čak Džons, većinu Paja Jovanović (kad je bio mali).

A što se one rampe u Ulici Modene tiče, jedva čekam da joj izađem na crtu. Što sam ja gori od tamo nekog Potpredsednika nečega? Pa, ako prođem, ako naiđem na razumevanje sociologa s kapije, znači da su *odnosi* uspešno *razmotreni*! U kojem bi slučaju valjalo pod hitno razmotriti razmatrače. ■

Izjava nedelje

"Ovoliki plač i dreka podzemlja, njegovih advokata i portparola, sve ove naučno-fantastične spekulacije kojim mediji zasipaju građane, ogroman novac koji podzemlje troši na svoj marketing i besomučnu kampanju na policiju i ministra najbolje govore o tome koliko su radom MUP Srbije 'načeti' centri kriminalne moći".

DUŠAN MIHAJLOVIĆ,
republički ministar policije ("Blic")

SAŠA RISTIĆ,
urednik magazina "Sabor", u uredničkoj kolumni opisuje jedan svoj radni dan: "S prijavnice se javlja klarinetista Radoje Koteski. Nikada neću razumeti kako nekim ljudima polazi za rukom da me zamajavaju kada imam najviše posla. Kažem mu da dođe da bih čuo šta hoće. Ulazi ovaj bodri sedamdesetogodišnjak i kaže da hoće da pišemo o njemu. Lepo, kažem, a šta da pišemo? Pa, veli on, pišite kako su mi u Budvi tražili plakate. Zaista senzacionalno, nema šta, narod ima da razgrabi novine. Ja mu objašnjavam da ćemo da pišemo o njemu kada osvoji neku međunarodnu nagradu, napravi Lepoj Breni hit pesmu ili se oženi Jelenom Karleušom... ma, ne bi bilo loše za novine ni da mu neko olupa onaj njegov klarinet o glavu."

VEDRANA RUDAN,
hrvatska književnica, autorka knjige *Uho, grlo, nož*, o seksualnoj manipulaciji: "Postoji jedno vladajuće mišljenje koje je potpuno netačno, a koje kaže: ako vas niko seksualno ne želi, vi[illegible] postojite. Ako muškarci seksuali[illegible] ne reaguju na vas, vas nema. Tek si ljudsko biće onda ako seksualno uzb[illegible] đuješ suprotni pol... Morate imati seksualne odnose da biste bili srećni, u stvari znači: jebi se, jer ionako ništa drugo nemaš od života." ("Danas")

ĐORĐE ĐUKIĆ,
predsednik Izvršnog veća Vojvodine, o prodaji vojvođanskih šećerana: "Bolje je prodati šećerane i za tepsiju ribe i u njima pokrenuti proizvodnju nego sačekati pet godina da one propadnu. Kupovina šećerana za tri eura predstavlja bolnu stvarnost, ali je time moguće da se ostvari cilj, a to je da one prorade." (Radio B92)

MARINA ŽIVKOVIĆ,
folk pevačica, jedna je od retkih predstavnica svog esnafa koja ovih dana ne kuka nad zlehudom sudbinom i besparicom, već opisuje luksuzni nameštaj koji je upravo pazarila: "Reč je o viktorijanskom nameštaju koji je pripadao švedskom kralju. Kada je umro, naš čovek Dragoljub, koji živi u Indoneziji i bavi se restauracijom stilskog i antičkog nameštaja, otkupio ga je i izložio na Sajmu nameštaja u Beogradu. U pitanju je tikovina, najčvršće i najteže drvo koje postoji. Kada sam ga videla, nisam mogla da dođem sebi od oduševljenja. Još kad sam usnimila i trpezarijski sto s pet konja u skoku, koji je napravljen od ogromnog panja izvađenog iz mora, potpuno sam odlepila. Nisam pitala za cenu, samo sam želela da se što pre nađe u mom stanu." ("Ekskluziv")

"TV NOVOSTI"
u tekstu koji se bavi završnicom Bitefa: "Na kraj 36. Beogradskog internacionalnog teatarskog festivala Bitefa stigli su Kinezi. Drugog oktobra zatvara ga Pekinška opera s programom od numera iz šest klasičnih dela, započevši predstavu *Borbom u zmajevoj palati* iz *Putovanja na zapad*. Gostovanje Pekinške opere je egzotika i atrakcija Bitefa koja naravno, nema nikakve veze s ovogodišnjim sloganom – Novi svetski (pozorišni) poredak. (...) Evropski gledalac u Pekinškoj operi uglavnom malo šta razume, a može se pretpostaviti da i savremeni Kinez ima teškoće da se probija kroz sva njena značenja. Ta predstava igrana je u Narodnom pozorištu i uprava Bitefa bila je na mukama: scena jeste odgovarajuća, ali je sala mala. Gde smestiti sve beogradske Kineze?"

GORANKA MATIĆ

MIROLJUB LABUS,
predsednički kandidat, o svom protivkandidatu: "Da je Koštunica ćutao, kao na početku kampanje, bio bi izabran u prvom krugu, ali kada je počeo da priča, moje šanse su se povećale." (Tanjug)

BORA ĐORĐEVIĆ,
muzičar i patriota, iznosi manje poznatu teoriju o kladionicama i klađenju: "Kada si ti video da Švajcarac radi za tebe? Sedim ovde, a oni pogiboše na terenu, ubiše se, krv lipti na sve strane. Rade za mene i još mogu da mi donesu lovu. Pa gde to ima? Cela Evropa radi za mene, a ti sediš i uzimaš pare, naravno, ako si pametan." ("Ekskluziv")

ANA STANIĆ,
pop pevačica, u intervjuu za "Ekskluziv" otkriva i svoju dugo skrivenu poetičnu stranu. Na pitanje da li voli strastvene muškarce, ona kaže: "Strast živi u mraku i nema oči, što ne znači da nemam srce." Sledi pitanje da li se strogo drži pravila o tome šta žena treba, a šta ne treba da uradi za ljubav: "Žena je stub, žena je nar, žena je izvor, a muškarci su voda". Na pitanje da li su bradati muškarci seksi, sledi odgovor: "Isto kao i žena bez dlakavih nogu". I, konačno, koji deo svog tela smatra najizazovnijim: "Stomak. On izaziva, on rađa, on pobuđuje sve instinkte."

DANICA DRAŠKOVIĆ,
glavna urednica "Srpske reči" i kolumnistkinja "Nacionala", u vikend izdanju ovo lista, bavi se delom Dušana Kovačevića, dramskog pisca:

"...Nama koji ne lažemo ostaje da razmislimo zašto je Dušan Kovačević tako uspešan pisac i zašto smo svi voleli njegove pozorišne drame i uvažavali gledajući tako stvarne *Čvorovićе*, *Topalovićе*, *Profesionalce* i ostale. Verujem da je sve to dobro i ubedljivo zato što sam Dušan Kovačević sadrži sve likove koje je stvorio i da je pišući te drame, pisao pre svega o sebi, svojim moralnim i ljudskim transformacijama za sve prilike. Svedok sam njegove zaljubljenosti u Miloševića i njegove nacionalne euforije o obnovi Dušanovog carstva, za koje je ginuo i svađao se sa prijateljima, ubeđujući nas posle viđenja s Miloševićem da je on veliki političar i čovek, čak fizički veći za glavu od njega, čemu smo se svi smejali."

DRAGAN SAVIĆ,
vozač, deset godina zaposlen u hitnoj pomoći, priča: "Jednom dobijemo hitan poziv i kada smo stigli na adresu, vidimo u dvorištu naslonjen na zid kuće mrtvački sanduk i drveni krst s imenom čoveka kome je trebalo da pružimo pomoć! Pokojnik ukočen u krevetu. 'Šta je ovo', pitam se u šoku. Tad nam priđe komšija i kaže, čovek umro, još juče, bio mrtvozornik i dao potvrdu o smrti. 'Pa, šta ste nas onda zvali?', pitam 'Pa, eto, ćerki je mnogo žao, volela bi da je njen tata živ... a, i eto, videla je da se mrdnuo, pa...' 'Sledeći put kad se mrdne, trk u šumu po glogov kolac i nemoj da nas ne zovete na 40 dana!" ("Blic")

GOCA TRŽAN,
pop pevačica, na promociji novog albuma u hotelu Interkontinental, obratila se svojim gostima. "Odlepila sam u poslednjih devet meseci i zato imam ludačku košulju u jednom spotu. Brat mi je rekao da mi dobro ide i da bi trebalo češće da nosim." ("Nacional")

BOGOLJUB KARIĆ,
vlasnik BK grupe, o svojoj porodici i ekstraprofiterima: "Karići nisu ekstraprofiteri. Svoj posao smo uvek radili poštujući zakone. Lično sam mislio da će Zakonom o ekstraprofitu biti obuhvaćene kompanije i ljudi koji su zaista imali privilegije i koji su dobijali milijarde dinara iz državnih fondova ili kontigente za izvozne i uvozne poslove... Astra banka, kao ni bilo koja druga naša kompanija, nikada nije imala takve privilegije." Bogoljub Karić o Mlađanu Dinkiću: "Mlađan Dinkić je mlad i ambiciozan čovek i meni je žao što je došlo do sukoba... Iskreno, nadam se da ćemo on i ja svirati i pevati zajedno." ("Danas")

VESNA VUKELIĆ VENDI,
umetnica, analizira glasačko i ne samo glasački telo Vojislava Šešelja: "Dovoljno je pogledati Šešeljevo glasačko telo: to su sve asocijalni ljudi kojima ne smeta to što su krezavi. Ne daj Bože da je pobedio. Ubeđenja koja Šešelj iznosi demantuje njegova pojava. Sama njegova pojava govori da je to čovek koji udovoljava samo svom stomaku. Nije reč samo o estetskom kvalitetu, nego se kroz to ogleda slaba narav. Ako nisi u stanju da sputaš nagon gladi, znači da si neuravnotežena osoba." ("Svet")

BORIVOJE BOROVIĆ,
advokat i političar, o sebi i moći koju poseduje: "Daleko sam stigao u svom poslu i tu moć osećam svaki put kad uđem u sudnicu. Vidim je po laganom podrhtavanju ruku sudija, skrivenom pogledu tužioca, i to je moja najveća moć." ("Ekskluziv")

DRAŠKO GAGOVIĆ

NOVI IZAZOVI: Spremanje postavke Oktobarskog salona

OTVOREN 43. OKTOBARSKI SALON

Narodna radinost i digitalna radost

Tokom četrdeset tri godine Oktobarskog salona bilo je mnogih i svakakvih promena, a ovogodišnje su, moguće, radikalnije od prethodnih i skoro sigurno bitne za budući život najprestižnije, najvažnije i najstarije umetničke manifestacije kod nas. Može se reći da su uspostavljene tri promene

A.ANDJIĆ

LIDIJA MERENIK, UMETNIČKI DIREKTOR ZA LIKOVNU UMETNOST

Ponovno vrednovanje

"VREME": Ideja ovogodišnje koncepcije jeste grupisanje radova na one koje ste vi odabrali, koje je odabrao žiri konkursa, i na retrospektivu. Zašto ste se odlučili za takav pristup?

LIDIJA MERENIK: Moja koncepcija, s kojom se složila i Dragana Palavestra, jeste i nije novost. Prikazala sam na jednom mestu dosadašnji način rada salona u pokušaju da ih revalorizujem. Salon postoji toliko dugo, i toliko je kombinacija isprobano da ne verujem da postoji apsolutno novi i nikad pokazani model. Izlagani su i radovi po pozivu, a prvih godina je bilo i konkursa.

Retrospektivna izložba, pored sagledavanja učinjenog, ima i svečarski prizvuk. Da li njome označavate novo doba salona?

Ništa ne označavamo, pogotovo zato što ne znamo da li će i kakvo to novo doba biti. Čini se da će biti dobro – ali, videćemo. Namera Retrospektive je da pre svega stručnoj javnosti ponudi novu mogućnost sagledavanja i vrednovanja tokova, pojava, ideja i jezika srpske umetničke scene.

Kako objašnjavate mali odziv na konkurs za učešće na salonu?

Odavno postoje ostrašćene kritike salona kojima se zahteva konkurs. I, kad smo ove godine dali priliku svima da konkurišu, javilo ih se stotinak. Među njima nisu svi bili profesionalci. Očekivala sam da ćemo imati problema kako da od obilja pretendenata odaberemo broj radova koje je moguće smestiti u galeriju Ulusa, ali se ispostavilo da nam to nije problem. Ništa zato, dobili smo malu ali lepu izložbu desetak učesnika.

Radove po svom izboru rasporedili ste u tri prostora. Na osnovu čega?

Pravljene su male suvisle celine, spajani su radovi koji korespondiraju međusobno, ne kao medij, nego kao ideja. Na primer, u galeriji Zvono složeni su serija printova Vuka Veličkovića, kolaži Branke Kuzmanović i video rad i skulptura Gabrijela Glida.

Odlučili ste se za mlađe autore.

Radovi za Oktobarski salon se biraju iz tekuće ponude, a na njoj ima više mladih. Očigledno su aktivniji pa je i težište na njima.

DRAGANA PALAVESTRA, UMETNIČKI DIREKTOR ZA PRIMENJENU UMETNOST

Smirena celina

"VREME": Kakvo viđenje ovogodišnje produkcije sugerišete svojim izborom?

DRAGANA PALAVESTRA: Pokušala sam da različitim pristupima pokažem da se u primenjenoj umetnosti više ne vidi samo nešto upotrebno i funkcionalno već da ona govori novim izrazima, izrazima drugih medija, ali da istovremeno zadržava svoje jasno prepoznatljive osnovne elemente. Te nove tendencije su očigledne, naročito kod mlađih autora, pa oni zato preovladavaju u mom izboru. Koliko i u čemu se razlikuju, najbolje se vidi kada se njihovi radovi uporede na retrospektivi u Muzeju primenjene umetnosti. Taj deo izložbe naslovljen je "Od narodne radinosti do digitalne radosti".

Kako ste kreirali postavku radova aktuelne umetnosti?

U galeriji Progres je izbor mlađe i srednje generacije, uz jednu neobičnost: svi radovi su crno-beli. Time je dobijena smirena celina radova koji su možda malo tradicionalni, ali su avangardni u pokušaju da pokažu novu tendenciju primene likovnog jezika. Protivteža ove izložbe je u Galeriji jugoslovenske umetnosti. Tu su dela kojima dominira maštovitost, koloristika, nove tehnološke mogućnosti. Preovlađuje grafički dizajn, strip, kompjuterska animacija. Treći segment "Aktuelnosti" je u galeriji Žad, koja je još u formiranju, tu je arhitektonska instalacija Ivana Kucine "Mrtvi grad", rad za koji je posmatrač veoma važan deo priče o teskobnom okruženju. Na izložbi radova s konkursa samo su tri autorke – Nives Pavlović-Vuković s prostornom tapiserijom, Ljubica Jocić s tri keramike i Gordana Stevović s tri kostima, skulpturalna objekta. Njihovi radovi su u istom tonu jer sam se u svakom prostoru pridržavala tonskog jedinstva. Eto to je moje predstavljanje na salonu.

S. Ć.

Pod naslovom "Zum in – zum out", od 10. oktobra do 15. novembra održava se 43. oktobarski salon. Tokom četrdeset tri godine Oktobarskog salona bilo je mnogih i svakakvih promena. Ovogodišnja promena je, moguće, radikalnija od prethodnih, a skoro sigurno bitna za budući život "Oktobarca", najprestižnije, najvažnije i najstarije umetničke manifestacije kod nas. Može se reći da su uspostavljene tri promene.

Prva je imenovanje umetničkih direktora. Radove koji reprezentuju umetničku scenu između dva salona izabrali su umetnički direktori, po jedan za likovnu i primenjenu umetnost. To su Lidija Merenik i Dragana Palavestra, obe po profesiji i istoričari umetnosti i kritičari. Do sada su za izbor radova bili odgovorni selektori, po profesiji kritičari ili umetnici. Ljiljana Ćinkul, predsednik saveta prošlog i ovog salona kaže za "Vreme" da su "prethodnih godina sve kombinacije isprobane" i da je ideja o "istoričaru umetnosti, dakle, čoveku koji je stručan da odlučuje šta reprezentuje likovnu scenu, stalno provejavala proteklih godina". Ona podseća da i "na velikim svetskim izložbama radove bira umetnički direktor, autoritet po vlastitom kriterijumu". Prošle godine je bilo devet selektora i svi su ponudili svoj pojedinačni projekt na temu "kako u sopstvenom vremenu biti i posmatrač i učesnik", što je, po oceni Ljiljane Ćinkul, "bio pokušaj saveta da revitalizuje manifestaciju zastarelog modela".

ISTORIJSKI PREGLED: Posledica ili rezultat toga i prva promena ovogodišnjeg salona je njegova koncepcija. Lidija Merenik i Dragana Palavestra ponudile su publici pregled sadašnjeg i prošlog u umetničkom životu, u celinama "Aktuelnosti" i "Retrospektiva". Ljiljana Ćinkul objašnjava "da je na pragu XXI veka primereno napraviti pregled druge polovine prošlog veka "pa je prihvaćena ideja umetničkih direktora da se u Muzeju '25. maj' izlože nagrađeni radovi na salonima od 1960. do 2001. godine. "Biće to prilika da se današnjim očima, na primeru najboljih radova, pročita istorija salona, pa tako i stvaralaštva." Najviše reakcija, međutim, očekuje se povodom "Aktuelnosti", selek-

cije umetničkih direktora. "I taj segment salona ove godine je promenjen. Naime, zbog mnogih reakcija nakon prethodnih salona da zbog načina biranja svi ne mogu ravnopravno da konkurišu za učešće na najvećoj umetničkoj manifestaciji, dakle, da u obzir dolaze samo radovi koji su po ukusu selektora, raspisali smo konkurs na koji je mogao da se javi svaki građanin", objašnjava Ljiljana Ćinkul treću promenu. Prispeli radovi su žirirani i predstavljeni posebnom izložbom, koja je ravnopravna s izložbom radova po izboru umetničkog direktora.

Naslov ovogodišnjeg "Oktobarca" "Zum in – zum out" sugeriše višeznačnost ovogodišnje koncepcije. Salon će se održavati u desetak galerija. "Otvaranje je po tradiciji u paviljonu 'Cvijeta Zuzorić', što ne znači da je tu i glavna izložba", kaže Svetlana Petrović, kustos salona. Ona navodi da su radovi aktuelne likovne umetnosti po izboru Lidije Merenik postavljeni u "Cvijeti", u podrumu Pedagoškog muzeja i galeriji "Zvono", a u galeriji Ulusa žirirani su radovi s konkursa. Retrospektiva nagrađenih radova s prethodnih salona je u Muzeju "25. maj". Radovi aktuelne primenjene umetnosti po izboru Dragane Palavestre su u galeriji Progres, Jugoslovenskoj galeriji umetničkih dela i galeriji Žad, dok su radovi izabrani konkursom u galeriji SULUJ-a. Svetlana Petrović navodi da će po pozivu umetničkih direktora, na salonu biti izložen 81 rad 60 umetnika, a da je konkursom izabrano 26 dela 13 umetnika. "Retrospektiva prethodnih salona planirana je pre tri godine povodom jubileja, ali je tada tako nešto bilo nemoguće organizovati. Mislim da će taj istorijski pregled biti stimulans stručnoj javnosti da prozbori o značaju Oktobarskog salona u kreiranju umetničke scene", kaže Svetlana Petrović.

KORAK KA INTERNACIONALNOM: Oktobarski salon je prva kulturna manifestacija koju je osnovala Skupština grada Beograda. Poslednjih petnaest godina organizacija "Oktobarca" poveravana je Kulturnom centru Beograda. "Pretpostavljam da smo taj važan posao dobili zato što smo se pokazali ažurnim i sposobnim da realizujemo različite programske koncepcije saveta salona i selektora. Uspevali smo da tehnički odgovorimo svim potrebama medija i formi koje je on predstavljao. Saveti i selektori su se menjali, a mi smo sve to sačuvali", kaže Vesna Danilović, pomoćnik direktora Kulturnog centra. Ona podseća da je njihova galerija godinama bila domaćin izložbi "Oktobarca" i da su inicirali mnoge teme važne za koncipiranje salona. "Istakla bih naše nastojanje da ova manifestacija postane internacionalna, što će se, duboko verujem, i ostvariti." ■

SONJA ĆIRIĆ

NENAD ČANAK PRESLUŠAVA *"GOVEDINU"*

Jaka frustracija, dobra muzika

Mada ima nečeg skarednog u zapitkivanju ljudi kako se osećaju kada ih neko pominje u nekom neprijatnom kontekstu, makar to bila i bezazlena pesma poput "Govedine", Nenad Čanak, jedan od brojnih junaka ovog hita iz redova aktuelne vlasti, nije delovao odveć mrzovoljno. Verovatno nije svejedno da li vas neko doživljava kao "budalu koja na Pinku svira klavir", kako je Beogradski sindikat prilepio lideru Socijaldemokrata Vojvodine, ali je g. Čanak odgovorio da mu se pesma dopada: "Čvrsta je, rif je OK, dobro je odsvirana. Što se tiče teksta, ko se plaši kako će ga neko pominjati neka se ne bavi javnim poslovima. Ne možete se sakriti u mišiju rupu i pojavljivati se samo na paradama da biste mahali u belim rukavicama." Štaviše, predsednik Skupštine Vojvodine spreman je da pomogne da Beogradski sindikat organizuje koncert u Novom Sadu, čim pre. A da napiše nešto o pesmi? Hoće, zašto da ne. Dakle, roker po ubeđenju, Nenad Čanak preslušava "Govedinu", aktuelni hit sastava Beogradski sindikat:

Mnogi koji su se udubljivali u rok muziku došli su do istog zaključka: za jaku muziku potrebna je jaka socijalna frustracija njenih tvoraca. Ako se u razmatranje muzike grupe Beogradski sindikat pođe od ove postavke, onda taj bend očigledno ima dobre osnove za uspeh među slušalaštvom kome su njihove kompozicije namenjene.

Muzika koju sadrži njihov CD *Bssst ... tišina* pojednostavljena je do krajnjih granica, baš kao i muzička podloga njihove najnovije kompozicije *Govedina*. Matri-

M. BIČANSKI

"U pesmi "Govedina" možda je najjasnije pobrojan spisak ličnosti koje izazivaju negativna osećanja kod pripovedača, ali ipak ne do mere da se može porediti s nekom svojom hrabrijom pretečom tipa 'Početak bune na Dahije'"

Nenad Čanak

ca se, u osnovi, svodi na četvorotaktni patern čija je sekvenca rađena predvidivo do stereotipije. Čak i povremeni zvučni efekti, kojima se pokušava razbiti monotonija ponavljanja fraze, ne sadrže ništa što izlazi iz repertoara zvukova koji su se već puno puta čuli i u drugim vrstama muzike. U centralnom delu kompozicija je tekst oko koga se sve i vrti. Pa i sama interpretacija ne sadrži nikakve melodijske linije, nego se pre svodi na deklamovanje uz naglašavanje četvorotaktne strukture matrice i korišćenje čestih pauza za popunjavanje neravnomerne gustine teksta.

Sadržaj tekstova je, pak, ono što zaista i pleni pažnju slušalaca s obzirom na to da se sam izraz na kraju krajeva može svesti na "elektronsko guslanje bez živog rada i prirodnih instrumenata", to jest na epsko kazivanje naratoru bitnih opservacija. U pesmi *Govedina* možda je najjasnije pobrojan spisak ličnosti koje izazivaju negativna osećanja kod pripovedača, ali ipak ne do mere da se može porediti sa nekom svojom hrabrijom pretečom tipa *Početak bune na Dahije* jer se *Govedina* svodi tek na pobrojavanje "zlodela" i "dahija", ali bez jasnog poziva na ustanak ili definisanja platforme sa koje bi ustanak trebalo podići. Jedina upozoravajuća strofa (ako bi se to tako moglo nazvati) glasi:

"Da se odrekneš Guče, kajmaka i radže,
A tolerišeš Hrvate, Borku, gej parade, Ma, jebeš Levijeve dokumentarce, Nije me sramota što sam poreklom odavde." Programska suština ovog dela pesme odnosi se na antagoniziranje "Guče, kajmaka i radže" (rakije, primedba N.Č.) i Hrvata, Borke (Pavićević, borca za ljudska prava), gej parada, Levijevih dokumentaraca (kao simbola "internacionalnog srbomrzaštva") i odbijanja stida pred sopstvenim poreklom, iako se gorenavedeni pojmovi teško mogu antagonizirati ukoliko za tim ne postoje sračunate, a već viđene, potreba i namera desnih političkih krugova. Drugim rečima, od Adolfa Hitlera pa do današnjih dana, selo se predstavljalo kao siguran zaštitnik "tradicionalnih vrednosti" (u dotičnom slučaju Guče, kajmaka i rakije), a grad kao leglo pokvarenosti i dekadencije (Borka, gej parada. Hrvati su u datom kontekstu opšti deo miljea mržnje). Ova (pro)ruralna poruka se dosta teško uklapa u getoizirano-urbani zvuk kome Sindikat teži i čini *Govedinu* nategnutom i nedoslednom. Što je šteta, s obzirom na činjenicu da kazivanja ovog tipa o današnjem našem vremenu sutra mogu biti dragocena svedočanstva jednog komplikovanog trenutka u kom živimo. Postoji i druga mogućnost, a to je da je ovakav tip izraza iskorišćen za namensko plasiranje političkih ideja populaciji i generaciji koju politika u klasičnom smislu ne zanima i koja razmišlja na nivou parola i neizdiferenciranog ličnog nezadovoljstva. Onda bi npr. *Govedina* bila suštinski reizdanje "pravoslavno patriotske" obrade evergrina *Računajte na nas*. Nadam se da to nije slučaj. ■

"U skupštinskoj kafani, mrtav pijan Šami
Teši ga budala što na Pinku svira klavir
Ma olomi table, baki! Alavera Kavasaki
Dvesta na sat, s Baštovanom pozadi"

Beogradski sindikat

STRIP: "MRAK" BOJANA REDŽIĆA

Ples linija

Hrabrost s kojom beogradski *System Comics* daruje srpskoj strip sceni osobine tržišta verujući da je moguće pomiriti dobro i komercijalno u devetoj umetnosti novi je kvalitet ovog izdavača. Kao kompromis zabave i, u pogledu likovnosti, visokog zanatskog umeća, *Mrak* Bojana Redžića predstavlja nezaobilazno mesto pomenute strategije.

Četvrti album *srpskog Uderzoa*, majstora dinamičke groteske, skup je sačinjen od 13 kratkih stripova u kojima su sadržane sve bitne odlike Redžine poetike: šokantna inverzija s početka se duhovito vraća u realni okvir (san mesara u kojem životinje kupuju ljudsko meso u *Preko leševa*, vlasnica javne kuće je muž papučić u *Noćnoj smeni*), kroz skeč se provlači metonimijska, često oksimoronska linija, koja završava u očekivanom obrtu ili slaboj metafori (novac od predsedničkog kandidata ide do kurve i čitavim prljavim lancem ponovo do njega u *Money Flow*, emotivni dželat piše roditeljima dželatima u *Zahvalnosti*, stopala-protagonisti u *Working Girlsu*) i sve je to propraćeno infantilnom klackalicom seks – smrt (*Sistematski pregled* prostitutki, neživljeni junak *Momo O, Momo!*).

Bez obzira na fascinantni ples debelih i tankih, glavnih i sporednih linija, promenu ritma i težišta crteža i tabli, marljiva preciznost u predstavljanju telesnosti kod Redžića brani logički poredak sveta. Naime, baš kao što u poslednjoj šali *Beogradski trougao* autor loša skraćenja u stripu o super-herojima pravda korektnim prenošenjem poza momaka s anatomskim anomalijama, Redžić je dosledno lojalan stvarnosti: pošto su sve varijante moguće u okviru zadatih postavki, on je samo realista licemernog sveta, hroničar svakodnevice koja se guši u sopstvenim nepravilnostima. Redžić je moralista u civilizaciji koja je još pre njega prokockala propisane vrednosti. Zbog toga se on smeje gorko, on je zgađen nad farisejstvom koje dotiče običan, radni svet, on podmeće obesno svoj profesionalizam u točak sveopšteg amaterizma.

Šteta je samo što boljim tekstovima i zapletima, te neiskorišćenim potencijalom kolorisanja, Bojan Redžić ne poentira kao vrhunski predstavnik ironijskog diskursa koji se neće potrošiti nakon prvog čitanja. ■

ZORAN PENEVSKI

DRUGAČIJI TRILER: *OTADŽBINA*

Pepeo bez bašte

Firer u Berlinu, Čerčil u izgnanstvu, a sve to 1964! Ovako je postavljena scena za Herisov vanserijski triler koji je pre svega moderni moralitet, priča o Zlu kao skrivenoj istini pompezne "otadžbinske" retorike

Poigravanje s mogućnostima *alternativne istorije* iliti metod šta-bi-bilo-da-je-bilo jedna je od književnih caka osobito dragih autorima SF-provenijencije; mogućnosti koje ovaj metod pruža ipak su daleko šire, a sama je ta stvar – to *preraspodeljivanje karata unazad* – nesumnjivo prenapučena filozofskim i metafizičkim konotacijama koje veštom i ambicioznom piscu (scenaristi, reziseru) pružaju nedogledne mogućnosti i nude izazove kojima je nemoguće oduprети se. Obično se izabe jedan trenutak u "reali dogođenom" istorijsko vremenu, i događanja od tle pa nadalje & ubudu će se "zakrive" na neku sasvim drugu stranu od one o kojoj svedoče udž benici istorije ili kolektivno epohalno pamćenje i iskustvo. Može se i nešto drugačije: kreirati više različitih opcija događanja, kojima je poslednji zajednički Koren U Vremenu ona tačka na kojoj su se dešavanja počela odvijati u različitim pravcima, obično zahvaljujući nekoj banalnoj sitnici koja je – eto nama neke vrste "teorije haosa" na delu! – promenila tok neke istorije, bilo opšte ili tek lične. Druga je stvar šta na kraju od svega toga ispadne: život je nekom majka, a nekom maćeha, pa tako neko, recimo, snimi barem gledljivu limunadesku kao *Sliding Doors*, a neko krajnje malerozan porodi *Balkanska pravila*! Na nešto "prizemnijem" nivou, ove vremensko-čvorišne zvrčke mogu pružiti makar bizarnu zabavu prožetu srsima "neutvrdivog" porekla: čitaocu/gledaocu nije baš svejedno kada se suoči sa "nedogođenom istorijom" koja po ubedljivosti i *verovatnosti* (*ostvarivosti*!) ne zaostaje za onom navodno Jedinom Stvarnom, onom u kojoj mislimo-da-živimo u trenutku ispisivanja ovih redova i u kojoj je, na primer, Džordž Buš Ml. predsednik SAD, Voyager 1 i 2 lete prema Ortovom oblaku na rubu Sunčevog sistema, a Aca se Lukas za to vreme (iliti *sinhrono*) zblanuto suočava s blago patafizičkim problemom Prazne Lične Karte...

Britanac Robert Heris – bračno stanje: zet Nika Hornbija! – svoj je valjda ponajbolji, desetak godina stari triler *Fatherland* (*Otadžbina*; preveo Aleksandar B. Nedeljković; Laguna, Beograd 2002) smestio upravo u jednu mračnu nikada-dogođenu-istoriju: u Hitlerov Berlin 1964! Wermacht & co. dobili su rat i pretvorili vasceli evropski stok (uključujući evropsku Rusiju) u svoje robovske kolonije, a Zapad (tj. vropsku uniju!) u manje više vazalske državice ko- pokorno mašu repom m se već sasvim omareli Hitler ljutito nakae. Hladni rat je ipak tu, brinite, ali vodi se izme- Vašingtona i Berlina; i *detant* je takoreći na pomolu, a za njega je najzaslužniji Jedan Od Kenedijevih, inače traljavo maskirani antisemita... Promenilo se, dakle, mnogo toga, ali neke stvari uvek ostaju iste! Napupele *jugend*-pionirke obeležavaju Firerov 75.rođendan. Čak i Bitlsi praše svoje rane hitove, što se u Nemačkoj drži tek *negroidnom dernjavom*. Deni Smiricki iz prekrasnih džezerskih knjiga Jozefa Škvoreckog snašao bi se u ovoj Herisovoj stvarnosti kao riba u akvarijumu.

Jedna naizgled rutinska istraga dovodi prestoničkog policijskog inspektora Ksavijera Marta (čiji je *background*, posve ironično, razvijan po uzoru na najtipičnije predstavnike američke *hard boiled* škole: rezignirani razvedeni usamljenik bez političkih ili bilo kojih drugih iluzija, ali sa i dalje raskravljivim Ljudskim Srcem koje ga ipak povuče da ne pitajući za cenu potraži pravdu, što će reći – nevolje) do nezamislivih otkrića koja će ne samo preobratiti/uništiti njegov dotadašnji život, nego će možda – to morate sami da otkrijete! – i da iznova napiše, da iz logorskog pepela rekonstruiše zatomljenu istoriju evropskog kontinenta od dolaska nacista na vlast. Heris tako čitaoca uvodi u vrtlog zbivanja u kojima se korak po korak razotkriva zlikovačka i nakazna suština jednog bestijalnog poretka koji je sve svoje monumentalne zločine zabašurio iza pompezne fasade i moći Ratnog Pobednika kojem se čak i "slobodni" ostatak sveta ulizuje uljuljkan famoznom "realpolitikom"... U ovoj je, dakle, alternativnoj istoriji Vinston Čerčil – *kao metafora*, pre svega – gubitnik i *istorijski magarac*, i živi zaboravljen u kanadskom izgnanstvu.

U veštini pisanja i poznavanju zakonitosti žanra Herisu je teško naći ozbiljnu mahanu: njegov je prikaz posleratnog, nikad-sagrađenog Berlina (modeliranog po *stvarnim* skicama Alberta Špera!) upravo fascinantan, kao i veština karakterizacije likova i građenja permanentne tenzije kojoj teško da može konkurisati bilo koji "realnoistorijski" *suspense*. Minuciozni mehanizam konstruisanja "alternativne istorije" tako je dobro zasnovan da su vrlo retka iskliznuća u proizvoljnost i neubedljivost; Heris je, uostalom, za potrebe ove knjige dugo okapao po najrazličitijim bibliotekama i arhivima, i mnogi su od likova romana "istorijske" ličnosti – osim što im je Heris promenio sudbine i produžio živote...

Radi se, dakle, o trileru najvišeg reda, ali to možda ne bi bilo "dovoljno" da *Fatherland* preporuči svakome ko, mimo kanonizovanih žanrova, traga za Dobrom Književnošću. *Otadžbina* je, međutim, žanrovski roman koliko i Pekićevo *Besnilo* – dakle sasvim, a ipak – nimalo! Odnosno, u pitanju je "visoka" književnost koja se razbaškarila u kaobajagi profanoj formi trilera na radost i jednog i drugog, uzbudljivi *moderni moralitet*, cinična – ne i nihilistička! – priča o Zlu sakrivenom iza standardnih rituala Moći i obožavanja paganskih idola Države i Nacije, koji tobože za Zlo "nisu sposobni", a ako i jesu, to se ne sme znati jer bi sasulo celu *otadžbinsku* koncepciju u paramparčad. O tom postepenom *ljuštenju kore iluzija* o "otadžbinskom", dovedenom do zlikovačkog apsurda u jednom manijakalnom režimu – kao o izborenoj slobodi koja se plaća najvišom cenom – pri/o/poveda Robert Heris u ovom romanu. Glavna hrana zla je zlo samo, zlo koje je toliko veliko, sistematsko i iznad svega sumanuto i besmisleno da "pristojni ljudi" naprosto odbijaju da poveruju da je "to sve baš tako" – blentavoj, ako već ne svesno hipokritskoj "objektivnosti" (toj velikoj boljci mišljenja o Zlu!) nekako se čini da je sve to ipak preterivanje i hladnoratovska propaganda... A oko Osvjenćima i Treblinke, oko Jasenovca i Manjače, *bašta* je izgažena, *pepeo* je rasprhnut, ali uvek će se naći neko da tu izoranu zemlju razgrne, da pronađe *trag zločina*, da razgrne mrak, da izroni skelet koji će svedočiti o poganoj naravi svake *otadžbine* koja, kao neki *dragstor-vampir*, neprestano veselo bubri sisajući ljudsku krv. ■

TEOFIL PANČIĆ

tv manijak

uklj ○
isklj ●

Lepenke u kostimima

Ponovo smo na televiziji BK svedočili propovedima premijera kojeg je nadahnuto intervjuisao gospodin urednik Marić. Bilo je pogleda iza kamere, bilo je šarolikih metafora, ali najviše su mi se dopali prilozi saradnika. Direktori beogadskih hotela potvrdili su da stranci k'o ludi dolaze da vide čudo od Srbije, troše pare i sklapaju poslove. To bi valjda bio prvi znak da će nam uskoro biti bolje. Drugi prilog nas je podsetio kako smo gorivo kupovali na kante, a danas lepo odemo na benzinsku pumpu i sipamo kol'ko hoćemo. Istini za volju, ni tada nisam imao za kantu goriva, već sam pazario na flašu (dvolitarku fante), ali ne pravim pitanje – zaista smo učinili korake od sedam milja. U jednom trenutku sam se uplašio da nam akteri emisije neće ukinuti struju na desetak minuta, tek da se podsetimo kako je biti u mraku restrikcija. Najlepše je svedočio anonimni građanin s brkovima, koji je tvrdio da se ne može porediti ono pre i ovo sad. Ispod njega je stajao potpis – potrošač. Momentalno sam se identifikovao jer mnogo volim kad mi se obraćaju sa – cenjeni potrošaču. Većina nas potrošača, što samo trošimo ono što nam neko drugi (čitaj, cenjena vlada) jedva namakne, ujedno smo i birači pa nam je poruka jasna.

Primetio sam da je protekle nedelje započeo opštenarodni televizijski povratak vinčanskoj tradiciji. Prvo su u emisiji "Fast" na BK predstavili rad jednog našeg modnog kreatora inspirisanog Lepenskim virom. OK, puniji modeli, praistorijska sverađajuća majka širokih bokova, sva u koži, nakićena praistorijskim nakitom. Kažu da je revija održana u Rimu uspela, ali kreator se već kod nas proslavio kreirajući ONU haljinu za Cecin koncert na Marakani. Kakav vremenski skok od 8000 godina! Taman kad sam pomislio da smo nadmašili krapinske praljude, eto ti izbora za Miss YU i Vesne Jugović. Opet Lepenke u kupaćim kostimima, opet vinčansko pismo, samo lepotica je ipak iz Valjeva. Zlobnike samo obaveštavam, jer znam šta će pomisliti – bila je tu i karika koja nedostaje, gospodin Lazanski, samo se nije kostimirao u praistorijskog ribolovca. Pravi čovek za ovu ulogu bio bi pre, recimo, gospodin Memedović, on voli da prvo upeca ribu, pa da je poljubi i onda vrati u vodu.

Da hevi metal (koji je od drevne Vinče stigao do Zaječara) nije mrtav, potvrdilo se u dva navrata tokom protekle nedelje. Studio B, novinarka Olja Skvo i metalci iz Smedereva, sve po propisu. Epska tematika, mračni tekstovi i beskrajne solaže. Drugi bend je Prozor iz Srpskog Sarajeva (valjda), a pjevač odeven u pršnjak od jareta bjelana što mu ga je đed zakl'o. Svoj muzički pravac definišu kao teretnu muziku, a ja se potpuno slažem s konstatacijom, jer u Bosni, teretan znači i smarajući. No lepo je kad se tradicija čuva i neguje, pogotovu kod mladih naraštaja. Zato sam ponosan gledao na RTS-u prenos s manifestacije "Radost Evrope". Klinci iz Istre nastupili su s gajdama, oni iz Hercegovine pjevali izvorne, Rusi ko Rusi – uvežbani i nakićeni, totalno profi, a Talijanima falili dečaci pa ih glumile devojčice. Ovoga puta niko decu nije vodio u Beli kabinet, niko nije pokušavao da predsedniku natakne šešir na glavu, klinci su se družili i razmenili adrese – pa šta bude.

Za kraj, omiljena TV reklama za proteklu nedelju nudi nam fantastični set za pohovanje. Postoji trend da se u telešopovima pojavljuju po dve cice koje se dopunjuju k'o u recitatorskoj sekciji. Ključna reč za Srbiju je – pohovanje, pa je izgleda bilo neophodno smisliti neki džirlo i olakšati posao domaćicama. Ove cice u reklami samo blebeću, a nijedna da uprlja ruke, ali kažu da u te posude može da se smesti i koštunjavo voće. Ovim detaljem se ozbiljno ušlo u političke vode jer se insinuira veza između pohovanja i jednog od predsedničkih kandidata. Naglašavam osećanje blaženstva koje navodno ovaj proizvod donosi pri teretnom procesu pohovanja. Skoro da je dostignuta zen mudrost jedne reklame iz mog detinjstva koja je preporučivala anatomske cipele za tzv. radne žene –"svaki teret može lagan biti kad ti noge borosana štiti"! ■

DRAGAN ILIĆ

Reč o delu

KNJIGE

Bič usamljenosti

Irvin D. Jalom: **KAD JE NIČE PLAKAO**, Beograd, Plato, 2002, prevela *Olivera Živanović*

Ni posle svih društvenih promena koje uvode i obezbeđuju slobodnije ponašanje ne bi bilo manje iznenađenje da neki filozof, ili barem profesor filozofije, pristane da se slika kako vuče kola dok nad njim bičem zamahuje mlada, lepa žena, naročito ako je studentkinja. Ipak, Niče je, prihvatajući svog prijatelja Pola Rea u isti jaram kojim upravlja čuvena intelektualna zavodnica Lu Salome, upravo to učinio. Stvar je dovoljno izazovna, pa čak i zagonetna, da premašuje neku uobičajenu predstavu o opčinjenosti i zanosu. Ima u njoj nešto više literarno nego biografsko, nekmoli filozofsko.

S druge strane, poznato je da su se Niče i Frojd – a Lu Salome će nedugo posle te fotografije biti jednako fatalan izazov i u krugu psihoanalitičara – sreli u svojoj lektiri, pre svega čitajući Šopenhauera, ali isto tako i Dostojevskog, Šekspira i grčke tragedije. Napokon, i jedan i drugi otkrivali su jednu dublju stranu čovekove ličnosti, ono zatamnjeno svojstvo duše i karaktera koje pokreće sve strasti i odlučujuće utiče na čovekovo mišljenje i delanje. Iz dva različita ugla oni su potresli duhovnu istoriju čovečanstva na svršetku XIX veka i svojim uvidima, ali i osobenim stilom, otvorili nove mogućnosti razumevanja i razmišljanja, tumačenja i samosaznanja.

Dovoljno je, prema tome, zamisliti ova dva susreta, jedan stvarni i jedan duhovni, pa da se ukaže široko polje mogućnosti od kojih lako nastaje zanimljiva priča. Upravo to nastoji da postigne parabiografski roman Irvina Jaloma, profesora psihijatrije na Stenfordu. Jalom je, oslanjajući se na ono što se moglo dogoditi, "dogradio" i mistifikovao 1882. godinu šaljući Ničea u Beč da spas od nepodnošljive, psihotične usamljenosti potraži u začecima psihoanalitičke procedure koju uvodi Frojdov men- ▶

tor i prethodnik, doktor Jozef Brojer. Frojd ostaje u drugom planu, ali je utkan u priču tako što se naslućuje da će se iz ovog slučaja i analize izroditi nešto posebno. To je efektno rešenje, kao što je dobro zamišljen, premda ne i tako uspešno realizovan, obrt u kojem Niče analizira Brojera pokazujući dvostruko delovanje psihoanalize. Ako nije stvaran, nego moguć, ovaj događaj koji je Jalom strpljivo izgradio i popunio biografskim materijalom, sa stanovište duhovne istorije uverljiviji je nego da se zbilja odigrao. Jedino je rasplet u jednostavnosti samosaznanja manje uzbudljiv no što bi to ideje nihilizma obezbeđivale, ali Jalom je psihijatar, zar ne. Utoliko je više na strani duše nego duha, pa i Ničeovu figuru mora da okuje u razmere ljudske patnje više nego prometejske i sokratovske filozofske misli.

Neki bolji znalac is–torije filozofije i psihoanalize mogao bi da očekuje više, a neko čiji je pogled na književni doprinos i filozofiji i psihoanalizi oblikovan ne samo između Zveva i Prusta, Dostojevskog i Mana ili Kafke i Beketa nego u celini onoga što nude klasici svetske književnosti mogao bi da traži više pripovedačkog dara no što ga Jalom ima. Ipak, ovaj američki profesor ume da priča i priču učini zanimljivom, a to što je jednostavan i poučan, može biti i vrlina ove knjige za onoga ko se u stvarima nihilizma i psihoanalize ne razabire sasvim. Naprotiv, upravo će taj čitalac, ostavljen da luta između ljubavi i odbojnosti, želje i strasti, potrebe i osujećenosti, između drame samorazumevanja i pretumačivanja čitave istorije mišljenja, moći da u ovoj lektiri pronađe neku vrstu uvoda u jedno povlašćeno polje duhovne istorije čovečanstva u kojem uvek ima mesta za onoga ko traga i stremi, kojem običnost običnog nije dovoljna.

Roman *Kad je Niče plakao* zato je već posle nekoliko nedelja postao jedna od najbolje prodavanih knjiga u našim knjižarama, što samo pokazuje da nije jedini put do bestselera kroz skandal i trač ili kroz uporno medijsko uzdizanje nekih izobličenih i priprostih osoba koje su nešto načule i baš bi htele da budu fam fatal, a još bi i da pišu. Prosvećujuće dejstvo priče i pričanja neka je vrsta pomoći da se čitalac zaštiti i istovremeno slika jednog drugačijeg izdavačkog usmerenja.

ALEKSANDAR JERKOV

FILM

Izgubljeni ključ

FATALNA ŽENA; Režija: *Brajan de Palma*; Uloge: *Rebeka Romejn-Stamos, Antonio Banderas, Piter Kojoti*

Nije za svaki film bitno ko je pisao scenario, ko je bio direktor fotografije, ko je radio muziku, ko scenografiju, a ko kostim. Za ovaj, međutim, jeste. U svoj svojoj smelosti, svojstvenoj valjda već dokazanim ljudima u ozbiljnijim godinama, jedan reditelj pravi jedan film kakav je, evidentno, oduvek želeo da napravi. Što svakako ne znači da su *Opsesija, Keri, Obučena da ubije, Pucanj nije brisan, Dublerka ili Karlitov put* bili tezge smuljane preko volje. Već samo da *je Fatalna žena* esencija onog vrtoglavog duha koji priziva zvuk tog imena. De Palma.

Scenario je, onda, pisao sam. Sklopio je priču dovoljno dramaturški komplikovanu da vas drži u uverenju da je priča ono što pratite. Priču dovoljno poznatu i dovoljno arhetipsku, da je u stanju da ponese sav intuitivno-emotivni bagaž s kojim je reditelj u stanju da se pojavi. A on je veliki putnik. S tim u vezi, sklopio je, tačno, priču dovoljno banalnu u svom toku i dovoljno jasnu u svom ishodištu da, u trenutku pristajanja u luku, svako jednostavno mora da zna da je cela stvar sa pričom služila samo tome da ga navede na krivi put. Jer je odgledao san. A nije se bunio zbog "umetničarenja". To je, najzad, De Palmin recept. Onaj koji ga je napravio. Čovekom koji, filozofskom terminologijom – "vrši zamenu teza". Svakodnevnim rečnikom – on "prodaje rog za sveću". Poetskim jezikom – to je onaj koji "prodaje muda za bubrege". Filmskim slengom – "čist genije".

Kao takav, on potkrada samog sebe (završno sa *Nemogućom misijom*), i priseća se Linčovih momenata (zaključno sa *Mulholland Dr.*), gleda sapunske opere i čita Pirandela. Zatim poziva Tjerija Arbogasta, direktora fotografije kog se sećamo po *Profesionalcu, Apartmanu, Petom elementu* i *Jovanki Orleanki* (a neki od nas i po *Crnom mačoru*, a *beloj mački*). Kao Besonov stalni snimatelj, on je imao prilike da prođe kroz sito i rešeto, dakle kroz Francusku i Holivud, nije mu međutim data prilika da omane, i tako je dobio priliku da postane vlasnik onog najređeg na savremenoj snimateljskoj sceni – stila. Svog, ličnog. Kako je isti u dobroj meri iznikao iz vizuelnih uzora koje deli s De Palmom, tu i tamo kroz film proleti dobri Hičkokov duh. Sleti niz neki gelender ili promakne nekim liftom ili se baci s nekog stepeništa. Koja, uzgred budi rečeno, s nepodnošljivom lakoćom podseća na stepeništa Mimunijevog *Apartmana*. Slučajno najboljeg francuskog filma poslednjih mnogo, mnogo godina. Koji je slučajno posveta Hičkoku. I koji je slučajno snimio Arbogast.

Muziku, u skladu s misterioznim okolnostima koje se naslućuju, potpisuje Ruiči Sakamoto. Zavese se, tako, dižu: u lepljivom, zanosnom *noir* poretku, koji je tako veliki luksuz za intuitivno-minimalistički, emocionalno-ekonomični *kredo* novog-novog holivudskog filma, tu je dugonoga lepotica (Romejn) mračnog pogleda ispod lelujavih trepavica. Tu je Kanski festival i, prigodno ironično, stvarne zvezde "festivalskog filma" (Režis Varnije i Sandrin Boner), tu su dijamanti, top-model i pljačka. Tu je lezbejska veza, tu je dvojni identitet, tu je naivni *paparazzo* u svom svom budalastom sjaju (Banderas), tu je muž diplomata (Kojoti) i osvetnici iz prošlosti. Tu su mostovi, dokovi, tamne naočare, svilene marame, krzna, visoke, visoke potpetice, i pištolj, i voajerski prizori i čipka i podvezice, i kamera koja traga kroz hodnike. I špicaste čizme *military style*, u kompletu sa šorcem, košuljom, kapom i torbom. I proklete koincidencije koje vode De Palminom opsesivnom izgubljenom ključu: iskupljenju.

Ni u jednom trenutku, tako, ništa nije bilo do priče. Nikad, nikad nije bilo do obrta ili preokreta. Niti do "iznenađenja" ili do triler-pasaža. Iako je svega toga, duž filma i unaokolo, bilo. Uvek je, a naročito ovoga puta, sa De Palmom bilo do opsesije. Njegova je opsesija patnjom i uživanjem, i njegova je opsesija božanskom kaznom i iskupljenjem. Njegova je večita potraga za mehanizmom greške i mehanizmom vraćanja procesa unazad. Tako, čak i sa ženom koja ne zrači kako bi morala da zrači (tj. Romejn), čak i sa čovekom (tj. Banderas) koji je smrt za stil (tj., uslovno, *noir*), De Palmin eklek-

tični instinkt i autentična vizija kreiraju ultimativnu *Fatalnu ženu* za ovaj zlosrećni vek. Pomalo zbunjenu, ne baš prepametnu, malo previše patetičnu, ali previše spretnu, pomalo nadahnutu sapunskom operom, pomalo autističnu, malo previše bogatu, previše očajnu i predugih nogu. U onom večnom vrtlogu, s onom večnom tragikom ispod šiški.

MAJA UZELAC

IZLOŽBE

Jezički kodovi

SIGNPOSTS – *Lana Vasiljević;* Galerija Remont, 23. septembar – 4. oktobar 2002. godine 43. oktobarski salon, Pedagoški muzej, 10. oktobar – 27. oktobar 2002. godine

"Postao sam kolekcionar još od svojih prvih dužih putovanja. Sakupljam reči, ponavljajući ih svakodnevno, u različitim okolnostima. Pokušavam da zamislim znak koji bi me podstakao na razmišljanje o sopstvenom odnosu prema nekim svakodnevnim temama, koje formulisane u sklopu odabranih reči postaju višeznačne za individualna tumačenja. Otkrivam kombinacije koje u nekim prethodnim konstelacijama nisu bile u dodiru. Tragam za idealnim skladom (koji, naravno, na kraju uvek ostaje subjektivan) bez pretenzije da time pošaljem još jednu poruku u javnost…"

Izložbom *Signposts* u Galeriji Remont Lana Vasiljević nam predstavlja seriju objekata realizovanih tokom ove godine u okviru saradnje s programom Kultur Kontakt iz Beča. Pomenuti objekti predstavljaju kombinaciju različitih tehnika izvedbe, jezičkih i društvenih kodova, otvaraju pitanje funkcionisanja umetničkog dela, s jedne strane, u galerijskom i, s druge strane, u otvorenom prostoru… Nakon Galerije Remont, od 10. do 31. oktobra ovi radovi će biti izloženi u Pedagoškom muzeju u Beogradu u okviru 43. oktobarskog salona.

U zamračenoj galeriji prikazana su tri objekta rađena u tehnici klirit (pleksiglas). Klirit je presvučen specijalnom folijom, perforiran određenim tekstom. Neonsko osvetljenje unutar rada daje svetlosnu dimenziju objektima i osvetljava fotografije koje su, takođe, unutar objekata. Kada je osvetljenje isključeno, specijalna folija funkcioniše kao ogledalo, na kojem posmatrač čita određeni termin (urezan u posmatračev lik u ogledalu!): *joy* objekat nam predstavlja radosnu devojčicu koja se igra u bazenu; *usual route* – četiri lutke spojene kao propelerski perpetuum mobile, dok objekat *waiting area* prikazuje jednu praznu stolicu u prozorskom ragastovu.

Do pre dve nedelje, moram priznati, nisam mnogo obraćao pažnju na saobraćajne znake. *Jaywalking* mi je bio omiljena zabava... A onda me je jedan uniformisani gospodin naterao da promenim zabavu. Sada gledam semafore i "uživam" u izgubljenom vremenu. Iako postoji desetak različitih vrsta semafora u Beogradu, to nisu preterano zanimljivi objekti. Semaforska signalizacija, kao i svaki drugi oficijalni sistem, šalje poruke od nepromenljivih znakova. Onda pogled odluta ka reklamnim plakatima i panoima, neoficijalnim sistemima znakova. Negde na sredini između ova dva sistema nalazi se sistem znakova *Signposts* Lane Vasiljević.

Signposts, dakle, imaju hibridnu formu saobraćajnih/reklamnih znakova, a bave se temama *joy, usual route* i *waiting area*. Kako objašnjava umetnica, pomenuti radovi su "segment većeg projekta koji će, osim njih, sadržavati i sledeće teme – *local color / isolation / modern living / timeless / flux / entropy / tacit agreement / madness / daydream / loneliness / backlash / travelo*gue… Oni su makete za buduće 'znakove' koji bi trebalo da stoje u javnom prostoru".

Ferdinand de Sosir zasniva semiologiju kao „nauku koja proučava život znakova u društvenom životu". U objektima Lane Vasiljević, uz društvene, i lingvistički kodovi predstavljaju smernicu kojom se kreće autorka. U vremenu sve težeg određenja identiteta, pomoću popularnih termina ona daje oznaku (tj. *brand*) osećanjima, definiše pojedine pojmove kao markantne za karakteristične fenomene naše svakodnevice. Ako pretpostavimo da bilbordi, saobraćajni znaci i grafiti manifestno predstavljaju određene pojmove, *Signposts* Lane Vasiljević, kada bude izložen na otvorenom prostoru, vrlo lako može da se uklopi u pomenuti način komunikacije. ■

SLOBODAN JOVANOVIĆ

SCENA

Gostovanje Eduarda Kadave

U organizaciji Beogradskog kruga i Multimedijalnog instituta iz Zagreba, u Beogradu gostuje američki filozof, teoretičar književnosti, profesor na Univerzitetu u Prinstonu, Eduardo Kadava. Profesor Kadava je doktorirao na temi: *Emerson i institucija Američkog pisma.* Objavio je knjige: *Ko dolazi posle subjekta?* (1991) (sa Piterom Konorom i Žan-Likom Nansijem): *Emerson i klime istorije* (1997): *Reči svetlosti: teze o fotografiji istorije* (2000): *Pismo oka: Eseji Euđenija Donata* (2003).

U ponedeljak, u Muzeju savremene umetnosti održana je promocija Kadavine knjige *Reči svetlosti*: *teze o fotografiji istorije*, koju je objavio Beogradski krug. Nakon promocije profesor Kadava je održao predavanje na temu *Čitanje s dlana: Priručnik smrti Fazala Šeika.* Nakon gostovanja u Beogradu, profesor Kadava će sa istim programom nastupiti u Multimedijalnom institutu u Zagrebu, koji je zapravo kopartner u realizaciji našeg projekta Demokratski seminari 2001/2002.

Prvi festival električnog filma

U Pogonu Doma omladine, u petak 11. oktobra u 20h biće prikazana selekcija low-fi filmova sa ovogodišnjeg 1. srbijanskog festivala električnog filma, koji je održan u Barutani u avgustu. Prvi SFEF je svojevrstan nastavak Jugoslovenskog festivala jeftinog filma, koji je do prošle godine promovisao domaću low-fi produkciju u Subotici.

Na SFEF-u je prikazano četrdesetak filmova od kojih se 16, ovenčanih nagradama i titulama poput "ajatolah električnog filma", "patrijarh električnog filma", "mahatma električnog filma" i sličnim, našlo u ovoj odabranoj selekciji koja će, kao i do sada, predstavljati LOW-FI VIDEO scenu u zemlji i inostranstvu.

Žiri u sastavu Dinko Tucaković, reditelj, Rastko Ćirić, animator i ilustrator, Miša Savić, kompozitor, Ivana Ćirica, novinar TV B92, Aleksandar Vasiljević, muzičar, i Milan Pavlović, ilustrator, dodelio je preko 20 nagrada podržavši tako ideju nezavisne, jeftine produkcije u domaćem kratkometražnom filmu.

Ovaj program već je premijerno prikazan u Negotinu, u Berlinu na festivalu Balkan Black Box, a najavljene su i projekcije u Kragujevcu i Padovi.

Bonus film večeri je američki film reditelja Bila Brauna *Rozvel*.

REUTERS

IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI

Povratak nacionalnih stranaka

Iako je uoči izbora izgledalo da međunarodna zajednica neće podržati ratni trolist SDA–HDZ–SDS, te da će se BiH naći u svojevrsnoj izolaciji, izgleda da će se ovoga puta vlast formirati uz znatno manje pritisaka

U Bosni i Hercegovini su završeni još jedni izbori, čak sedmi od završetka rata. Razlog ovakve učestalosti izbornog procesa je želja međunarodne zajednice da se bržom izmjenom vlasti nađe optimalni modus za prevazilaženje brojnih nacionalnih i ekonomskih problema koje ona sama, svojim skoro protektorskim djelovanjem, nije u stanju riješiti.

Ove izbore karakteriše nekoliko važnih činjenica. Prvo, njihov rezultat koji se, uopšteno rečeno, svodi na to da su u Federaciji BiH pobijedile takozvane tvrde nacionalne stranke, dok je u Republici Srpskoj Srpska demokratska stranka (SDS) ostala najjača partija, ali je veliki napredak ostvarila Stranka nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) nekadašnjeg premijera Republike Srpske Milorada Dodika, što neki tumače napretkom umjerenih snaga u ovom entitetu. Druga karakteristika je da je odziv na izborima bio izuzetno mali. U Republici Srpskoj 51, a u Federaciji BiH 54 posto. No, što je još važnije, svi su jednoglasni da su mladi potpuno apstinirali na izborima. U brojnim TV izvještajima s glasanja vidjele su se destine redova od isključivo starih glasača. Po podacima organizacija za njihovo praćenje, od izašlih na izbore, čak 75 posto čini populacija starija od 40 godina.

ZAMOR: Razlog slabom odzivu glasača, a posebno mladih, jeste zamorenost gotovo kontinuiranim izbornim kampanjama i gomilom neispunjenih obećanja, višemanje istih političara i partija. Ovi izbori su specifični i zbog toga što su prvi koje organizuju domaće vlasti, pri čemu se poslanici i predsjednički kandidati biraju na četiri godine. I na kraju, što je iznimno važno, izbori postavljaju temelj jedne nove Bosne i Hercegovine koja treba da se bazira na ravnopravnosti svih triju naroda na svakom dijelu njene teritorije. Shodno odluci o konstitutivnosti svih triju naroda u oba entiteta, vraćen je strogi princip nacionalnog ključa i u entitetskim vlastima. To znači da će, bez obzira na izborne rezultate, u Vladi RS od 16 ministara, samo osam biti Srbi. U Vladi FBiH sedam ministara će biti Bošnjaci, pet Hrvati, tri Srbi, dok će jedan biti iz reda ostalih. Na ovaj način je onemogućeno da i jedan narod u najvišoj zakonodavnoj vlasti ima preko 51 posto, te se računa da će to doprinijeti manje radikalnim nacionalnim odlukama, jer da bi se nešto izglasalo, relativna nacionalna većina mora obezbijediti pristanak barem još jednog ministra.

Za Federaciju BiH je značajno ukrupnjavanje političke scene. Status parlamentarnih partija izgubile su Nova hrvatska incijativa, Liberalna stranka i Građanska demokratska stranka, koje su godinama bile jezičak na vagi i učestvovale u svim vlastima – od vremena SDA do zadnje vladavine SDP-a. U Republici Srpskoj su se u parlament uspjeli "ugurati" i Srpska radikalna stranka, Socijalistička partija i Demokratski narodni savez koji su jedva prešli neophodni cenzus od tri posto.

NIJE KORAK NAZAD: Visoki predstavnik međunarodne zajednice u BiH Pedi Ešdaun prokomentarisao je rezulate izbora ocenom da sadašnja vlast u oba entiteta nije učinila dovoljno i da je sada kažnjena. Međutim, dodao je da ne smatra kako je Bosna i Hercegovina načinila korak nazad te je izrazio nadu da će se proces reformi nastaviti, odbivši pri tome da kaže hoće li se međunarodna zajednica angažovati oko stvaranja koalicija po svojoj volji.

Pad popularnosti vladajuće koalicije u Federaciji BiH Alijanse za promjene nije u tome što nije izvršila dovoljno snažne reforme. Naprotiv. Alijansa je, sarađujući sa PDP-om na državnom nivou, jačanjem državnih institucija razjedinjenu Bosnu i Hercegovinu makar malo učinila državom. Zahvaljujući njoj i donošenju brojnih sistemskih zakona, BiH je postala članicom Vijeća Evrope. Da bi se bolje shvatila situacija, nužno je napomenuti da je Alijansa za promjene široka koalicija devet prilično raznolikih političkih partija koje su svojim udruživanjem skinule s vlasti desetogodišnju vladavinu SDA i HDZ-a koji su zbog svoje isključivosti bili na meti međunarodne zajednice. Dvije najjače partije Alijanse su bile Socijaldemokratska partija (SDP) i Stranka za BiH. Hrvatsku komponentu vlasti su obavljali predstavnici manjih hrvatskih stranaka koje su ovom koalicijom istisnule iz vlasti HDZ, partiju koja je dobila čak 70 posto glasova Hrvata. Široka lepeza neusaglašenih interesa u vladajućoj koaliciji koji su remetili skladnost ovakve vlasti sigurno je razlog gubljenja povjerenja birača.

Nakon terorističkog napada na SAD 11. septembra, Bosna i Hercegovina je pristupila koaliciji za borbu protiv terorizma. S obzirom na to da relativnu većinu u BiH čine Bošnjaci, američka vlada je ovu državu posmatrala s nešto većom pažnjom. Izvršeni su snažni pritisci da se pohapse brojni naturalizovani Bosanci arapskog porijekla koji su nakon borbe na strani Bošnjaka u ratu ostali u BiH i primili bosanskohercegovačko državljanstvo. Pored njih, na udaru bosanskohercegovačke vlasti bile su i razne domaće i strane islamske organizacije koje su s više ili manje osnova bile osumnjičene za vezu s međunarodnom terorističkom mrežom.

TERORISTI I KRIMINALCI: Međutim, ovu situaciju je izvrsno iskoristila SDA, koja inače u svom programu ima snažan nacionalni pa čak i religijski naboj. Svoju izbornu kampanju bazirala je na tome da je sadašnja vlast, a posebno njen predvodnik – ljevičarski SDP, izdao nacionalne interese i uključio se u antimuslimansku kampanju. Naravno, SDA u čitavoj toj priči nije protiv saradnje sa Sjedinjenim Državama i borbe protiv terorizma, ali smatra da je reakcija domaćih vlasti bila previše oštra i "da se čitav posao morao uraditi s više senzibiliteta". Slične metode SDA je primijenila i kod nastojanja vlasti da se obračuna s kriminalom, zločinima, korupcijom i razriješi misteriju enormnog bogaćenja pojedinih osoba za vrijeme i neposredno nakon rata. I SDA i njoj bliski mediji su se posebno obrušili na SDP prebacujući mu da želi da ocrni odbrambeni rat i ljude koji su se borili za opstanak Bosne.

Kada je u pitanju hrvatski nacionalni korpus, HDZ je pomeo sve pred sobom i postao jedina hrvatska parlamentarna stranka u BiH. Velika većina Hrvata nije mogla otrpjeti participaciju manjih hrvatskih partija u vlasti bez skoro ikakve podrške birača, što je bio rezultat izbornog inžinjeringa.

Dvostruko veći uspjeh SNSD-a u Republici Srpskoj u odnosu na prošle izbore je rezultat činjenice da je njegov predsjednik Milorad Dodik u vrhu stranke okupio sposobne političare i privrednike koji su uspješno balansirali između nacionalnih težnji Srba u BiH i potrebe za saradnjom sa svima, isključivo radi ekonomskog napretka.

MEŠETARENJE: Jačanju nacionalne opcije i u Federaciji BiH i Republici Srpskoj pridonio je i Vojislav Koštunica, predsjednik SR Jugoslavije, koji je na jednom predizbornom skupu svoje stranke rekao da je "Republika Srpska privremeno odvojena od Srbije". Nacionalne bošnjačke stranke su ovu izjavu iskoristile za žestoke napade na vlasti u SRJ, optužujući ih da se ne razlikuju od režima Slobodana Miloševića. Stranke, a posebno one tvrdonacionalne u Republici Srpskoj, ovakvu reakciju bošnjačkih partija koristile su da dokažu kako Bošnjaci nastoje da ukinu Republiku Srpsku. Krenule su optužbe ko je za šta kriv u ratu, ko je najviše krao, gdje vlada najveća demokratija... Posebno osjetljiva problematika je ustavno uređenje BiH. Mnoge bošnjačke partije postavile su zahtjev da se Republika Srpska ukine jer su u njoj Bošnjaci i Hrvati neravnopravni.

GUBITNIK: Zlatko Lagumdžija

Odgovor srpske strane sastojao se u tome da entiteti što manje nadležnosti trebaju da prenesu na centralnu vlast jer, kako se tvrdi, kroz nju Bošnjaci žele da ostvare unitarističke težnje. Jasno je da ovakvo mešetarenje s takozvanim nacionalnim interesima uzrokuje homogenizaciju ljudi oko tvrdih nacionalnih stranaka.

Iako je uoči izbora izgledalo da međunarodna zajednica neće podržati ratni trolist SDA–HDZ–SDS, te da će se BiH naći u svojevrsnoj izolaciji, izgleda da će se ovoga puta vlast formirati uz znatno manje pritisaka. Visoki predstavnik Pedi Ešdaun rekao je da ne smatra pobjedu nacionalnih stranaka korakom unazad i da ovo nije 1991. godina. Naglasio je da će se vlast i partije cijeni-

Rezultati

U ponedjeljak u popodnevnim satima Izborna komisija je objavila preliminarne rezultate izbora u BiH koji se baziraju na 93 posto obrađenog materijala u Federaciji BiH i 100 posto u Republici Srpskoj. Do trenutka slanja teksta (utorak popodne) još nisu saopšteni puni rezultati. Situacija je potpuno jasna kada su u pitanju srpski i hrvatski član Predsjedništva BiH – to su Mirko Šarović iz SDS-a i Dragan Čović iz HDZ-a, dok se tijesna borba vodi između Sulejmana Tihića iz SDA, koji je u prednosti od nepunih dva posto nad Harisom Silajdžićem. Neprebrojanih sedam posto glasova će odlučiti pobjednika. Novi predsjednik Republike Srpske je Dragan Čavić iz SDS-a. Najveći broj glasova za Parlament BiH iz Federacije dobila je SDA (31,98 posto), a slijede je HDZ, SDP i Stranka za BiH s gotovo istim brojem glasova. Ostale stranke nisu prešle izborni prag. Iz Republike Srpske najviše glasova dobio je SDS (37 posto) ispred SNSD-a (24,8 posto) i PDP-a (11,3 posto). Sličan omjer glasova je i za entitetske parlamente.

ti po djelima, a ne po imenima, što se ovdje tumači i spremnošću za prihvatanje SDS-a kao partnera.

IPAK ZAOKRET: Ešdaunova opservacija, čini se, potpuno je na mjestu. Sve tri nacionalne partije načinile su snažan zaokret koji je postao posebno vidljiv u predizbornoj kampanji, gdje se dobro pazilo šta da se kaže i da se niko ne uvrijedi. Nakon izbora u javnim izjavama Dragan Kalinić, predsjednik SDS-a, je Bosnu i Hercegovinu spomenuo više puta nego vjerovatno svih proteklih ratnih i poslijeratnih godina zajedno. Naglasio je da pobjeda nacionalnih partija u cijeloj zemlji znači novi kvalitet za Bosnu i Hercegovinu, koja sada može očekivati pravi progres. Slično smatra i HDZ, a njegov novi član Predsjedništva BiH Dragan Čović najavljuje izuzetnu saradnju u kolektivnom šefu države.

Međutim, u BiH niko neće moći samostalno vladati i već su počele spekulacije o budućim koalicijama. Izborni rezultat HDZ-a i SDA omogućava im da, ulaskom u koaliciju imaju natpolovičnu većinu u federalnom parlamentu. Hasan Muratović, šef izbornog štaba SDA, rekao je da je njegova partija otvorena i za saradnju sa Strankom za BiH, pa čak i za ekspertnu vladu, ako bude potrebe.

U Republici Srpskoj je više kombinacija u igri i moglo bi se desiti da SDS, iako pojedinačno najjači, ne bude u vlasti. Tome je najviše zaslužan izuzetan uspjeh SNSD-a, jer bi ulaskom u koaliciju s PDP-om i još dvjema partijama koje su prešle izborni prag, mogli da sastave vladu. Imajući ovo u vidu, Dragan Kalinić je u ime SDS-a već ponudio stvaranje, kako je rekao, Alijanse za Republiku Srpsku, koja bi oformila vladu od svih parlamentarnih srpskih partija. Međutim, Milorad Dodik je odmah odbio takvu mogućnost rekavši da je "nemoguće uspješno sarađivati s SDS-om" i da bi tolika koalicija bila kontraproduktivna. Istovremeno je ponudio koaliciju Mladenu Ivaniću i PDP-u, što je za mnoge bilo očekivano. Ivanić je odgovorio da će se ponuda razmotriti, ali da je suviše teških riječi palo u zadnje vrijeme da bi se takav savez mogao glatko napraviti.

Jednoglasna je ocjena da u BiH ovi izbori neće donijeti radikalne promjene jer međunarodna zajednica, posebno preko institucije visokog predstavnika, čvrsto gospodari zemljom. Nijedna partija neće, barem javno, moći insistirati na svojim maksimalističkim težnjama. Izvjesno je da će SDA insistirati na ukidanju entiteta i stvaranju neke vrste unitarne Bosne, ali da će međunarodna zajednica povući granicu tako da ovi zahtjevi budu samo prijetnja rukovodstvu Republike Srpske da napravi istinsku demokratizaciju entiteta i obezbijedi suštinsku ravnopravnost Bošnjaka i Hrvata u njemu.

RADENKO UDOVIČIĆ

REUTERS

AMERIČKE MUKE SA SADAMOM

Puč, atentat ili rat

Sada su američki eksperti i zvaničnici kako Bušove tako i Klintonove administracije saglasni da je puč neminovan, ali samo ako je neminovna i vojna intervencija. Ili, makar, ako SAD uspeju da ostave takav utisak

Sudeći po izjavama američkih zvaničnika, Bušova administracija proračunala je da ima mnogo jeftinijih načina da irački predsednik Sadam Husein bude uklonjen s vlasti od ratovanja koje bi, prema većini procena, koštalo desetine milijardi dolara. Odgovarajući nedavno na pitanje koliko bi koštala američka intervencija protiv iračkog režima, portparol Bele kuće Ari Flajšer je izjavio: "Karta u jednom smeru košta znatno manje od rata. A jedan metak i mnogo manje, pod uslovom da se toga prihvate sami Iračani."

Portparol Bele kuće aludirao je na sve glasnije spekulacije da irački diktator verovatno ne bi ni dočekao udar američke vojne sile. Sadam Husein već je demonstrirao da se ni za živu glavu neće odreći hemijskog i biološkog oružja, pa bi pokušaj Amerike da bude razoružan na silu mogao, prema procenama američkih obaveštajnih struktura, proizvesti dva ishoda. Oba bi podjednako zadovoljila administraciju SAD: Sadam Husein bio bi ili primoran da izbegne iz zemlje ili bi mu neko iz njegovih redova sasuo "srebrni metak" u čelo.

DEO VOJNOG PLANA: Ari Flajšer zapravo je samo ponovio priželjkivanja koja je nešto ranije izneo američki sekretar za odbranu Donald Ramsfeld obraćajući se Komitetu za naoružanje američkog Kongresa: "Sadam Husein mogao bi da shvati da mu je budućnost ograničena i da odluči da ode. Drugi način bio bi da se ubedi dovoljno ljudi u Iraku da bi svet bio mnogo bolji bez njegovog režima i da sami odluče da ga smene." Međutim, podsticanje Iračana na puč ili čak ubistvo njihovog predsednika nipošto ne znači da je zveket oružja u Vašingtonu naprasno utihnuo. Ispostavilo se da ove reči nisu puko priželjkivanje najratobornijih američkih zvaničnika, već

KO JE POZIRAO: Sadam Husein kao inspiracija umetnika

sastavni deo vojnih operacija i planova SAD. "Vašington post" iznosi verovanje obaveštajnih eksperata da bi ljudi iz najužeg Sadamovog okruženja izveli puč, ne čekajući da ijedan američki vojnik stupi na iračko tlo. "Neko bi već doneo takvu odluku i proizveo puč", tvrdi za američki dnevnik bivši visoki službenik CIA s dobrim vezama u američkim obaveštajnim krugovima. Treba podsetiti na činjenicu da CIA odavno računa s najjeftinijim načinom da se Sadam ukloni s vlasti – da to učine sami Iračani, bilo da ga prognaju bilo da ga neko iz njegovih redova ubije, i da takav ishod CIA aktivno podstiče. Osnažene su pomoć i podrška opozicionim grupama i snagama, kako u Iraku tako i van njega, naročito odbeglim bivšim oficirima. Međutim, obaveštajni eksperti koji godinama temeljno rade na slučaju "Sadam", uključujući i direktora Agencije Džordža Teneta, upozoravaju da najpoželjniji ishod ima male šanse bez snažne i odlučne vojne pretnje. Poznato je da je Sadam Husein, i sâm nekada vešt pripadnik iračke tajne policije, paranoičan do krajnosti i da se nije libio da ubije ili protera ni članove svoje uže porodice na najmanju sumnju da njihova lojalnost nije bezgranična. Upravo je zato neophodno, ističu obaveštajni eksperti za "Vašington post", da osobe iz najužeg Sadamovog okruženja imaju čvrsta uveravanja da je "plava konjica" spremna da pritekne u pomoć i dovrši posao ako nešto krene naopako. Pogotovo ako se ima u vidu da je Amerika ranije već ostavljala na cedilu one koji su se digli na ustanak protiv iračkog režima. Najsvežije sećanje svakako je slučaj iračkih Kurda, populacije od koje se očekuje da destabilizuje režim u Iraku u slučaju vojne intervencije, a koja je nakon rata u Zalivu 1991. ostavljena na milost i nemilost Sadama Huseina jer su Amerikanci zalupili vrata za sobom, ugasili svetlo i rekli "laku noć".

MALI IZGLED ZA PREVRAT: Prethodno su to učinili 1975, kada su SAD, delujući na strani Irana, najpre pomagale pobunu Kurda, a zatim ih izneverili kada su iranski šah i Sadam Husein sklopili mir. Sada, prema pisanju "Vašington posta", američki eksperti i zvaničnici kako Bušove tako i Klintonove administracije saglasni su da je puč neminovan, ali samo ako je neminovna i vojna intervencija. Ili, makar, ako SAD uspeju da ostave takav utisak. Oni ne veruju da bi iko iz vojnog vrha požurio da svojim telom zaštiti Sadama Huseina u trenutku kada zveket oružja postane dovoljno glasan. Ali, kako upozorava jedan od eksperata s kojim je "Vašington post" razgovarao na tu temu, "bez bata (američkih) vojničkih čizama u Bagdadu, izgledi za prevrat veoma su mali". Ovaj neimenovani zvaničnik naveo je kao primer za svoju tvrdnju propali plan CIA iz 1996. da se oficiri oko Sadama podstaknu na puč. Od tada je irački vlastodržac, vazda gonjen sumnjičavošću i prema sopstvenoj senci, ubio i proterao više desetina svojih najvernijih oficira i saradnika, uključujući i zetove. Ali, Sadam Husein, svestan američkih planova, pribegava najrazličitijim trikovima i metodama zaštite. Za njegovu neposrednu bezbednost zadužena je Specijalna garda kojom rukovodi Sadamov mlađi sin, sastavljena od najodanijih Huseinovih pripadnika klana iz Tikrita na severu Iraka. No, i tu su veoma česte promene u lancu komande, tvrde obaveštajni eksperti. Osim toga, njegova pojavljivanja u javnosti nikada se ne najavljuju, a poznato je i da Sadam Husein samo iznimno spava u istom krevetu dve noći zaredom. No, ni tu nije kraj Sadamovim trikovima.

Nemački patolog Diter Buhman sa Univerziteta Homberg tvrdi da Sadam Husein ima najmanje trojicu dvojnika

"POGREŠAN ČOVEK": "Njujork tajms" se pozabavio ovom temom iz nešto neobičnijeg ugla. Čak i kada bi savladao sve prepreke Sadamovih lavirinata i skloništa i prislonio mu pištolj na čelo, i najveštiji tajni agent ne bi bio siguran da ne bi usmrtio "pogrešnog čoveka". List se poziva na pomna istraživanja medicinskih stručnjaka naručenih za potrebe obaveštajnih službi koji tvrde da Sadam Husein ima brojne dvojnike koje samo iskusan patolog može da razlikuje od iračkog predsednika.

Medicinski stručnjaci proučavali su na tone fotografija sa Sadamovim likom i arhiviranog video materijala na kojima se irački predsednik, ili neko ko ga imitira, pojavljuje u raznim situacijama – pripaljuje cigaru, puca iz puške, otpozdravlja pristalicama, razgovara sa saradnicima, obilazi obdaništa… Nemački patolog Diter Buhman sa Univerziteta Homberg koji je učestvovao u analizi tvrdi da Sadam Husein ima najmanje trojicu dvojnika. Oni retko govore u javnosti jer Sadam vrska kad priča na način koji je gotovo nemoguće imitirati. Dr Buhman kaže da su dvojnici neverovatno nalik Sadamu. Jednom je lice za dlaku šire, drugima je brada za nijansu uža. Osim neverovatne fizičke sličnosti, dvojnici su trenirani da veoma verno oponašaju sve manire i gestove svog poslodavca. Irački disidenti koji su od Sadamovog režima pobegli u inostranstvo takođe svedoče o tome da irački predsednik koristi dvojnike, jer su bili uključeni u način odabira dvojnika, i tvrde da su najuspešniji kandidati bili podvrgavani ozbiljnim plastičnim operacijama, a zatim i obuci u kojoj su naučili da u tančine oponašaju Sadamove gestove, pokrete i manire.

Iako to može delovati komično i klovnovski, upotreba dvojnika u politici veoma je ozbiljan posao iza koga stoji duga praksa. Antonio Mendez, bivši direktor odeljenja CIA za prerušavanje i autor knjige *Špijunska prašina* (*Spy Dust*, Astria Books, 2002), kaže za "Njujork tajms" da je i Čerčil imao dvojnika, kao uostalom i Džordž Vašington i Teodor Ruzvelt, i dodaje da većina svetskih lidera, bolje rečeno obaveštajnih službi koje se bave njihovom bezbednošću, ne odbacuje korišćenje dvojnika. "To je deo repertoara koga se niko ne odriče", kaže Mendez i dodaje da je tzv. bilokacija – mogućnost da se istovremeno "bude" na dva različita mesta – nekada ključna za bezbednost važnih ličnosti. Zbog toga su dvojnici i dalje u igri širom sveta. Sve što vam je potrebno za uspešnu igru bilokacije jesu dovoljna količina novca da okupite stručnjake iz raznih oblasti, uključujući i vrhunske hirurge, i dobra volja nekih da se zarad vaše bezbednosti povremeno odreknu sopstvenog identiteta. Sadam Husein za sada ima sve to na raspolaganju i ne treba sumnjati da po broju dvojnika može da parira ansamblu ne tako malog pozorišta. Komad u kom oni nastupaju, međutim, nije ni burleska ni komedija. ■

DUŠKA ANASTASIJEVIĆ

www.vreme.com 011-3234-774 gcv@vreme.com

grafički centar vreme

Od 1992 godine brinemo o grafičkom izgledu nedeljnika Vreme

grafički dizajn · priprema za štampu · skeniranje i obrada fotografija · osvetljavanje grafičkih filmova · štampa na laserskom štampaču u boji · postavljanje, instalacija i organizacija DTP sistema · konsalting u oblasti štampe i pripreme za štampu · instaliranje i umrežavanje kompjutera · izrada baza podataka · web dizajn i web baze podataka · arhiviranje podataka...

REUTERS

Sao Paulo:
Predsednik – levičar

U drugom krugu predsedničkih izbora u Brazilu (27. oktobra) moglo bi se dogoditi da se na čelu države, prvi put u istoriji Brazila, nađe jedan radnik. Luiz Inasiu Lula da Silva (57) odneo je ubedljivu pobedu nad kandidatom Socijaldemokratske partije, osvojivši u prvom krugu 38 miliona glasova ili dvostruko više od glavnog protivkandidata. "U boljoj smo formi od reprezentacije Brazila", izjavio je Da Silva, ili Lulu, kako ga zovu u Brazilu, nakon proglašenja rezultata. U ključnom trenutku za reforme najznačajnije zemlje regiona (175 miliona stanovnika), koja uz pomoć MMF-a pokušava da se izvuče iz duboke ekonomske krize, uspeh šefa brazilske Radničke partije na izborima odslikava masovno nezadovoljstvo građana. Koliko je obradovao nezadovoljne i ogorčene Brazilce, uspeh bivšeg komuniste i pristalice Fidela Kastra prestravio je berzanske mešetare i zagovornike globalne slobodne trgovine i velike finansijere. Međutim, ekonomski analitičari procenjuju da Brazil teško prati tempo reformi koji diktira MMF zato što je žrtva globalne recesije i da bi se i najliberalnija vlada našla pred velikim teškoćama. Njihove prognoze trebalo bi da umire one koji strahuju da će levičarski predsednik prikočiti reforme i izazvati finansijski haos. Uz to, neuspeh reformi u Brazilu nepovoljno bi se odrazio na čitav kontinent i diskreditovao bi ulogu MMF-a kao trenera vlada u tranziciji, a koji sve češće trpi kritike da ih forsira da privatizuju društvena preduzeća uprkos nepovoljnim kamatnim stopama. Reforme su u početku u Brazilu prihvaćene s velikim entuzijazmom, ali je on u poslednjoj godini počeo da bledi pred rastućom krizom... Nezaposlenost i inflacija su u porastu i već sada je jasno da je Brazil daleko od cilja koji je MMF zacrtao: javni dug iznosi 240 milijardi dolara, kamatne stope koje bi po planu trebalo da budu oko devet odsto već sada su preko 11, što će se odraziti i na javni dug jer je većina vladinog duga vezana za dolar. Analitičari u Brazilu umiruju zabrinute tvrdnjama da je Lula da Silva od uličnog prodavca i komunističkog aktiviste prešao dug politički put i da je danas po svom levičarskom opredeljenju mnogo bliži francuskim socijalistima, na primer, nego Fidelu Kastru.

Beč:
Teret odluke

Ovih dana privode se kraju pregovori tima eksperata UN-a za razoružanje predvođenog švedskim diplomatom Hansom Bliksom (na slici)i iračkih predstavnika o obnavljanju misije UNMOVIC-a. No, pažljivo pregovaranje o osetljivim detaljima rada na terenu i opsegu misije samo je jedan deo tereta koji vremešni diplomata nosi na leđima. Znatno teži deo pritiska svakako leži u činjenici da od njegove ocene saradnje iračkog režima, kada UNMOVIC uskoro bude počeo s radom, umnogome zavisi od toga da li će protiv Iraka biti preduzeta vojna intervencija. Dakle, on je pod još većim pritiskom od onoga s kojim se nosio njegov prethodnik Ričard Batler, šef UNSCOM-a. Hans Bliks (74) rođen je u Upsali, diplomirao je na Univerzitetu "Kolumbija" u Njujorku, a doktorirao na Kembridžu. Završio je i prava na Univerzitetu u Stokholmu. Pre nego što je započeo internacionalnu diplomatsku karijeru, politikom se bavio u rodnoj Švedskoj, gde je krajem sedamdesetih dogurao i do mesta ministra spoljnih poslova. Kontrolom naoružanja bavi se već punih 40 godina i deluje odlučno da ispuni mandat koji mu je poverio Savet bezbednosti UN-a. Za sebe kaže da je "običan službenik Saveta bezbednosti" i poznat je po tome što je u pregovorima oduvek težio da ne ostavi utisak "službenika SAD". Na novinarsko pitanje šta će se dogoditi u slučaju da Irak počne da otežе sa saradnjom sa inspektorima odgovorio je uz blag osmeh: "Otkad mi to u diplomatiji prihvatamo 'ne' kao odgovor?" Na čelu Međunarodne agencije za atomsku energiju sa sedištem u Beču nalazi se 16 godina, a Irak je prvi put pokušao da razoruža 1991. Učestvovao je u pregovorima o uništenju nuklearnog oružja sa Severnom Korejom.

Kolombo:
Blagodeti mira

Otkako između šrilankanske vlade i tamilskih tigrova nakon dve decenije građanskog rata vlada primirje, u zemlju su počeli da stižu prvi turisti. Najvredniji deo kulturne baštine Šri Lanke su drevni budistički gradovi koji se smatraju među najstarijima na svetu. Gradovi i hramovi, sa veštačkim jezerima i sistemima za navodnjavanje starim preko 1500 godina nalaze se u centralnom delu ove ostrvske zemlje koja je velika otprilike kao Irska. Očuvanje ove baštine naročito je važno nakon što su avganistanski talibani prošle godine uništili džinovske statue Bude u Bamijanu. No, "kulturni trougao", kako se naziva oblast u središtu ostrva koja je doskora krila velelepna zdanja, poznat je i po brojnim nacionalnim parkovima gde se uprkos ratu vodilo računa o zaštićenim vrstama biljnog i životinjskog sveta. Od kada su vlada i pobunjenici potpisali primirje, ova velelepna oblast usred džungle, bogata jezerima, pećinama i arheološkim nalazištima, privlači i brojne domaće goste koji nakon više od dve decenije rata pokušavaju da uživaju u svim blagodetima mira.

Priredila: D. A.

UDŽBENICI

Četnička čitanka

Драгољуб Михаиловић (1893-1946)

На почетку Другог светског рата био је у зрелом добу, са 48 година. Имао је добро војно образовање. Прошао је херојску школу Првог светског рата, из кога је изашао са многобројним одликовањима. У војсци Краљевине Југославије прошао је кроз многе војне установе и службе, укључујући дипломатску активност и обавештајни рад (у Бугарској и Чехословачкој). Успостављао је везе са британским и америчким официрима који су уочи рата службовали у Београду. Био је огорчени противник нацизма и често се у јавности оглашавао у том смислу, што му је доносило доста невоља. Није одобравао политику приближавања Немачкој коју је водио кнез Павле.

Уочи избијања светског рата указивао је највишим војним структурама Југославије на све негативне тенденције у војсци, али није наилазио на разумевање и схватање проблема. Михаиловић је службовао у Београду, Скопљу, Сарајеву, Љубљани, Цељу и Мостару. У Греноблу је усавршио француски језик. Био је, као и многи српски официри, франкофил и велики поклоник француске културе, уверен у војну моћ Француске. Васпитаван је у духу одбране отаџбине и верности дому Карађорђевића.

FOTOGRAFIJE IZ UDŽBENIKA "ISTORIJA"

"Istorija", za III razred prirodno-matematičkog i IV razred društvenog smera; autori: Kosta Nikolić, Nikola Žutić, Momčilo Pavlović i Zorica Špadijer; Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2002.

Vratite se, vrli čitaoče, u slatke gimnazijske dane: ustanite i odgovorite na tri pitanja koje udžbenik "Istorija" sugeriše nastavnicima na strani 169.

1. "Ocenite ratnu strategiju četnika."

2. "Šta mislite, da li je 1941. srpski narod imao snage da pokrene ustanak?"

3. "Da li je ofanzivna koncepcija KPJ bila opravdana?"

Ako ste u odgovorima pošli od pštepoznatih istorijskih činjenica, možete da sednete: dobili ste keca k'o vrata. Ako ste bistriji od toga, odgovori glase: na pitanje 1. "Mudra"; na pitanje 2. "Nije"; na pitanje 3. "Ne".

za maturante

BILO IH JE I BEZ BRADE: Jugoslovenska vojska u otadžbini (JVUO)

Јосип Броз Тито (1892-1980)

На чело КПЈ дошао је 1937. године. До тада је већ имао дугу праксу револуционарног рада, како у Југославији, тако и у Совјетском Савезу. Многи детаљи из његове биографије непознати су и до данас. Спорна је и његова улога у борбама у Србији током Првог светског рата. У Краљевину Југославију дошао је 1923. као професионални агент Коминтерне. Под видом борбе за радничка права, организовао је демонстрације и терористичке акције против режима Краљевине. Од 1928. до 1934. године био је на издржавању казне због припрема за побуну после атентата у скупштини Југославије. Био је прекаљени агент Коминтерне и имао је негативну улогу у страдању југословенских комуниста у Стаљиновом терору.

Уочи рата реорганизовао је КПЈ и претворио је у милитантну и фанатизовану организацију, ослањајући се на млађе комунисте. Доследно је спроводио политику која је била уперена против националних интереса српског народа. Слом војске Краљевине Југославије затекао га је у Загребу. Већ 10. априла формирао је Војни комитет КПЈ, а крајем маја седиште партије пребацује у Београд. Када је 27. јуна 1941. године формиран *Главни штаб Народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије*, именован је за његовог команданта. Средином септембра 1941. године, уз немачку пратњу, напустио је Београд и преузео непосредно командовање партизанском војском. Током рата стекао је ореол "великог војсковође". Крај рата дочекаће у чину маршала.

Najnoviji udžbenik istorije za gimnaziju solidno je urađen kada je reč o svemu – osim o našoj novijoj istoriji. U tom delu udžbenik je tužno ogledalo mitova i zabluda one nacionalističke desnice koja do dana današnjeg nije razumela zašto je poražena u Drugom svetskom ratu. To je ona kukavna nacionalistička desnica kojoj su svi krivi osim nje same, koja živi od samosažaljenja i od teorija zavere, sve nadajući se da će revizijom istorije dokazati kako je *onomad* bila u pravu. U tom smislu njeni napori podsećaju na podjednako dirljive napore hrvatske vladajuće nacionalističke elite da Nezavisnu Državu Hrvatsku proglase "dijelom antifašističke koalicije": i jednima i drugima krivi su pobednici u Drugom svetskom ratu; ni jedni ni drugi ne mogu da prebole ishod Drugog svetskog rata, niti su shvatili njegovu suštinu.

Drugi svetski rat suočio je čovečanstvo s isključivim (ili-ili) moralnim izborom planetarnih razmera – izborom između apsolutnog zla nacizma i apsolutnog dobra borbe protiv nacizma. Nije tu bilo velike pameti, niti teških dilema: borba protiv nacizma bila je stvar elementarne pristojnosti, lepog vaspitanja i obične pameti. Nije da je ta borba bila anđeoski čista, niti je mogla biti: tu se računala samo efikasnost; u strateškom i taktičkom planiranju činjene su greške, ▶

ali i svesna žrtvovanja nevinih jer su moralni izbori često bili teški (masovna tepih bombardovanja, na primer). Ali – tako je u svakom ratu. U današnjem svetu smatra se – skoro bez izuzetaka – da je ishod Drugog svetskog rata bio srećan i da je vredelo boriti se tako kako se borilo. Naknadna pamet, politički motivisana pri tom, tu ne vredi ništa: bili biti pametni kad je trebalo, a ne danas. Bilo bi dobro da je kraljevskoj vladi u izgnanstvu i Jugoslovenskoj vojsci u otadžbini pošlo za rukom da organizuju i vode uspešni gerilski rat i pokret otpora, da uspešno presecaju nemačke komunikacije, vezuju značajne trupe za svoj teren, nanose neprijatelju ozbiljne gubitke i, uopšte, budu pokret otpora sličan onima u Italiji, Danskoj, Poljskoj, Norveškoj, Francuskoj. Na taj način bili bi sačuvali simpatije i pomoć saveznika, možda bi ih bili uverili da se ipak iskrcaju na Jadranu (što se i dalje čini neverovatnim) i bili bi uračunati u sile pobednice. Ali nije tako bilo; bilo je ovako kako je bilo, pa – prema tome – valja preispitivati sopstvene greške i slabosti, a ne kukati na pokvarenost komunista i velikih sila.

KOMUNISTI I SRPSKA ELITA: Vratimo se, međutim, ovom udžbeniku. Period Kraljevine Jugoslavije tu se opisuje kao nepovoljan po Srbe, čija je "elita" loše štitila "nacionalne interese sopstvenog naroda". Naime: "Iskušenja kroz koja je srpski narod prolazio između dva svetska rata uslovila su velike ideološke podele i istrošila su nacionalnu ideju. Lutanja i nesnalaženja srpske elite i vladajućih krugova najbolje su iskoristili jugoslovenski komunisti koji su 1941. godinu dočekali sa jasnim idejama i prečišćenim stavovima." I inače je ratove i krize najbolje dočekivati s jasnim idejama i prečišćenim stavovima, pa bi se valjalo zapitati zašto su baš komunisti to učinili, a ne "srpska elita". Biće da su zato i bili uspešniji.

Ukupna ocena jugoslovenskih ratova 1991–1999. tumači se tvrdoglavo kao nastavak Drugog svetskog rata

Period Drugog svetskog rata u ovom udžbeniku je definitivno najgore obrađen, politički pristrasan i uopšte konfuzan. Ukupni utisak je da su autori rešili da iskoriste priliku i da odu u potpunu negativnu krajnost u odnosu na udžbenike istorije iz komunističkog vremena. Kao da su pomislili da im se ta prilika ukazala baš sad, u vreme kad se nacionalistička desnica ohrabrila da ispuzi ispod kamena pod koji se zavukla 5. oktobra i da svoje usluge ponudi jednoj od političkih opcija u Srbiji. Iz ovog udžbenika ispada da se trebalo držati Trojnog pakta; pa, kad smo to već uprskali tim nesrećnim udarom od 27. marta, e, onda je trebalo ćutati i čekati, tajno se organizovati i skupljati oružje za kasniji ustanak, praviti manje sabotaže i širiti lažne vesti među nemačkim vojnicima. "Akcije su morale biti usklađene s razvojem situacije na savezničkim frontovima", kaže se; ukazuje se i na "štetnost preuranjenih dejstava".

E, sad: "razvoj situacije na savezničkim frontovima" nije bio baš povoljan po saveznike u proleće 1941. Našim galantnim saveznicima tada je očajnički trebao nekakav pokret otpora na Balkanu da nešto uradi i olakša pritisak Vermahta, a ne da čeka na "razvoj situacije". Oba pokreta otpora, istini za volju, dočekala su početak rata s donekle preteranim optimizmom u brzu pobedu svojih saveznika (Engleske i SSSR-a), ali je partizane optimizam brzo prošao – iako je bio veliki ("zgaziće njih Rus do jeseni"). Ovaj udžbenik, međutim, do kraja će se držati ne ekvidistancije, izjednačavanja dvaju pokreta otpora, nego će sistematski simpatisati četnike i gde treba i gde ne treba, tražeći im opravdanja i pljujući partizane gde stigne.

KEC K'O VRATA: Na stranama 168 i 169 Draža Mihajlović i Josip Broz dobiće po jedan okvir sa slikom, ali i pristrasno obojene kratke biografije. Draža je imao "dobro vojno obrazovanje. Prošao je herojsku školu Prvog svetskog rata iz koga je izašao s mnogim odlikovanjima... Bio je ogorčeni protivnik nacizma... Ukazivao je najvišim vojnim strukturama... ali nije nailazio na razumevanje... Bio je frankofil... uveren u vojnu moć Francuske. Vaspitavan je u duhu odbrane otadžbine i vernosti domu Karađorđevića". Sve u svemu heroj, ljubi ga majka, osim što se malo preračunao s "vojnom moći Francuske", ali neka... Broz je, pak, opisan kao belosvetski hohštapler: "Mnogi detalji iz njegove biografije nepoznati su i do danas... (*Da vam kažem u poverenju, slatka moja – on je vanbračni sin mađarskog grofa!*) Pod vidom borbe za radnička prava organizovao je demonstracije i terorističke akcije... Imao je negativnu ulogu u stradanju jugoslovenskih komunista u Staljinovom teroru... Uoči rata reorganizovao je KPJ i pretvorio je u militantnu i fanatizovanu organizaciju, oslanjajući se na mlađe komuniste. Dosledno je sprovodio politiku koja je bila uperena protiv nacionalnih interesa srpskog naroda."... Ah, da: Nemci su ga ispratili kada je krenuo da komanduje partizanima.

Imamo, dakle, "nacionalni pokret" s jedne, Dražine, strane – i komunjare, bandu anacionalnu, s druge, Brozove, strane. S nemačke tačke gledišta, naravno, "najveća opasnost ležala je, pak, u stvaranju jedinstvenog ustaničkog fronta i masovnom dizanju srpskog sela, što su mogli da izvedu samo srpski nacionalni borci", kažu autori udžbenika. Desilo se, međutim, da "srpski nacionalni borci" zbog nečega nisu uspeli da dignu selo i stvore jedinstveni front, od čega je Nemcima svakako bilo lakše. KPJ je, pak, krenula "ofanzivno" i na veliko.

Vratite se, vrli čitaoče, u slatke gimnazijske dane: ustanite i odgovorite na tri pitanja koje ovaj udžbenik sugeriše nastavnicima na strani 169.

1. "Ocenite ratnu strategiju četnika."

2. "Šta mislite, da li je 1941. srpski narod imao snage da pokrene ustanak?"

3. "Da li je ofanzivna koncepcija KPJ bila opravdana?"

Ako ste u odgovorima pošli od opštepoznatih istorijskih činjenica, možete da sednete: dobili ste keca k'o vrata. Ako ste bistriji od toga, odgovori glase: na pitanje 1. "Mudra"; na pitanje 2. "Nije"; na pitanje 3. "Ne".

Đeneral Milan Nedić provukao se i ovde, jer je bio "svestan da će se ishod Drugog svetskog rata rešiti na velikim frontovima" i jer se "protivio nepromišljenim pokretima protiv okupatorske vojske". Mita Ljotić, međutim, loše je prošao; jedini kompliment za njega je "ideološki fanatizam" njegovih dobrovoljaca, "veći i od komunističkog. Za partizane nisu imali milosti".

Na pitanje "Da li je ta vlada (đen. Milana Nedića) bila kvislinška ili iznuđena?", odgovorićete uspešno ako ste savladali prethodna pitanja.

Isto vredi i za sledeće pitanje:

"Da li su velike žrtve naroda imale smisla i da li je herojstvo kada se slabo naoružani i neiskusni borci uvode u borbu protiv najjače vojske na svetu?"

Čestitamo, položili ste prijemni ispit za gimnaziju u okupiranom Nedićevom Beogradu.

"Srpski ustanak ugušen je u krvi." Tako je ovaj udžbenik sahranio četrdeset prvu i ustanak i sve. Jedini rezultat bio je "srpsko-srpski raskol koji će ostaviti najdugotrajnije posledice po dalji razvoj rata"... Zanimljivo je da se, na primer, Prvi srpski ustanak i Prvi svetski rat ne mere istim takvim aršinima u ovom udžbeniku. Naime, i 1804. i 1914. srpski se narod suočio s mnogostruko nadmoćnijim vojskama i bio ispočetka gadno poražen, ali se to ne naziva avanturizmom, nego herojstvom.

NACIONALNI I DUHOVNI INTERESI: Sasvim očekivano, početak ustanka u Hrvatskoj vezuje se isključivo za spontane pobune Srba protiv ustaških pokolja i tu se staje. Nema ni reči o ulozi KPJ u tome, a pogotovo ni reči o hrvatskim partizanima, kojih je bilo poprilično, ako niste znali, ali nisu ni bili četnici ni ustaše, pa nisu ni pomenuti u

udžbeniku koji je iskopao svaki, pa i najblesaviji detalj o četnicima. Ali zato imate još jedno pitanje:

"Zašto su ustaše imale veliku podršku u hrvatskom narodu?"

Prva proleterska brigada, ako niste znali, formirana je da bude "čelična pesnica u borbi protiv reakcije i pete kolone"; okupator se tu ne pominje. Sasvim u skladu s tim, đeneral Mihajlović je početkom 1943. "nastojao da po svaku cenu spreči partizanski pohod na srpske zemlje", ama mu nije uspelo. Onda se čuveni Avnoj sastao u Jajcu da bi "suzio srpske nacionalne teritorije i dao državnost narodima koji je do tada nisu imali (Makedonci, Albanci, muslimani)".

Pitanje: "Da li su avnojevska rešenja bila u skladu s nacionalnim interesima srpskog naroda?"

"Razmislite: zašto su srpski nacionalni i duhovni interesi tako tretirani na Drugom zasedanju Avnoja?"

Uloga saveznika takođe je bila drugačija nego što se to inače misli: "Od Amerike se očekivalo da uzme u zaštitu legalne jugoslovenske institucije i spreči pobedu NOVJ-a"; to, naime, autori udžbenika misle da su "srpski nacionalni radnici" očekivali. Verovatno je bilo budala koje su tako nešto očekivale; bilo ih je i koji su 1993. očekivali da konjičke divizije donskih kozaka dojašu u galopu preko Karpata, Srpstvu Vaskolikom u pomoć. Pošto nikakvoj Americi na pamet padalo nije da "spreči pobedu NOVJ-a", a perfidni Albion nas je – po običaju – izdao, ispade da je "sudbina demokratije u ovom regionu žrtvovana radi univerzalnog principa na kome je počivao ceo sistem poslerat-nog uređenja – podela sveta na interesne sfere". Tako se desilo da su se "sve tri strane (Staljin, Čerčil i Ruzvelt) složile da partizane treba maksimalno vojno pomoći. Jugoslavija je na taj način postala deo sovjetske interesne sfere". Sve što ste do sada o tome znali – nije, dakle, tačno.

Pitanje: "Zašto su zapadni saveznici odbacili četnike?"

Mogući odgovori i ocene: "Zato što su se partizani uspešnije borili protiv sila Osovine" (1);

"Ne znam" (2);

"Zato što su odustali od iskrcavanja na Jadranu" (3);

"Zato da bi bacili Srbe Staljinu u ralje" (4);

"Zato što oduvek mrze Srbe zbog njihove duhovnosti" (5).

PRISTALICE DIKTATURE: Zabrinuti zbog Avnoja i izdaje saveznika, četnici su o Sv. Savi 1944. godine održali Svetosavski kongres i usvojili stavove o budućem državnom i političkom uređenju Jugoslavije: "buduća država biće uređena kao trojna federacija u obliku ustavne i parlamentarne nasledne monarhije"; odluke Avnoja ocenjene su kao "bezuspešni pokušaj uzurpiranja narodne volje".

Tada je, 1944, đavo već bio odneo šalu: Nemci su se ubrzano povlačili i skraćivali linije fronta, a – otkriva nam ovaj udžbenik – "udarnu snagu partizanskoj vojsci davali su Srbi iz zapadnih srpskih pokrajina, koji se nisu dvoumili i spremno su jurišali na svoje sunarodnike u Srbiji". Ti Srbi iz "zapadnih srpskih pokrajina" (a nisu iz Čačka, Užica i Valjeva) igraće i dalje negativnu ulogu u ovom udžbeniku.

"IZDAO" SOPSTVENU VOJSKU: Kralj Petar u Londonu 1950.

Pitanja:

1. "Ocenite razloge KPJ za napad na Srbiju 1944. godine". A? Ničim izazvana KPJ mučki "napada Srbiju 1944." A?

2. "Koje su odluke i kakav je karakter Svetosavskog kongresa? Da li je to rešenje bilo prihvatljivije za srpski narod?" A?

3. "Zašto su prekodrinski Srbi partizani s nemilosrdnom žestinom napadali svoje sunarodnike u Srbiji?"

"Najteži udarac gen. Mihajlović i njegovi vojnici dobili su ipak s one strane od koje se to najmanje očekivalo: od svog vrhovnog komandanta", saznajemo iz ovog udžbenika. Naime, 12. septembra 1944. kralj Petar II pozvao je "sve Srbe, Hrvate i Slovence" da se ujedine u Narodno-oslobodilačkoj vojsci pod komandom maršala Tita. E, tu je piscima udžbenika prepuklo srce junačko i ravnogorsko: "Srpske rojaliste napustio je njihov kralj o kome su pevali pesme za vreme rata i umirali noseći u srcu njegovo ime"... (šmrk, šmrk!). A taj mučki udarac snašao je Jugoslovensku vojsku u otadžbinu, "JVUO", u trenutku kada je njena strateška pretpostavka i "ideja vodilja bila: ishod rata će se preokrenuti zbog sukoba Zapada i Sovjetskog Saveza"; odakle nam je ta "ideja vodilja" poznata? Milovan Bojić? Slobodan Milošević?

Ovom udžbeniku treba priznati i da je Drugi svetski rat ipak apsolvirao na sledeći način: "Iako je ovaj rat imao i svoju imperijalnu dimenziju (borba za novo gospodarenje svetom po slamanju nacizma i fašizma), on je *ipak* u svojoj suštini predstavljao odbranu od najvećeg zla u dotadašnjoj istoriji čovečanstva". Uf! "Ipak"! Ali, taj rat i pobeda u njemu imaju jednu strašnu i neizlečivu manu: u njemu nisu pobedili četnici (hrvatska braća u Kristu naših pisaca istorijskih udžbenika rekli bi "ustaše").

Sad – kako je, tako je: "Kada je Drugi svetski rat završen, u Srbiji su od radosti zbog pobede nad okupatorom bile jače i vidljivije ucveljenost i tuga zbog poginulih, kako u ratu protiv okupatora, tako i za onima izginulim u građanskom ratu među samim Srbima", otkrivaju nam autori udžbenika. Pa onda sledi očajnički vapaj u pitanju za đake: "Zašto diktatura, ma koliko surova bila, uvek nalazi pristalice u sopstvenom narodu?"

Zašto, zaista?

Ostatak naše i svetske istorije spakovan je pri kraju knjige kako-tako. Đaci, između ostalog, treba da znaju odgovor i na pitanje: "Da li su na adekvatan način bili zaštićeni interesi jugoslovenske krune?"; u poslerat-nom periodu, to jest. Nisu, a i zašto bi bili i šta se to tiče maturanata? A onom belosvetskom probisvetu Brozu preko volje je priznato da je uspeo da izradi onog propalog bogoslova Staljina. Osma sednica CK SKS-a pomenuta je korektno, kao i uloga Slobodana Miloševića, sve u jednom malom okviru. Ali, ukupna ocena jugoslovenskih ratova 1991–1999. tumači se tvrdoglavo kao nastavak Drugog svetskog rata: "Nezavršeni rat nastavio se tačno posle 50 godina", zaključuju pisci udžbenika, sasvim logički neizbežno, u skladu sa svojim političkim frustracijama. "Nezavršeni rat" posle 50 godina nisu i neće dobiti četnici i đeneral Draža, naprotiv: srpski nacionalni interes upropašćen je u tom ratu temeljitije nego ikada, upravo avanturističkom politikom srpskog nacionalizma, ali to se u ovom udžbeniku maturantima ne objašnjava. Naprotiv: preko tog monumentalnog poraza prelazi se olako, usput, u jednom okvirčiću. U odnosu na štetu koju je srpskom nacionalnom interesu naneo ovaj naš tupi i nedopečeni kleptokratski nacionalizam, komunistička nacionalna politika bila je mila majka. ■

MILOŠ VASIĆ

NEBOJŠA GRUJIČIĆ

PRIJATELJSKA DEŽELA

Slovenija zdaj

Slovenačke turističke organizacije rešile su da krenu u kampanju promocije Slovenačkog primorja i nastupe na istoku nekadašnje zajedničke države. Ciljna grupa na koju računaju i kojoj se obraćaju je ovdašnja viša klasa, ali i sofisticiranija srednja ili pre viša srednja klasa

Kada je Goran Bregović svojevremeno snimao muziku za Kusturičin film *Arizona dream*, iz nekog razloga bili su mu potrebni primorski muzički motivi i glasovi dalmatinskih klapa. Međutim, kako se sve dešavalo usred rata, a u Hrvatsku ga tada nisu puštali, Bregović je rešenje našao u tom što je pesmu snimio sa – klapom "Čačak" iz Čačka. Otkud dalmatinska klapa u Čačku? Iz istog razloga zbog kojeg je ključna ovdašnja narodna pesma Srbiju geografski videla kao zemlju "tamo daleko od mora" – po svemu sudeći Srbi boluju od hronične čežnje za "morskim čuvstvom". Bilo da je u pitanju tipična kontinentalna osobina ili naročita nacionalna karakteristika, tek posle raspada SFRJ srpski turisti su očajnički tražili najkraću i najpovoljniju varijantu da se bar deset dana u godini pruće kraj morske obale. Hrvatsko primorje je postalo zabranjeno za njih, crnogorska obala je činila sve što je bilo u njenoj moći da ih od mora odvikne, Grčka je delimično ispunjavala očekivanja, a ove godine su se kao sasvim zadovoljavajuće pokazale letnje seobe u Tursku i Bugarsku. Međutim, sasvim je moguće da će već od sledeće letnje sezone turistički hit biti jedna bivša bratska republika, do sada poznata po svojim zimovalištima – Slovenija. Slovenci na tome intenzivno rade.

Poznato je da oni poslovično umeju odlično da upakuju svoj proizvod, i tu turistička ponuda nije nikakav izuzetak. Kada vam je predoče, imate utisak da se radi o ogromnoj i bogatoj zemlji u kojoj na svakom koraku vrebaju atraktivne turističke destinacije. Slovenija nije velika zemlja, broj stanovnika je skoro isti broju stanovnika Beograda, ali je zato sa bruto nacionalnim dohotkom od 12.000 dolara po glavi stanovnika za nas uzorna zemlja blagostanja. U svakom smislu stepen ekonomske i socijalne uređenosti države, po kojoj je postala skoro kompatibilna sa zemljama Evropske unije, takva je da bi onaj poklič s početka devedesetih kojim je Slovenija proglasila nezavisnost – "Europa zdaj" – za aktuelne srpske političare mogao da se preformuliše u predizborni slogan "Slovenija zdaj".

NA MORE U SLOVENIJU: Slovenačke turističke organizacije rešile su da krenu u kampanju promocije Slovenačkog primorja i organizovano nastupe na istoku nekadašnje zajedničke države gde vide potencijalno unosno tržište. O dosadašnjoj strukturi gostiju zvanični statistički podaci govore da je od ukupno oko 1.000.000 turista u prvih sedam meseci ove godine, u Sloveniji broj domaćih gostiju bio tek nešto manji od stranih, i to u procentualnom odnosu broja noćenja 45,5: 54,5. Od stranih turista najbrojniji su bili Nemci, Austrijanci i Italijani. Što se nas tiče, statistika kaže da je u prvih sedam meseci ove godine broj gostiju iz Srbije u Sloveniji bio tačno 10.459, što je za 29 odsto više nego u istom periodu prošle godine. Očigledna je tendencija da se ovaj broj uvećava i da su procene da su kapaciteti ovdašnjeg tržišta u velikoj meri neiskorišćeni. Ciljna grupa na koju slovenački turistički poslenici računaju i kojoj se obraćaju je, naravno, ovdašnja viša klasa, ali i sofisticiranija srednja ili pre viša srednja klasa. Ponuda je upravo njoj i podređena iako srednja klasa u Srbiji još nije valjano konstituisana. Ali, kada i poslovni Slovenci s tim računaju, očigledno je da je proces njenog uspostavljanja u toku. Pokazavši šta imaju na meniju, oni ubedljivo dokazuju da je za one koji hoće da se odmore, da uživaju u gradićima koji su prijateljski i koji se lako zavole, kao i za one koji ne vole velike vrućine, a znaju da razlikuju i cene odlična slovenačka vina – Slovenija izvrsna destinacija. Što se tiče primorja, dva dobra izbora mogu biti Piran i Portorož.

Portorož je turistička prestonica slovenačkog primorja. Turizam se u ovom gradu razvio iz internacionalnog interesovanja za kockarnicu hotela Palace, koja je otvorena dve godine posle otvaranja ovog hotela 1913. godine. Kockarnica je očigledno odlično radila. Oko hotela je niklo turističko naselje, terme, velika marina, restorani... Stari hotel Palace danas ne radi, ali je zato tu hotel Metropol sa svojim kazinom. Kocka je inače unosna slovenačka privredna grana. U prvih šest meseci ove godine devizni prihod od slovenačkih kockarnica iznosio je 72,4 miliona dolara, što je skoro 16 procenata od ukupnog slovenačkog deviznog prihoda od turizma u ovom periodu koji iznosi 463.000.000 dolara. Hoteli Morje, Palace i hoteli Metropol Group su najprestižnija portoroška letovališta, kao i turistički kompleks Bernardin s hotelima Emona, Histrion i Vila Park, koji se nalazi na pola puta između Portoroža i Pirana. Portorož je tipično turističko mesto, očigledno šarene strukture stanovništva. Nemojte da se iznenadite ako iz nekog restorana na obali začujete aktuelni veliki hit Mileta Kitića koji je teško ne zapamtiti: Plava Ciganko, ako crna nisi mogla vjerna ostati, nećeš ni sad tako plava bolja postati.

Za razliku od turističkog profila Portoroža, Piran je sa svojih sedamnaestak hiljada stanovnika tipičan mediteranski gradić. Osnovan još krajem V veka, rodno mesto slavnog kompozitora Đuzepea Tartinija, razvijao se pod snažnim uticajem Venecije, moćnog suseda udaljenog samo dva sata plovidbe, što je i te kako ostavilo traga na arhitekturu i temperament grada. Hoteli Piran i Tartini, u samom centru Pirana ne narušavaju karakterističan izgled živog primorskog grada. Upravo zbog toga je Piran mesto sa sopstvenim identitetom i mesto s kojim je moguće uspostaviti ličan i neposredan kontakt, što je neophodno da biste poželeli da se u jedan grad vratite.

SLOVENCI I SRBI: U Piranu su i od početka devedesetih na vlasti "rdeči", a klerikalni i nacionalistički elementi nikada se nisu primali na Slovenačkom primorju. U gradu još uvek postoji Titov trg i Lenjinova ulica, na molu možete videti barku u bojama jugoslovenske trobojke, a pored grafita Oslobodilne fronte, primetićete i grafite "Tito", zaostale iz 1954. godine. Oni nikome ne smetaju. Razlozi za ubedljivu prevlast

nekadašnjih komunista nalaze se upravo u pripajanju ovog dela Istre SFRJ koje se desilo pre pola veka i onome što je zatim usledilo, kao i u činjenici da je grad nekoliko puta u XX veku potpuno menjao sastav stanovništva. Piran je danas multietnički i multilingvalan grad. U njemu žive pretežno Slovenci i Italijani, ali i izvestan broj Srba i drugih naroda izbeglih iz ratova devedesetih. Kuriozitet je to što je među odličnim automobilima parkiranim po gradu moguće zapaziti i poneki zaostali jugo. Koliko se moglo primetiti, Slovenci baš ne ljube svoje susede Hrvate, i to ne samo zbog aktuelne krize u Piranskom zalivu. Pirančane aktuelni sukob mnogo ne iritira, i ako ih pitate za mišljenje, reći će vam da je to spor dveju država, a ne stanovnika zaliva. Kao razlog za ovakvo ponašanje Hrvata navode da se zapravo radi o tome da im oni zavide i da na sve načine pokušavaju da uspore njihov ulazak u Evropsku uniju. Ako Hrvate baš i ne ljube, prema gostima iz Srbije iskazuju srdačnost i neskrivenu radost ponovnog susreta. Naročito oni koji su teritoriju bivše Jugoslavije videli ne kao politički i nacionalni, već kao jedinstveni kulturni prostor koji ih je umogome formirao, i u okviru kojeg su i Triglav i Đevđelija imali svoje mesto i značaj. Osim toga, ne računajući politiku, odnos prema Srbiji određuje i nostalgija za sopstvenom mladošću. Ovakva vrsta sentimenta je normalna i ne treba je mešati s "jugonostalgijom". Iako danas, za razliku od pre deset godina, relativno često u javnim istupima možete čuti frazu kako granice danas ništa više ne znače, ipak je skoro nemoguće čuti da je onu "lepu, veliku, Jugoslaviju" trebalo sačuvati. O razlozima za to ne treba pričati. Susret s gostima iz Srbije je osim toga i prilika da ponovo progovore srpskohrvatskim jezikom koji su učili u školi, ali i da vam prijateljski kažu da ne žele da slušaju o tome kako je Srbija najgora zemlja na svetu. Sve to vam ne dopušta da se u Sloveniji osećate kao apsolutni stranac. Pored uspomena koje proističu iz zajedničke mitologije odrastanja u SFRJ i slične vrste sentimenata, Srbija je, naročito za mlađe ljude koji ne vuku za sobom ovu vrstu emocionalnog prtljaga, danas neka vrsta divljeg istoka. Sve veći broj Slovenaca za vikend iz zemlje blagostanja i dosade dolazi u divlji Beograd – puno je jeftinije, a provod je luđi. Pored površne intelektualne radoznalosti mladih za ono šta se dešava u nekadašnjoj prestonici (Bajaga, Balašević i duet Luna su omiljeni pop izvođači, a Pink jedan od gledanijih satelitskih programa), i koja je za njih donekle zadržala prestonički oreol, Srbija je za njih jedna krajnje egzotična destinacija. Vlasnica jedne kleti nam je raširenih očiju govorila kako je svojevremeno u Srbiji doživela čudo – 700 ljudi na jednoj svadbi. Toga tamo nema. ■

NEBOJŠA GRUJIČIĆ

Miloš Pavlović

Vozač

REUTERS

Kako je počeo: Kao klinac od jedanaest godina (rođen u Beogradu 8. decembra 1980) u proleće 1991. godine bio je sa roditeljima u Centru "Sava" i dok su oni sedeli u kafiću, on je šetao po holu gde je na jednom stolu našao reklamu za iznajmljivanje kartinga na Adi Ciganliji. Zamolio je roditelje da ga tamo odvedu i...

Vozački koreni: Nema ih. Roditelji su u to vreme vozili "peglicu" i nisu imali ama baš nikakve veze sa auto-sportom. U početku su bili protiv toga da se on bavi automobilizmom, ali kada je počeo da postiže dobre rezultate, potpuno su ga podržali. Kako sam kaže – "nisam imao učitelja u pravom smislu te reči, ali u svakoj kategoriji u kojoj sam vozio imao sam pored sebe u početku iskusne mehaničare, a kasnije inženjere od kojih sam puno naučio".

Prva trka: Godine 1991. u Kruševcu, na trci za Prvenstvo Jugoslavije u kartingu. U to vreme uzor mu je bio Italijan Danilo Rosi, tada svetski prvak u kartingu. Već naredne godine postao je šampion u dve kategorije – N-60 i 100 Junior. Biva proglašen za vozača godine u Jugoslaviji.

Odlazak u inostranstvo: Godine 1993. pada odluka da se profesionalno bavi automobilizmom i s roditeljima odlazi u Italiju. "Bilo je vrlo teško", govori za "Vreme" Miloš Pavlović. "Italija je zemlja sa najrazvijenijim karting sportom na svetu i ko god hoće nešto ozbiljno da uradi u auto-sportu mora da prođe kroz italijansku školu kartinga. Konkurencija na svakoj trci ravna je skoro svetskom prvenstvu."

Karting: U svojoj prvoj sezoni (1993) osvaja Regionalni šampionat Italije u kartingu. Sledeće godine osvaja drugo mesto na Evropskom i treće na Svetskom karting šampionatu u klasi 100 Junior. Godine 1996. osvaja Svetski kup Formule A, Trofej "Ajerton Sena". Na odlučujućoj trci na kojoj je pobedio (staza Suzuka u Japanu, 30.000 gledalaca) ostavio je iza sebe tada aktuelnog svetskog prvaka Đorđa Pantana, a treće mesto zauzeo je sadašnji vozač tima Reno u Formuli 1 – Dženson Baton. Pavlović je tada pozvan na egzibicionu novogodišnju karting trku u Bersiju u Parizu na kojoj voze i najbolji piloti Formule 1.

Formula Voksal: "Ako vrediš, same te ekipe zovu", kaže šampion. Godine 1997. odlazi u Englesku da vozi Formulu Voksal i na završnoj trci te sezone, na stazi u Doningtonu, postiže svoju prvu pobedu. U međuvremenu završava školu "Henri Morou" za Formulu Ford i dobija priznanje za "izuzetan talenat", a potom testira različite bolide i završava školu "Džim Rasel" za Formulu Voksal. Na kraju druge sezone u tom takmičenju (1999) osvaja četvrto mesto u generalnom plasmanu (dve pol pozicije, dva prva i tri treća mesta). Šampionsku titulu gubi u poslednjoj trci sezone zbog kvara na menjaču.

Formula 3: Posle uspeha u Engleskoj stižu pozivi iz ekipa Formule 3. Prvi put je "probao" bolid u jesen 1999. na stazi u Mađoneu i kaže: "Bio sam impresioniran njegovim kvalitetima." Već u prvoj sezoni (2000) osvaja sedmo mesto u Evropskom kupu i 11. mesto u Britanskom šampionatu. Naredne godine ostaje bez sponzora i učestvuje na samo pet od 13 trka Britanskog šampionata, ali bez značajnijih plasmana. Muke se nastavljaju i ove sezone. "Za mene je ova godina bila vrlo teška o čemu najbolje govori činjenica da sam na svakoj trci imao drugog sponzora." Pa ipak, slično Mihaelu Šumaheru u Formuli 1, učinio je šampionat Formule 3 "dosadnim" jer pobeđuje na pet od osam održanih trka, dva puta je bio drugi, a postigao je i šest pol pozicija.

Stil: Još dok je vozio karting, skrenuo je pažnju na sebe atraktivnim, gotovo spektakularnim načinom vožnje. Na pomenutoj trci u Suzuki obišao je svetskog šampiona u poslednjem krugu. Tadašnji šef Pavlovićeve ekipe, poznati preparator motora Mauricio Vila potom je rekao: "Najmlađi je od svih koji su startovali i sada je jasno kakva mu je budućnost." Posle mogo problema i osvajanja petog mesta na trci u Imoli (septembar 2002) italijanska štampa između ostalog piše: "Miloš nije pobedio, ali je svakako bio junak dana." Baš kao što su mu 1994. "prorekli" novinari najpoznatijeg svetskog časopisa o kartingu "Vroom", kada su posle njegove pobede u Portugalu napisali: "Na stazi u Bragi toliko su se pokazale njegove vrednosti da nagoveštavaju jednog Miloša Gloriosusa (Slavnog Miloša)."

Moto: "Pobeda!"

Ambicije, planovi: "Moj krajnji cilj je sigurno Formula 1", kaže Miloš Pavlović. "Radim puno na tome i nadam se da će se u skoroj budućnosti nešto pozitivno u tom pravcu i dogoditi". ■

DUŠAN RADULOVIĆ

U ovom broju u rubrici "Reagovanja" objavljujemo devet pisama o polemici započetoj tekstom "Dehelsinkizacija gospođe Biserko" ("Vreme" br. 604). Ta polemika traje već devet nedelja i u opremi tekstova nije navedeno na koji tekst se ta pisma odnose radi uštede na prostoru. Naslovi su, manje-više, redakcijski.

„Koštuničina komisija"

U ovoj polemici u nekoliko navrata spomenuta je Komisija za istinu i pomirenje, čiji sam član od osnivanja Odlukom predsednika Savezne Republike Jugoslavije u martu prošle godine i koordinator od zvaničnog početka njenog rada u februaru ove godine. Komisija je u polemici, uvek kad je bila spomenuta, nazvana "Koštuničina", premda ova Komisija za istinu i pomirenje nije ni Koštuničina ni bilo kojeg drugog političara.

Ono što razlikuje dve strane u ovoj polemici jeste ocena značaja otpora u Srbiji zločinačkom miloševićevsko-šešeljevskom režimu. Jedna strana smatra da je taj otpor bio marginalan, politički beznačajan, da su Srbi, u velikoj većini ("od 95 odsto"), dali legitimitet zločinačkoj politici miloševićevsko-šešljevskog režima. Mislim da je ta ocena netačna. Omalovažavanje jedne velike narodne pobede, što po mom mišljenju jeste bio 5. oktobar, doživljavam kao ličnu uvredu, zato što sam u toj borbi učestvovao i toj velikoj pobedi dao svoj mali doprinos. Peti oktobar bio je kruna tog dugogodišnjeg masovnog otpora znatnog dela srpskih elita i značajnog dela srpskih masa jednom zločinačkom režimu. Možemo se ne slagati u svim tim stvarima, ali predlažem da umesto polemike nabijene emocijama, koje nosi dugogodišnje prijateljstvo među učesnicima polemike, započnemo razuman dijalog, uz izbegavanje atributa i (dis)kvalifikacija.

Verujem da za taj dijalog nema boljeg mesta od Komisije za istinu i pomirenje. U maju ove godine, nekoliko meseci pre nego što je i započela ova polemika, govoreći u uvodnom izlaganju na Okruglom stolu o programu Komisije, kao koordinator Komisije, igrom slučaja – kao da sam anticipirao ovu polemiku i njene teme – izrekao sam mišljenje o svim pitanjima koja su u polemici pokrenuta. Za ovu pirliku, ilustracije radi, samo ću reći da sam po pitanju kolektivne krivice rekao da srpska kolektivna krivica i odgovornost, naravno ne u krivično-pravnom već u smislu kako je shvata i Srđa Popović – u moralnom i političkom smislu, jesu polazna osnova za rad Komisije, osnovna tema kojom se Komisija bavi. Štaviše, smatram da moramo odmah otvoriti i pitanje građanskopravne odgovornosti naše države za naknadu štete žrtvama zločinačkog miloševićevsko-šešeljevskog režima, što je tema koja je do sada potpuno ignorisana. Govorio sam i o svojoj ličnoj krivici i odgovornosti, s kojima se intimno suočavam svaki dan otkako sam pobegao iz Srbije u oktobru 1991. godine, čvrsto rešen da ne budem mobilisan za jedan rat protiv kojeg sam bio svim svojim bićem: "Mislim, dakle, da je naša kolektivna nezainteresovanost za dugogodišnje stradanje Sarajeva ili nedovoljna angažovanost na sprečavanju toga najtamnija mrlja na savesti svakog od nas pojedinačno. Ništa se sa stradanjem Sarajeva ne može meriti, i ništa nam tu ogromnu fleku na savesti ne može oprati, to je ono u šta lično verujem."

U Komisiji za istinu i pomirenje nemaju svi isto mišljenje o svim pitanjima. Međutim, nisam usamljen u svojim stavovima. Kao što se može videti iz transkripta Okruglog stola objavljenog na veb-sajtu Komisije (www.komisija.org/transkript.html), članovi Komisije prisutni na tom okruglom stolu nisu govorili suprotno onome što sam ja govorio. Član Komisije Svetlana Velmar Janković (koja je – uzgred budi rečeno – podržala kandidaturu Miroljuba Labusa za predsednika Srbije, a što nije smetalo izbornom štabu tog kandidata da besmisleno proziva Koštunicu za navodni nerad Komisije) u pauzi mi je čestitala na dobro održanoj uvodnoj reči. Drugi član Komisije i izvestilac Komisije prof. Mirjana Vasović, koja je govorila posle mene, dala je važan doprinos temi kolektivne krivice i kolektivne odgovornosti. Govorila je o prethodnoj i naknadnoj autorizaciji zločina od strane velikog broja pripadnika intelektualnih elita kao bitnom elementu kolektivne krivice i odgovornosti. Treći član Komisije prof. Svetozar Stojanović ušao je u dijalog s mojom osnovnom tezom, smatrajući da sam ja namerno napravio *reductio ad absurdum* i usprotivio se pojmu kolektivne odgovornosti. Mišljenje Svete Stojanovića na Zapadu je preovlađujuće, većina je onih koji smatraju kao Sveta Stojanović tj. da se ne može govoriti o kolektivnoj odgovornosti. Međutim, od svega ovoga što su rekli članovi Komisije, Petar Luković u svom tekstu "Nema rata ispred srpskih vrata" ništa ne uzima u obzir, kao ni moje uvodno i druga izlaganja članova Komisije, i pogrešno citirajući predstavlja kao da se ja, kao i cela Komisija, zalažem za zabašurivanje srpskih zločina, a mene i druge članove Komisije naziva "kripto nacionalistima" ili "salonskim fašistima".

Možda grešim, ali mislim da znam zašto Petar Luković, Sonja Biserko, Srđa Popović i drugi učesnici ove polemike neistinito predstavljaju namere i rad članova Komisije za istinu i pomirenje. Ne mislim da to rade iz zle namere. Osim možda u slučaju Sonje Biserko, mislim da su upali u jednu veliku grešku, koja nije odlika demokrata. Naime, oni preziru osnivača Komisije Vojislava Koštunicu i njegovu politiku. Po tom pristupu, šta god takav političar preduzme ili uradi to mora biti isključivo štetno i s time se ne može ništa ozbiljno uraditi. Problem je što svaka takva isključivost dovodi do štetnog političkog slepila. Naime, čak i kad neko s čijom se politikom nimalo ne slažemo učini nešto što je korisno, štetno je za jedno društvo kao celinu da to što je korisno i dobro ne bude podržano.

U stvari, do sada je iznet samo jedan argument vredan dijaloga u vezi sa Komisijom. To je zaista velika tema za dijalog. Ona glasi: "Da li srpska Komisija sme da se bavi i zločinima drugih." Komisija je bila na stanovištu ne samo da sme već da mora, a razloge sam pokušao da objasnim u onom uvodnom izlaganju. Verujem da je neophodno uspostaviti saradnju sa sličnim telima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini i na Kosovu i uraditi sledeće dve stvari: tačnu hronologiju događaja i potpun spisak žrtava (poginulih, ranjenih, zarobljenih i zlostavljanih civila i zarobljenika).

Uveren sam da će Komisija za istinu i pomirenje ispuniti svoj program i da će pomoći da budu ostvareni ciljevi zbog kojih je osnovana: moralna osuda i eliminacija politike koja je dovela do ratnih sukoba, stvaranje svesti o neophodnosti krivičnog gonjenja onih koji su sprovođenjem te politike počinili krivična dela i pomirenje – uklanjanje mogućnosti da kao posle Drugog svetskog rata propovednici samoviktimizacije u nerasvetljenim zločinima, neizvršenom suočavanju sa zločinima, odsustvu osude zločina dobiju plodan teren za poziv na osvetu.

Naravno, moguće je da Komisija nije ispravno sačinila svoj plan rada. O tome je uvek moguće povesti razuman dijalog. Ovo što smo do sada čuli, sa izuzetkom priloga Vere Ranković u julskom broju „Republike", bila je neargumentovana galama. Komisija je u više navrata pokušavala da takav dijalog pokrene, ali su se svi takvi pokušaji odbijali o zid političke isključivosti. Zato, dok kao rezultat tog dijaloga ne bude promenjen plan Komisije, Komisija će nastaviti s radom po programu koji je sada na snazi. Verujem da će Komisija uspeti, uprkos svim neopravdanim pokušajima njene diskreditacije.

Aleksandar Lojpur

Dve zanimljive teme

Poštovani gospodine uredniče, tekst vašeg novinara M. Miloševića iz poslednjeg broja "Vremena" jednim delom je sasvim ličan, a u celini se uopšte ne odnosi na temu polemike u okviru koje ste ga objavili. Međutim, on ima tu dobru stranu što otvara dve važne teme o kojima bi možda stvarno mogla da se vodi sadržinska polemika, kada ova tekuća bude jednom okončana.

Prva je tema vojne intervencije NATO sna-

ga, naročito s obzirom na to da nam takoreći neposredno predstoji ulazak u Partnerstvo za mir i NATO. Fenomen je zanimljiv jer s jedne strane na javnoj sceni nema nijednog glasa koji bi se tom ulasku protivio, a s druge strane se intervencija te iste alijanse gotovo jednodušno osuđuje kao ratni zločin (naši sudovi doneli su čak i presudu kojom se odgovorni funkcioneri NATO-a, u odsustvu, osuđuju na teške zatvorske kazne). Neki, opet, tvrde da smo tu alijansu pobedili, pa nije jasno šta imamo od toga da joj naknadno pristupamo (general Pavković – pobednik). Očigledno je da se tu nešto mora razjasniti.

Tema je važna i zato što je ova zbrka, kao što sa zbrkom uvek biva, u javnosti uzrok jednog vrlo emotivnog i prilično iracionalnog antizapadnog stava i jednog novog paradoksa. Prema ispitivanju javnog mnjenja, građani Srbije u 61 odsto slučajeva žele uključivanje u Evropsku uniju (što podrazumeva donošenje ili izmenu gotovo čitavog našeg zakonodavstva u cilju usklađivanja sa evropskim), a sa druge strane ti isti građani o toj istoj Evropi ("koja nas je bombardovala") izražavaju najnegativnija osećanja i kritikuju Vladu koja navodno radi po dikatatu Zapada. Na jednoj strani se o toj Evropi izriču najoštrije optužbe, a na drugoj strani se čekaju investicije i zahteva ukidanje viza. Na jednoj strani se pristaje na značajno odustajanje od suvereniteta (naročito u oblasti zakonodavstva), a na drugoj se on apsolutizuje. Kritikuju se evropsko društvo i njegove vrednosti, a želi se postati delom toga društva (društvo se definiše zajedničkim vrednostima), ali se njegova pravda ne prihvata itd. To su sve nespojivi stavovi, a oni neretko paralelno i bez problema koegzistiraju u istim glavama.

Druga važna tema koju vaš novinar inspiriše jeste tema kulture dijaloga. Zašto intelektualni spor oko nekog određenog pitanja ovde tako lako prerasta u svađu i argumente *ad hominem*, čime spor gubi svaki smisao i svaku društvenu relevantnost, stvara dosadu i gađenje kod javnosti, pa tako obično i zamire pre nego što je uopšte stvarno i počeo? Zašto vladaju takva netrpeljivost, nervoza i nestrpljenje svakoga ko se suoči sa drugačijim mišljenjem ili ne daj bože kritikom svoje javne delatnosti? I ne radi se samo o političarima. Meni se lično čini da je takvo stanje započelo s antologijskom izjavom onog učesnika Osme sednice (imena mu se ne sećam) koji je odgovorio na pozive za razumom i hladnom glavom čuvenom rečenicom "Naprotiv, nama sad trebaju vruće glave!".

Srđa Popović

"Patriote" i "Rodoljubi"

Polemika je kod nas gadna stvar. Prilepe ti uvek nešto: na primer, "frustrirane, pohlepne, guzate babe"; a ako niste to, onda ste antiratni profiter, izdajnik, plaćenik ili, u najmanju ruku, antisrbin – što uključuje i sve prethodno. Uz rizik da me tešićevskim jezikom nazovu "anonimnim piskaralom", ja ću se ipak uključiti u ovu polemiku.

Dobro, nema nikakve sumnje da je većina učesnika u ovoj polemici (kao i u Srbiji uopšte) na suprotnoj strani od one koju čine "antiratni profiteri", "frustrirane pohlepne babe", "moralni fundamentalisti", "plaćenici" i još poneko. Da li je i Simon Vizental bio antiratni profiter? Ili se možda obogatio na holokaustu?

Ali, da se ne zaboravi, u ovoj polemici reč je o zločinima. Reč je o groznim, masovnim zločinima koje su počinili vojska, policija, parapolicija, paravojska i razni "savesni" dobrovoljci, reč je dakle o zločinima nad civilnim stanovništvom, pretežno ženama, deci, starim ljudima – nenaoružanim licima. A reč je i o neubedljivoj želji da se o žrtvama, zločinima i počiniocima govori otvoreno. Objašnjenje je prilično jednostavno i odražava stav vlasti, jer nema ozbiljne promene javnog mnjenja dok vlast svojim stavom, a naročito ***institucijama***, ne prione čvrsto i odlučno na rasvetljavanje mračne prošlosti i naše uloge u njoj. Pa i onda će se mnogi izvući.

S pravom se pita prijatelj M. Bobića *"da li mladi koje viđa po gradu dovoljno znaju o ratu i ulozi svojih roditelja u tom vremenu"*. Prijatelj, dalje, smatra da je otkrivanje istine neophodna stepenica u daljem razvoju društva. Zalaže se da se time bave mediji i obrazovne ustanove. I šta je tu sporno? Da se radilo (i radi) na takav način, možda ne bi sto hiljada mladih klicalo Arkanu na nedavnom koncertu Svetlane Ražnatović, i to baš na desetu godišnjicu od napada Arkanovih Tigrova na Bijeljinu i stravičnog progona i ubijanja stanovništva. Niti bi se masovno nosile majice sa likovima Karadžića i Mladića (i jedan republički poslanik pojavljivao se u parlamentu u takvoj majici) niti bi ceo grad i Srbija bili ispisani grafitima Obraza. Niti bi se u crkvi na Fruškoj gori prodavala knjiga *Protokoli sionskih mudraca*. Ovako nam, izgleda, ostaje da nam mlade vaspitavaju Obraz i slične rasističke organizacije, tipa Samo Srpkinja Srbina spasava, Krv i čast, Sveti Justin Filosof.

Nakon što su o holokaustu napisane mnoge knjige, Danijel Jona Goldhagen je objavio *Dobrovoljne Hitlerove dželate – Obični Nemci i holokaus*t (knjiga se pojavila i kod nas 1998. godine). U šest poglavlja Goldhagen opisuje kako je bilo moguće na najzverskiji način mučiti i pobiti šest miliona Jevreja – ***samo zato što su bili Jevreji***. "Antisemitizam je nagnao na hiljade 'običnih' Nemaca – a nagnao bi i milione drugih da su se našli na odgovarajućem mestu – da ubijaju Jevreje." Pa dalje: "Na sistematsko i nemilosrdno ubijanje hiljada nenaoružanih, bespomoćnih jevrejskih muškaraca, žena i dece Nemce nisu nagnale privredne teškoće, sredstva prinude totalitarne države, društvenopsihološki pritisak niti nepromenljive psihološke sklonosti, već predstave o Jevrejima koje su u Nemačkoj bile sveprisutne, i to decenijama."

Od početka ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini slušali smo priče raznoraznih "patriota" i "rodoljuba" (oni su nečiji roditelji, gospodine Bobiću!) o njihovim hrabrim pohodima na gradove i sela preko Dunava i Drine. Gledali smo i slušali njihova hvalisanja na najmanje dve televizije – na državnoj (pesmom "Učini bar jedan pogrešan korak" srpski oficir želi Hrvatima "srećan" prelazak preko minskog polja) i na NTV Studio B (koji je jedno vreme prenosio "Dnevnik" sa Pala). Setićemo se da je, sada već bivša urednica Studija B a danas na jednoj velikoj privatnoj televiziji, dovela u studio borca iz Slavonije (Srbina), koji je otvoreno ispričao kako je upao u jednu hrvatsku kuću gde su ukućani večerali, rekao im da im je to poslednja

ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВИЋ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
25. СЕПТЕМБАР - 25. НОВЕМБАР 2002.
ФРАНЦУСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР
25. СЕПТЕМБАР - 25. НОВЕМБАР 2002.
ГАЛЕРИЈА УЛУС
25. СЕПТЕМБАР - 8. ОКТОБАР 2002.

večera i pobio ih. Osvetio se, kaže; ne počiniocima zločina nad svojim ukućanima, već sasvim drugim i pre svega nevinim, ljudima. U "Noćnim razgovorima" Radija Slobodna Evropa, jedan novinar gost svedočio je o grozotama u logorima Omarska i Manjača, rekaviši da mu slušaoci ne bi poverovali kada bi ispričao šta je video. Na insistiranje novinara ipak je rekao: "Pa, mislim na spaljene leševe, mislim na pojedine delove tela, koji vise u pušnici za sušenje mesa i slično. Zaista mislim da je ovo dovoljno gadno da ne bismo išli dalje." Novine su pisale i o rezervisti iz Vranja koji je priznao da je ubio oko 70 bosanskih Muslimana. Bilo je malo uznemirenja oko te priče, ali je na koncu ipak zaključeno da je reč o ludaku. Ni danas se ne zna da li je "ludak" stvarno pobio te ljude. Otkud ludaci iz Srbije na hrvatskim i bosanskohercegovačkim ratištima? Otkud bilo ko odavde tamo? Zašto je Vučelić bio ministar inostranih poslova, ili šta god, kod Vučurevića (koji je trebalo da izgradi "lepši i stariji Dubrovnik")? Zašto su streljani Hrvati iz vukovarske bolnice? Taman da su svi od reda bili "zenge" i "ustaše", a nisu, zar ih nije trebalo uhapsiti (zarobiti) i suditi im?

Setite se koliko ima javno optuženih? Jedan od njih je nedavno imao vrlo posećenu promociju knjige "o sebi". A pošto nije bilo zgodno da se optuženi tako javno slika, naš predsednik države poručio mu je da se zbog sebe i zbog nas malo pritaji jer mu se Hag od devete rupe na svirali prinudno pomakao ka napred. Nabrajanje svega što smo čuli i čime su se vrlo dičili i hvalili počinioci, a mediji izveštavali šireći "istinu" o "našoj" pravednoj borbi, moglo bi da ispuni desetine i stotine stranica. Ali čemu – "obični" Srbi to ionako znaju. Od njih smo i slušali o svim tim grozotama.

Suđenje Miloševiću samo po kosovskoj optužnici sasvim precizno pokazuje da su ljudi (stari, mladi, žene, deca pa čak i fetus od osam meseci) – sve Albanci – bili zverski mučeni, ubijani i pokopani u Srbiji. Dve godine je prošlo od otkrivanja ovog monstruoznog zločina i još se ne zna ko je kriv ili odgovoran, kako vam je draže.

I na kraju, šta uraditi? Prestati sa akademskim raspravama i krenuti u konkretne akcije. Uvesti šok-terapiju u "konjskim" dozama. Vrteti na svim programima i u isto vreme ista svedočenja i filmove, kao u Južnoafričkoj Republici. Svaki dan. Ne samo povremeno, da se narod ne uznemirava, negde iza ponoći kao što NTV Studio B radi sa "Haškom hronikom", na primer, ili B92 sa pola sata "Katarze" subotom u pola deset ujutro, kad ljudi spavaju ili su na pijaci. Podizati optužnice i suditi osumnjičenim za ratne zločine ne bi li se ova ravnodušna sredina uznemirila, počela da se stidi, tako da joj postane tesna vlastita koža. Da zamisle taj bol, tu fizičku patnju, poniženja, strah žrtava koje čekaju smrt. Da se zapitaju kako je fetus dospeo u hladnjaču. Kako, ljudi? Kako to može? Ko to može? Ili je sve beznadežno.

U ovoj polemici bar nema spora da su zločini počinjeni. Ima, izgleda, dilema kad, kako i da li o tome raspravljati. Da li se dovoljno i objektivno piše o zločinima? Možemo li mi koji učestvujemo u ovoj raspravi da se složimo da režim nije uradio ni ono što je *mogao*? Da, na primer, privodi i saslušava *poznate* učesnike "Dubine 2". Možemo li mi (svi su dobrodošli) da zajednički napišemo zahtev kome treba (Vladi, tužiocu, policiji itd. – znači onima koji to mogu) a kojim tražimo da se osumnjičeni procesuiraju? Ili ni to ne možemo? I da prestanemo da se vređamo.

Jasna Bogojević, Beograd

P.S. Od svih kvalifikacija koje dobijaju učesnici ove polemike od drugih učesnika jedino je tačno to da smo frustrirani (ja jesam), jer pravda nije zadovoljena i čini se da neće biti, bar ne za života preživelih žrtava i počinilaca.

Hitler je bio diletant

Stiče se utisak da je redakcija "Vremena" nekako preko volje, iz čisto odbrambenih razloga, prihvatila bačenu rukavicu i pristala na pokretanje teme o suočavanju sa ratnim zločinima, sve u nadi da će se uzburkani talasići srpskog Mrtvog mora veoma brzo slegnuti. Propratni i pomalo zloban redakcijski komentar (br. 613) o "usamljenoj poziciji g. Popovića" jako podseća na performativan iskaz, *self-fulfilling prophecy*, ili ono narodsko "što je babi milo...".

U našoj patriotskoj štampi već je isuviše prostora bilo ustupljeno omalovažavanju ili izrugivanju nekim pojmovima stranim srpskom biću, poput *lustracije* i *denacifikacije*. S druge strane, gotovo da je prošlo nezapaženo kako je i nezavisna štampa podlegla istom pomodarstvu, stvorivši neku vrstu novogovora krcatog eufemizmima, a sve u cilju očuvanja kolektivne paraamnezije – zamagljivanja očiglednog i zataškavanja neugodnog. Poslednji primer iz ovog lingvističkog arsenala predstavlja logički oksimoron – "deetnifikacija" (genocida). Iz datog primera može se videti kako politička korektnost nije neka osobenost zapadnih demokratija. Jedina razlika je u tome što se političkom korektnošću na Zapadu ispoljava (licemerna ili ne) briga za diskriminisane i marginalizovane društvene grupe, dok se kod nas (i balkanske nam braće po zločinu) politički ispravnim smatra iskazivanje divljenja ratnim zločincima.

Iz datog primera bi se, takođe, mogao izvesti logičan zaključak da je Hitler ispao običan politički diletant kada je odlučio da podigne ruku na sebe. Umesto toga, u času kada je situacija na frontu krenula nizbrdo, trebalo je da raspiše izbore, izgubi na njima sa tesnim rezultatom, preda vlast nekom "moralno neukaljanom" Nemcu, isposluje sopstvenu nepovredivost i uklanjanje kompromitujuće dokumentacije u "interesu naroda", a zatim se povuče u anonimnost... ili, u najgorem slučaju, u komfornu nirnberšku ćeliju za čijim je okriljem i obiljem tada verovatno čeznula većina njegovih sunarodnika. Ipak... A šta ćemo sa zločinima? – upitao bi neki usamljeno pozicionirani glas. Zločinima? – namrštio bi se urednik. – Zar treba da vas podsećam na bombardovanje Drezdena? A Jevreji? – primetio bi onaj večiti nezadovoljnik. No, čekajte malo, lepo smo se dogovorili o načelu deetnifikacije. Zbog čega bi bila važna nacionalnost žrtava? Uostalom, da li Jevreji uopšte imaju nacionalnost kada im (1945) nedostaju neke od bitnih odrednica nacije? Eto zanimljive teme za neki od okruglih stolova u našem pres-klubu... Ali, zaboga – pobunio bi se onaj isti antiratni huškač – ali, šta ćemo sa ubicama? Opet vi – iznervirao bi se s pravom urednik. – Zar moram da vam ponavljam da sa ubicama stoji isto kao i sa žrtvama. Dželati i žrtve, to je svejedno, odnosno, jedno je jedno a drugo je drugo, nazovimo ih A i B, da li ste sada zadovoljni? – U redu – uzdahnuo bi skrušeno huškač. – Samo mi još recite ko je A?

Ovo postmoderno čitanje istorije nije onako veselo kao što zvuči, naročito ako se iščitava iz pozicije žrtava. Kao vaš bivši čitalac sećam se "Vremena" kada smo s nestrpljenjem iščekivali članke g. Cerovića. Sećam se, takođe, kako smo uoči izbora izračunavali koliko se penzionera iz opravdanih razloga neće pojaviti na biračkim spiskovima i koliko će mladih steći pravo glasa, nalazeći u tome neku osnovu za optimizam. No, višegodišnje povlađivanje populizmu i socijaldarvinizmu ostavilo je trajnije posledice nego što bismo želeli da priznamo. Poslednja istraživanja, izgleda, pokazuju da mladi koji stiču pravo glasa u potpunosti dele politička ubeđenja najstarije populacije,

Proces

Dragi Dragoljube,

Ne mogu više ovako! Noćima ne spavam, a razlog za to svakako nije ova prokleta nizozemska klima. Grize me savest, Dragoljube. Ovaj list papira na kojem su ispisane instrukcije za moje izveštavanje iz Haga koji si mi uručio pred polazak na put i koji ne teži više od jednog grama za mene predstavlja teret veći od Sizifovog kamena. Znam, mislili smo da ćemo u eri još nedovoljno razvijenih telekomunikacija mojim lažnim izveštajima sa procesa stoleća uspeti da obmanemo javnost u Srbiji. Avaj, provaljeni smo! I to od strane ljudi od kojih smo to ponajmanje očekivali. Kako bilo, istina je počela da se širi čak i na stranicama "Vremena", i to otpozadi.

Treba da vidiš kako izgledam! Neobrijan, ispijen, masne kose, cigareta mi u ustima polako dogoreva dok pepeo pada po tastaturi... Ne pamtim kada sam poslednji put jeo. Javio se i hroničan gastritis koji me muči svake godine, nekako s jeseni. Ne mogu više! Neću!

Da ne dužim, šaljem ti prvi objektivan, nepristrasan izveštaj sa suđenja Miloševiću za ratne zločine! Ti vidi šta ćeš s njim. Mislim da je krajnje vreme da se dozovemo pameti. Čoveče, i sami smo počeli da verujemo u sopstvenu laž, nadmašili smo i Jozefa K! Pogledaj samo šta smo Stojanu uradili! Budi razuman, Dragoljube. Lično sam već doneo odluku da vratim nagradu "Jug Grizelj". Ne zaslužujem je.

Evo izveštaja:

Suđenje Slobodanu Miloševiću po kosovskoj optužnici ulazi u završnicu. Pretposlednji svedok tužilaštva (po mišljenju većine izveštača, ključni za ovaj deo optužnice) bio je stariji kosovski Albanac, čovek koji očigledno nije umeo da izgovori neistinu. Tog sunčanog haškog dana nestrpljenje se očitovalo na licima svih aktera procesa koji nesumnjivo predstavlja kamen međaš koji će odrediti budućnost međunarodnog pravosuđa. Posebno na licima članova sudskog veća koje je imalo zadatak da potvrdi Miloševićevu krivicu.

Događaj koji je obeležio dan zbio se prilikom Miloševićevog ulaska u sudnicu. Naime, Miloševića su dvojica hrabrih ševeningenskih tamničara, kao i obično, dovezli u za tu priliku posebno napravljenim kolicima koja su mu onemogućavala opasne pokrete. Kroz specijalnu masku od slonovače, sa prorezima za oči i usta i žičanom rešetkom preko tih otvora, nazirao se krvoločan i jeziv osmeh balkanskog kasapina... Odjednom, klima-uređaji u sudnici su pobesneli! Začuo se užasan huk a papiri sa stolova razleteli su se na sve strane. Odnekud se pojavio crn gavran, zalepetao krilima i, zlokobno grakćući, sleteo na glavu simpatičnog tužioca Džefrija Najsa. Trebalo je gotovo pola sata da se sudnica dovede u red.

A onda... sudija Mej je pozvao svedoka. Ušao je čovek svetačkog lica, gracioznim korakom, dostojanstveno. Zavladala je gotovo opipljiva tišina koju je remetilo samo Miloševićevo glasno podrigivanje. Nisam ni primetio da mi se suza skotrljala niz lice i pokvasila papir sa beleškama koje sam "hvatao". Nakon standardne procedure koja je podrazumevala zakletvu da će svedok govoriti istinu (nepotrebna formalnost), sudija Mej je Miloševiću dao znak da može da počne sa ispitivanjem svedoka. Krvnik nije oklevao: "Šta znate o takozvanom UČK?" U sudnici je nastao haos. Zvižduci negodovanja dolazili su čak i sa usana prijatelja suda. Sve smo preko video-bima u velelepnoj konferencijskoj sali posmatrali i mi, zgađeni novinari. Ka ekranu su poleteli zgužvani papirići i razni drugi predmeti. Na moje oči, Svetlana Slapšak, koja se tu zadesila slučajno, zafrljačila je polupraznu limenku dijetalne koka-kole. Oni sa slabijim stomakom potrčali su ka izlazu. Zvižduci se nisu stišavali...

Miloševićeva drskost bila je bezgranična. Sudija Mej je visoko zamahnuo čekićem od ružinog drveta i sručio ga na sudijski sto. I sam vidno potresen, uspeo je samo da izusti, obraćajući se tamničarima: "Nosite TO napolje!"

Nastavak suđenja je zakazan za sutrašnji dan s početkom u 10.00 h.

Šta reći na kraju ovog izveštaja osim da smo sve bliži danu kada će požarevačkom monstrumu biti izrečena rigorozna, zaslužena kazna. Danu koji svi s nestrpljenjem očekujemo.

Dejan Vukelić, Novi Beograd

opredeljujući se za desni ekstremizam. Za takvu tempiranu bombu na kojoj svi sedimo odgovornost velikim delom snosi intelektualna elita koja je akademski ćutala, u pauzama dolivanja ulja na vatru. Izlišno je da se vi na to podsećate jer ste svojevremeno bili među retkima koji su imali hrabrosti da prihvate rizik slobodnog govora. Ako ste danas odlučili da zaćutite, zažmurite i zapušite uši, moguće je da ste upoznati s nečim što je vašim čitaocima promaklo. (Srpskim projektom *3 majmuna*, možda?) U tom slučaju bilo bi politički korektno da i nas upozorite, kako ne bismo, vođeni najboljim namerama, srljali Tamo gde ne treba.

Miodrag Marković, Beograd

NATO, ipak, dan posle

"Vreme" je u prošlom broju odvojilo stubac i po za pismo Vojislava Stojanovića koje je irelevantno u odnosu na polemiku koju smo prethodno na ovim stranicama vodili Nenad Stefanović i ja. U toj polemici, koja se odnosila na suđenje Slobodanu Miloševiću i predstavljanje tog suđenja u ovdašnjoj javnosti, osvrnuo sam se na iskaz jednog svedoka o NATO bombardovanju kolone albanskih izbeglica 14. aprila 1999. godine, i uzgred sam naveo da je NATO preuzeo odgovornost za bombardovanje dan kasnije, 15. aprila. Gospodin Stojanović tvrdi da je NATO preuzeo odgovornost tek pet dana nakon događaja.

Za polemiku o suđenju Slobodanu Miloševiću potpuno je nebitno da li je NATO preuzeo odgovornost jedan ili pet dana nakon bombardovanja. Ako je podugačko pismo g. Stojanovića na temu tačnog datuma ipak objavljeno, to je, pretpostavljam, učinjeno zato da bi se doveo u pitanje moj kredibilitet.

Ovakvo nastojanje potcrtano je uredničkom opremom pisma, naime stavljanjem u naslov uvredljivih reči na moj račun ("Kratko pamćenje – dugačak jezik").

Međutim, ne samo da je tvrdnja g. Stojanovića irelevantna nego je i netačna. Kako pokazuje transkript NATO konferencije za štampu od 15. aprila 1999. godine (*http://www.nato.int/kosovo/press/p990415a.htm*), NATO je zaista već dan nakon bombardovanja preuzeo odgovornost. Portparol Jamie Shea je tom prilikom izjavio: "Juče je pilot NATO-a delovao na području zapadnog Kosova.

... Pilot je izvršio napad na ono što je mislio da su vojna vozila u konvoju.

... NATO bomba je uništila vozilo na celu kolone, za koje sada verujemo da je bilo civilno vozilo. Ponovo naglašavam, NATO duboko žali zbog gubitka života u ovom tragičnom događaju." General Giuseppe Marani je potom pojasnio da su u stvari dva aviona ispustila bombe na konvoj. Shea i Marani su na ponovljena novinarska pitanja odgovorili da isključuju mogućnost da su avioni Vojske Jugoslavije odgovorni za bombardovanje. Narednih dana NATO je dopunjavao, a delom i menjao, objašnjenje ovog događaja, o čemu se detalji mogu pročitati u izveštaju Human Rights Watcha "Civilne žrtve NATO bombardovanja", iz februara 2000. godine – izve-

b92 202
fm mreža ritam vašeg grada
Multiradio 92.9 MHz

AUTOPREVOZ Vatras d.o.o. VRNJAČKA BANJA

letovanje

Turska

Grčka

Crna Gora

od 150€ na rate

Vrnjačka Banja

redovne linije

Ljubljana

Pariz

Bazel

Herceg Novi

☎ BG 011-444-82-82

VB 036-661-035

LJ 01-316-975

AUTOPREVOZ VRNJAČKA BANJA

štaja u čijoj sam izradi učestovao. Ali, ostaje činjenica da je već 15. aprila 1999. godine NATO definitivno priznao da su njegovi avioni, a ne neko drugi, prethodnog dana izazvali pogibiju Albanaca iz izbegličke kolone.

Ako ulazim u razjašnjavanje ove činjenice, to činim zato da bih istom prilikom naglasio da pokušaj dovođenja mog kredibiliteta u pitanje ne treba da skrene pažnju sa suštine prethodne polemike sa Nenadom Stefanovićem. Izveštači iz Haga su u dobroj meri pogrešno predstavljali suđenje Miloševiću publici u Beogradu, iskrivljujući dešavanja u sudnici da bi diskreditovali svedoke i tužilaštvo i, jednako važno, ignorišući priču o zločinima na Kosovu koja se u sudnici odmotavala svakim novim svedočenjem.

Bogdan Ivanišević

Sazrela potreba društva

Dvomesečna polemika na stranicama nedeljnika "Vreme", u rubrici "Pošta", a zatim "Reagovanja", potvrđuje pravilo da svaka sazrela potreba društva uvek nađe i povod i način da se izrazi. Sasvim je nevažno kako učesnici u ovoj polemici vide jedni druge, kako se etiketiraju. To je, da kažemo, stvar stila. Ali, za razliku od Stojana Cerovića (broj 608), nisam sigurna "da se na kraju ove polemike neće znati o čemu se radilo".

Glavni urednik "Vremena" smatra da je u polemici reč "o jednoj od najvažnijih tema srpskog društva" (br. 613). Prethodno, Srđa Popović je tu temu precizirao: "zločini počinjeni nad nevinim ljudima" (broj 609), koje je označio kao "pitanje svih pitanja ove zemlje" (broj 673).

Zločini počinjeni u poslednjim ratovima u Jugoslaviji, kao i svi slični zločini, imaju više dimenzija: moralnu, pravnu, istorijsku, filozofsku. O jednom takvom fenomenu teško je, razume se, voditi polemiku na stranicama bilo kog lista, čak i kad bi je on sa svojih poslednjih stranica prebacio na prve i središne stranice. Istina o zločinima je pitanje čitavih nauka. Ali, mediji najšire dopiru i najbrže utiču. Otuda je njihova uloga nezamenljiva u uspostavljanju redosleda. Neposredno, to je sankcionisanje zločina, odnosno saradnja države sa Međunarodnim sudom u Hagu. Dugoročno, to je osvetljavanje one nacionalne ideologije i politike koje su vodile u zločin.

Zločin je, ipak, teška mora za Srbiju. Otuda i potreba za analogijom. Tako se može razumeti i veliki napor B92 da objavi nemačke autore. Primer je poučan: iluzija je da se ispod prošlosti može podvući crta. Nemci su ćutali sve do 1960. godine. A zatim su usledili: "svađa istoričara", koja je postavila pitanje o odnosu prema tradiciji; Gelghagen sa knjigom *Hitlerovi dobrovoljni dželati*; Filkenštajn sa knjigom *Holokaust industrija*; Velzar debata... To je uvek preispitivanje. Ili, kako bi rekao jedan od vodećih nemačkih istoričara Jirgen Koka, onaj stalni oprez "da se može ponovo kliznuti u varvarstvo". Prema Koki, sećanje na nacističke zločine "može delovati mobilizatorski; a takvo sećanje može biti temelj demokratskog identiteta" (citat prema Todor Kuljić, *Prevladavanje prošlosti* – u štampi).

O ovom poslednjem jeste danas u Srbiji reč. Promene 5. oktobra 2000. godine za jedne su značile podvlačenje crte ispod neposredne prošlosti. Za druge – prihvatanje konsekvenci te prošlosti i početak njenog preispitivanja – u ime demokratskog identiteta.

Stanovište o deetnifikovanju zločina svodi srpski identitet na ideologiju organskog shvatanja nacije kao jedne ličnosti i njoj odgovarajućeg koncepta države kao etničke države. Preseljenje, razmena stanovništva, etničko čišćenje, ubijanje drugog sa stanovišta ove ideologije i nije zločin. To je, što bi rekao Slobodan Jovanović parafrazirajući Napoleona I o Robespjeru, ubijanje s rezonom (Milan Jovanović Stojimirović "Dnevnik" 1936-1945, Novi Sad, 2000).

Identifikovanje države sa "kućom", elite sa "domaćinom", stanovništva sa "bićem" nije prevladana ideologija (videti studiju Olivere Milosavljević *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o nama i drugima*, Beograd, 2002) Većina kandidata za predsednika Srbije nudila je u predizbornoj kampanji upravo ovu ideologiju kao sadržaj "moderne države". U isto vreme, istraživači javnog mnjenja sugerisali su kandidatima da u kampanji ne pominju ratne zločine ni Međunarodni sud u Hagu, ni saradnju sa kojim državu ne obavezuje samo međunarodno pravo nego i zakon koji je sama donela. Ako je kritički odnos prema ovoj poziciji radikalizam, suprotno njemu je – šta?

Latinka Perović

Spasavanje duše

Kao veran čitalac časopisa "Vreme" od prvog broja, nameravao sam da se uključim u polemiku o "dehelsinkizaciji...".

Međutim, kada sam u broju od 5. septembra t.g. pročitao sjajne tekstove g. Srđe Popovića i g. Lazara Stojanovića, pokolebao sam se, shvatajući da je u istim (tekstovima) na najbolji mogući način rečeno sve što je i meni bilo na pameti, te da bi moje "pisanje" bilo puko ponavljanje ili parafraziranje.

Na ovo javljanje podstaklo me je blago ironično insinuiranje u poslednjem broju gde se u uvodnom delu "reagovanja" kaže: "Iskreno, osećamo nelagodnost zbog usamljene pozicije g. Popovića u njegovom naporu da održi razgovor o jednoj od najvažnijih tema srpskog društva."

Ne mora dakle da znači da je "usamljena pozicija" g. Popovića posledica toga što nema istomišljenika, već naprotiv (bar on po meni) stoga što je veće zadovoljstvo njegove

tekstove čitati nego i sam uzimati reč.

Inače, cenjenog mlađeg kolege Srđe Popovića sećam se još iz vremena kada su on i još nekolicina advokata (ne bih da ih nabrajam jer bih verovatno nekoga nezasluženo izostavio) kao branioci optuženih u montiranim političkim procesima za vreme represivnog komunističkog režima – sportskim rečnikom kazano – poturali glavu onde gde većina advokata (među koje ubrajam i sebe) ne bi ni nogu.

Što se tiče sadašnjeg angažmana i stavova g. Popovića kao i njegovih istaknutijih istomišljenika, verujem da nije daleko vreme kada ćemo shvatiti da su ovi ljudi bili za nas – *mutatis mutandis* – ono što su svojevremeno za Nemce bili Tomas Man, Marlen Dutrih, Vili Brant i drugi.

Što se pak tiče g. Stojana Cerovića, vrsnog novinara, moga nekadašnjeg favorita, čije sam tekstove iz broja u broj "gutao", mislim da je u pitanju opaka i podmukla bolest koja se zove nacionalizam, koje čovek i ne mora da bude svestan. O ovoj "bolesti" dr Bronjislav Geremek, bivši poljski ministar inostranih poslova, predsedavajući OEBS-a, kaže: "Nacionalizam razara sve, zemlju, narode, politiku" ("Vreme" br. 393 od 2.5.1998. god.).

Inače, časopis "Vreme" smatram daleko najboljim u nas, zaslugom celokupnog uređivačkog kolegijuma koji ga održava na evropskom i svetskom nivou, s tim što ipak po sopstvenom ukusu izdvajam (šta ću, moram) Teofila Pančića, Miloša Vasića, Ljubomira Živkova, Dragana Todorovića, Vladimira Stankovića, čije briljantne tekstove u prepoznatljivom stilu sa nestrpljenjem iščekujem i po dva-tri puta iščitavam, jer je to zaista pravi užitak.

I na kraju, srdačan pozdrav uz najlepše želje i dodatak: *Dixi et salvavi animam meam* (Rekoh i spasih svoju dušu)

Dušan Popović, advokat, Beograd

Žalac u meso

Čitam, ili sam upravo pročitao, neke oglede o filozofiji Serena Kjerkegora iz kojih pozajmljujem ovaj naslov, misleći na žrtve, bezbrojne žrtve onih koji su se "udružili u cilju zločinačke delatnosti". Možemo li da se udružimo, da li je uopšte potrebno da se udružimo, kako bi ćutanje o zločinima postalo transparentnije?

Pre svega, u pravu je Srđa Popović: suviše se ćuti o zločinima. U pravu je i Stojan Cerović: "tužilačka revnost" Sonje Biserko – nema granica. Ali, zar treba da je ima? Zar je bilo malo smrti i ubijanja? Ko sve nije računao? Mihailo Marković ili Biljana Plavšić, koja se sada bar kaje. Koliko znam Cerovića, ili Žarkovića, niko nije rekao: "Marš iz Srbije!" (I dobro je da nije.) Ali Sonji jeste.

Na prvi pogled može se učiniti da Sonja Biserko preteruje kada "Vreme" i B92 optužuje za totalitarizam. Međutim, šta je totalitarizam? Odsustvo mišljenja ili nedovoljnost mišljenja i politike? U tom smislu, njena kritika ovih medija je ispravna. Ne piše se i ne misli dovoljno o zločinima. Ili, vi možda mislite da je toga bilo dovoljno? Ili, možda, i previše? Da je ovde moguće pronaći meru, u ovom mračnom kalkilu, ubijanja, umiranja i smrti? Da je moguć "treći put"! Da možemo, da je dopušteno, da iz svojih građanskih loža nastavimo da s nepodnošljivom lakoćom mudrujemo o zločinima, sve do onog opscenog cinizma Ljubiše Ristića da za razliku od pasa, Srbi jedini otkopavaju svoje kosti. Čije kosti? O tome treba pitati žrtve ovih morbidnih kalkulisanja. O tome je reč.

Da li je u pravu Dušan Makavejev, koji je, doduše isprovociran, rekao da "leševi nemaju nacionalnost"? U tome je suština, kako bih rekao, ovog naopakog zalaganja za deetnifikaciju zločina. Jer, prethodnu etnifikaciju zločina nisu obavile žrtve nego dželati. Oni koji su se udružili u zločinu. Oni koji su samo "branili ili brinuli" za narod, bilo koji. Oni kolektivizuju zločin, a ne Sonja Biserko. Zato je ova navodna deetnifikacija zločina, u stvari, njegova racionalizacija. Manipulacija zločinom. Zamagljivanje razlike između krivice, koja je pojedinačna, i odgovornosti, koja osvešćena postaje kolektivna politička odgovornost. Zato je prihvatanje ove političke odgovornosti pretpostavka svake odgovornosti, sve do sankcionisanja pojedinačne krivice za zločine. U suprotnom, sunce sija i nad pravednikom i nad zločincima.

Ali, sve je to poznato. Zato sam morao da savladam unutrašnji otpor kako bih se uključio u ovu polemiku, koju je neko nazvao "novim raslojavanjem na književnoj levici". Ima nečeg odvratnog i perverznog u tome, pošto je razlog ove polemike cinično podmetanje da oni koji insistiraju na odgovornosti za zločine (poput Sonje Biserko ili Nataša Kandić) govore o kolektivnoj krivici naroda.

U stvari, to su oni koji se zalažu za ovu deetnifikaciju zločina. Jer, kao što sam rekao, da bi se obavila ova deetnifikacija, zločin se pre toga mora etnifikovati, što je teza zločinaca a ne žrtve.

Sa stanovišta žrtve – nema "trećeg puta", kojim bi, ako se može, zajedno dželat i žrtva. Nema zajedničke "istine!" i "pomirenja" među njima. To bi, doista, bio mrak totalitarizma. Ali, sve je to poznato. I zato je perverzno do besvesti mudrovati o tome. Sve dok se ne zaboravi o čemu je bila reč. Mnogima u Srbiji smetaju ove "žene u crnom" i njihova "tužilačka revnost". Ali, mnogima smetaju i žrtve. Zato su pomešali asanaciju i lustraciju.

Nenad Daković

PRETPLATA

PRETPLATA NA ŠTAMPANO IZDANJE

	Beograd (kurirom)	Jugoslavija (poštom)	Evropa (površinskom poštom)	Svet (avionom)
6 meseci	2000 din	1840 din	55 EUR	95 EUR
12 meseci	4000 din	3680 din	110 EUR	190 EUR

PRETPLATA NA INTERNET IZDANJE

	Srbija	Crna Gora	Svet
12 meseci	300 din	EUR 5	EUR 30
4 meseca	—	—	EUR 20

Zabranjeno je uplatiti iznos pretplate za korisnike sa teritorije SRJ, a nalog upotrebljavati iz inostranstva (osim kada se nalazite na putovanju). Zabranjeno je da više lica sa različitih lokacija upotrebljava isti nalog.

VREME CD

	Srbija	Crna Gora	Svet
komplet 1997–2002	500 din	EUR 10	EUR 20
pojedinačni CD	300 din	EUR 5	—
zamena ili dopuna CD-a za dosadašnje kupce	300 din	—	—

Kupci iz Srbije, na cenu diska dodajte 50 dinara za troškove pakovanja i PTT-a. Rok za slanje 20 dana

Uplata u dinarima, za Jugoslaviju, u korist N.P."Vreme"– Beograd, **žiro račun: 40804-603-2-2031530** ili **40804-603-5-3031530**. Potvrdu o uplati poslati na adresu **N.P. "VREME", Mišarska 12, p.fah 257, Beograd**. sa naznakom za šta je uplata izvršena (Pretplata, Internet, VREME CD). Uplata u zemlji za inostranstvo, po odobrenju NBJ, naplaćuje se u redakciji u efektivnom stranom novcu.

Kupci iz Crne Gore, molimo kontaktirajte redakciju radi dogovora oko uplate.

Iz inostranstva uplate možete izvršiti pomoću kreditne kartice na adresi http://www.vreme.com/pretplata ili na telefon +431 408 9652); na račun broj: 611 378 704 Bank-Austria Wien, BLZ 20151 ili čekom na adresu Vreme International Ges.m.b.H. Neudeggergasse 1-3/22, 1080 Wien, Austria. Ako je ček u pitanju, iznos treba uvećati za EUR 5 ili odgovarajuću protivvrednost, zbog bankovne takse. Cena pretplate za inostranstvo u drugim valutama preračunava se po dnevnom kursu. Šestomesečna pretplata podrazumeva 26 brojeva, a godišnja 52 broja. Ukoliko je uplaćen veći ili manji iznos od navedenog, obračunaće se dužina trajanja pretplate shodno uplati. Pretplata za evropske zemlje avionom jednaka je pretplati za vanevropske zemlje. Cenovnik važi od 7.3.2002. U slučaju poskupljenja lista u toku pretplatnog perioda, pretplatniku se priznaje stara cena do isteka pretplate.

Potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite na adresu N.P."Vreme", Mišarska 12, p. fah 257, Beograd **ili faksom na broj** 011/3238-662, **sa naznakom za šta je uplata izvršena** (pretplata, internet, Vreme CD)**. Za pretplatu na internet izdanje obavezno navesti e-mail za kontakt.**

Elektronska arhiva nedeljnika VREME sa tekstovima od marta 1997. do poslednjeg objavljenog broja, podeljena je na dva CD-a (1997-1999 i 2000-2002). Diskove možete nabaviti u prostorijama redakcije uz prethodnu najavu na telefon 011/3234-774, svaki dan od 11-16h, ili uplatom u korist N.P."Vreme"sa naznakom za "VREME CD". Kupci iz Srbije na cenu diska treba da dodaju 50 dinara za troškove poštarine i pakovanja. Diskove ne šaljemo pouzećem. Raniji brojevi Vremena ne postoje u ovom elektronskom obliku. Sve ostale informacije i nova verzija programa za pregledanje sadržaja diskova može se naći na internetu, na adresi http://www.vreme.com/cd

Informacije u vezi s pretplatom radnim danom od 11 do 16h: Beograd 011/3234-774, Beč +431 408 96 52 ili e-mailom na pretplata@vreme.com

Masovka

BOG-ĆE-GA-ZNATI-KADA SU POČELA prva masovn(ij)a narodska okupljanja, ali to uostalom i nije naš zadatak. Kakvom hroničaru, obdarenom oštrim analitičkim duhom, ne bi bio problem da to valjano istraži, ali je ovom mestu primereniji iskusan hedonista koji je *masovku* doživeo iz prve ruke. Ona nema formalnih ograničenja, ali se u narodu o kome je reč ipak prvenstveno doživljava u političkoj i sportskoj formi. Probajmo zamisliti masovno okupljanje uzrokovano nekim drugim povodom, npr. značajnim kulturnim događajem...

"Nobel samo tvoj je, Andriću, Andriću, Andrićuuuuuuuuuu", odjekuje iz hiljada grla naše divne omladine, dok šjor Ivo oko gla-

PRAŠKO GAGOVIĆ

ve vrti svoj kišni mantil i mrda glavom u neujednačenom ritmu ljuljanja mladih telesa pokušavajući da im prepriča *digest* verziju *Aske i vuka za početnike*. Možete li? Ne ide. Najviše nekoliko desetina na književnoj večeri. Da probamo ponovo.

"Sad si uz'o Palmu, Emire, Emire, Emireeeeeeeee", sluša naš junak poluotvorenih usta, netom monaškog *imagea* u zlatiborskom džemperu (model sirogojno-winter-look) i govori o sedam ponavljanja scene u kojoj Laza Ristovski razbija flašu o glavu; dirljivo uzbuđen prizorom odvažnih momaka koji su se skinuli do pasa držeći majice u jednoj, a upaljene baklje u drugoj ruci, očarani pričom čoveka čijim su im posterima ukrašeni zidovi. Ide li to? Još manje. Najviše nekoliko stotina na premijeri.

Dakle, hleba i igara.

Svaki redovniji posetilac masovnog skupa zna da postoje njegove dve osnovne varijante: *spontani* i *režirani*. Većina pravih ljubitelja svakako će se opredeliti za prvu, ali i dogovorena okupljanja imaju svoje pristalice. Takav vid zabave obično su spremni organizovati oni koji su na vlasti (ne bi li time ubrali koji politički poen) ili oni koji se tek spremaju da to postanu. Autentičnost takvog okupljanja znatno je umanjena u odnosu na neorganizovana masovna narodna veselja.

U adekvatnom (sportskom) duhu, iz mnoštva spektakularnih, izdvojićemo tri koja će se najduže pamtiti.

Prvo, 9. mart 1991. godine. Kamen temeljac svake iole ambicioznije rasprave o ovoj Temi. O njemu ispredaju svakojake neverovatne legende oni koji su tog mitskog datuma bili prisutni na Trgu slobode, mada ćete (fakat) još fantastičnije storije čuti od ljudi koji tom događaju uopšte nisu nazočili. Ocena istorijskog značaja: 10.

Drugo, doček ispred Skupštine grada nakon Atine '95. O toj će godini i peharu prvaka Evrope naredne generacije saznavati iz narodne epike i lirskih deseteraca posvećenih izdaji nezahvalnih Grka, podmuklosti prepredenih Litvanaca i nikad neprežaljenim izlivima lošesusjedskih kompleksa Hrvata. Poželjno slušati uz gusle i slobodni prepev Žarka Paspalja. Ocena istorijskog značaja: deset.

Treće, peti oktobar leta gospodnjeg 2000. godine. Konačni & definitivni revanš braći Rusima kojim smo njihovu komunističku revoluciju *poslali kući*. Nepobitan dokaz svakom budućem mladom istraživaču da se pravi prevrati odigravaju samo u oktobru. Prilog za tezu da Samo Bager Srbina Spasava (SBSS). Ocena istorijskog značaja: čista desetka.

Masovka.

Grandiozni skupovi Hitler-jugenda; velelepni sletovi priređivani u čast doživotnog maršala; gay parade; sva ta ušća, terazije, kolarčeve, trgovi, gazimestani, TV bastilje; sve te šetnje medijskom trasom; jaja-za-jajare; antiglobalisti; skupovi naših starijih sugrađana u slavu haškog (No 039) pritvorenika. O dočecima da se i ne govori.

Košarkaši; odbojkaši; opet košarkaši; vaterpolisti; ponovo košarkaši; zalome se koji put i rukometaši; košarkaši again; odbojkaši još jednom; i ovog puta – košarkaši. Zastave Srbije, zastave Jugoslavije, s petokrakom, s ocilima, prazne. Zastave Crne Gore, Ferarija, kokarde, šubare, ni šajkača ne nedostaje. Pištaljke, čizme/cipele, kape, jaja, šerpe. Parole, stranačke zastave, fotografije, tipski masovno izrađivana platna. Razglasi, voditelji, vrisak, pesma, plač. Suzavac, pancir, pendrek, šlem, kamion, bager, ratničke boje. Gorile, panduri, redari, konji, ljudi. Mnogo ljudi.

Protekle decenije, *masovka* nije bila tek sociološki fenomen. Ona je bila način života, život sam. Usamljeni (a u mnoštvu) znak normalnosti u poremećenom vremenu. Osnov nostalgije u budućim ispraznim, tek "normalno" nenormalnim vremenima. Materijal za sećanje, radost, ispovesti, memoare, bajke. Ako se dokopate ovog teksta onog dalekog dana kada one više ne budu imale nikakvog smisla i živih svedoka, kada o njima budete saznavali samo iz crtica nalik ovoj, pogledajte kroz prozor. Možda ćete dole, na ulici, videti Istoriju. I neće vam biti dosadno, iako će to biti znak da ni čaša Sreće nije u vašem posedu. Zato što se jedno i drugo, samo tako *smiješani,* najlakše piju. ■

DEJAN PETROVIĆ

© 1997 Vreme. All Rights Reserved

PDF Edition Developed By:
Ivan Hrašovec & Saša Marković